

Univerzita Karlova
Přírodovědecká fakulta

Studijní program: Geografie
Studijní obor: Regionální a politická geografie

Bc. Klaudia Bročková

Analýza vplyvu kultúrno-politických faktorov na hodnotenie európskej integrácie z pohľadu verejnej mienky vybraných krajín

Analysis of the impact of cultural and political factors on European integration assessment based on public opinion of selected countries

Diplomová práce

Vedúci práce/Školiteľ: RNDr. Libor Jelen, Ph.D.

Praha, 2022

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze, 07. 07. 2022

.....
Bc. Klaudia Bročková

Pod'akovanie

Moje pod'akovanie v prvom rade patrí vedúcemu práce RNDr. Liborovi Jelenovi, Ph.D. za odbornú pomoc, cenné rady a prínosné myšlienky, ktoré mi pomáhali pri písaní práce v priebehu posledných dvoch rokov. Taktiež by som sa chcela pod'akovať Mgr. Martinovi Lepičovi, Ph.D., ktorý so mnou ochotne konzultoval otázky týkajúce sa štatistickej analýzy i za jeho cenné postrehy a podnety, ako zvýšiť kvalitu práce. Nakoniec ďakujem aj mojej rodine za neochvejnú dôveru a podporu počas celého štúdia.

Abstrakt

Európska integrácia v posledných rokoch často naráža na odpor jednotlivých krajín pri prehľbovaní spolupráce v konkrétnych európskych politikách. Rôzne sociokultúrne, politické a historické pozadia jednotlivých členských štátov sa ukazujú byť potencionálne problematické a zdá sa, že i v postojoch európskej verejnej mienky existuje veľká diverzita. Predkladaná práca sa zaoberá práve problematikou vnímania európskej integrácie v krajinách EÚ s cieľom zhodnotiť, do akej miery možno vysvetliť súčasný postoj verejnej mienky voči európskej integrácii kultúrno-politickou dimenziou postojov. Na preskúmanie vzťahov a testovanie významnosti kultúrno-politických vplyvov boli použité metódy faktorovej a regresnej analýzy. Kultúrno-politická dimenzia – reprezentovaná faktormi politické hodnotenie, hodnotenie imigrácie, náboženstvo a tradicionalizmus a emocionálna viazanosť – vysvetľuje na základe výsledkov regresnej analýzy v priemere 22 % celkového postoja voči európskej integrácii, avšak v podmienkach jednotlivých krajín sa hodnoty podstatne líšia. Výsledky práce zároveň čiastočne spochybnili pripútanosť k národnej krajine či význam religiozity a tradicionalizmu, ako významné prediktory pri odmietaní ďalšej európskej integrácie. Naopak, poukazujú na veľký význam hodnotenia imigrácie a spokojnosti s fungovaním národnej politiky a dôverou v politické inštitúcie, ktoré reprezentujú premennú politické hodnotenie. Štúdia taktiež ďalej analyzuje diverzitu medzi jednotlivými členskými štátmi Únie a bližšie zameriava svoju pozornosť na trojicu krajín – Taliansko, Slovensko a Slovinsko.

Kľúčové slová

Európska integrácia, Európska únia, Euroskepticizmus, kultúrno-politická dimenzia postojov, verejná mienka

Abstract

In the past few years, European integration has often encountered resistance from individual countries when deepening cooperation in specific European policies. The different sociocultural, political and historical backgrounds of the individual member states prove to be potentially problematic, and it appears there is also great diversity in the attitudes of European public opinion. The presented work deals with the issue of the perception of European integration in EU countries, with the aim of evaluating to what extent the current attitude of public opinion towards European integration can be explained by the cultural-political dimension of attitudes. Factor and regression analysis were used to examine the relationships and measure the significance of the impacts. The cultural-political dimension – represented by factors such as political assessment, immigration assessment, religion and traditionalism, and emotional attachment – explains, based on the results of the regression analysis, on average 22 % of the overall attitude towards European integration. However, the values differ significantly in the conditions of individual countries. The results also questioned the attachment to the national country or the importance of religiosity and traditionalism, as important predictors in rejecting further European integration. On the other hand, results pointed to the great importance of immigration and political assessment. Finally, the study also further analyses the diversity between the individual member states of the Union and focuses its attention more closely on three countries - Italy, Slovakia, and Slovenia.

Key words

European integration, European Union, Euroscepticism, Cultural-political dimension of attitudes, public opinion

Obsah

Zoznam skratiek	8
Zoznam obrázkov	9
Zoznam tabuliek	9
Zoznam grafov	9
1. Úvod.....	10
2. Teoretický rámec a výskumné otázky.....	13
2.1. Kultúra a politická kultúra	13
2.2. Európska integrácia	15
2.2.1. Viacrýchlostná integrácia (multi-speed integration)	17
2.2.2. Diferencovaná integrácia (differentiated integration)	18
2.2.3. Odstupňované členstvo (graded membership)	20
2.2.4. De-europeizácia a Dezintegrácia (de-Europeanisation & Disintegration).....	22
2.3. Teórie a typológie euroskepticizmu	23
2.4. Faktory ovplyvňujúce verejnú mienku v postoji voči európskej integrácii.....	30
2.4.1. Kultúrno-politický a historický prístup	33
2.5. Hypotézy a výskumné otázky	36
3. Dáta a metodika výskumu.....	40
3.1. Vstupné dáta	41
3.1.1. Vstupné premenné.....	43
3.1.2. Transformácia premenných.....	46
3.2. Faktorová analýza.....	47
3.3. Regresná analýza	49
3.4. Dáta pre analýzu časového vývoja hodnotenia EÚ	51
4. Štatistická analýza – výsledky a diskusia nad zisteniami	54
4.1. Regresná analýza ako nástroj skúmania závislostí medzi premennými	54
4.2. Regresná analýza Talianska, Slovenska a Slovinska.....	59

4.3.	Politicko-kultúrny kontext vývoja skúmaných krajín	62
4.3.1.	Taliansko	62
4.3.2.	Slovensko	66
4.3.3.	Slovinsko	69
4.4.	Analýza zmien vývoja hodnotenia EÚ v IT, SI a SK (2005 – 2021)	71
4.4.1.	Veľká recesia (2007 - 2015).....	72
4.4.2.	Európska migračná kríza (2014 - 2016).....	73
4.4.3.	Pandémia ochorenia COVID-19 (2019 - 2022)	76
4.5.	Zhrnutie výsledkov a diskusia	80
5.	Záver	90
	Literatúra	93
	Zdroje dát	114
	Prílohy	116

Zoznam skratiek

- Brexit pomenovanie používané pre vystúpenie Spojeného kráľovstva z Európskej únie
- EI európska integrácia
- EÚ Európska únia
- EÚ 23 Belgicko, Bulharsko, Cyprus, Česko, Dánsko, Estónsko, Fínsko, Francúzsko, Holandsko, Chorvátsko, Írsko, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Nemecko, Poľsko, Portugalsko, Rakúsko, Slovensko, Slovinsko, Španielsko, Švédsko, Taliansko (23 krajín Európskej únie zahrnutých v prieskume použitom v práci)
- ESS European Social Survey – Európsky sociálny prieskum resp. Európska sociálna sonda
- EB Eurobarometer
- ESV European Values Study – Európska hodnotová štúdia
- GESIS Leibniz-Institut für Sozialwissenschaften in Mannheim – Leibnizov inštitút pre spoločenské vedy

Skratky krajín (ISO 3166)

AT	Rakúsko	HU	Maďarsko
BE	Belgicko	IE	Írsko
BG	Bulharsko	IT	Taliansko
CY	Cyprus	LT	Litva
CZ	Česko	LV	Lotyšsko
DE	Nemecko	NL	Holandsko
DK	Dánsko	PL	Poľsko
EE	Estónsko	PT	Portugalsko
ES	Španielsko	SE	Švédsko
FI	Fínsko	SI	Slovinsko
FR	Francúzsko	SK	Slovensko
HR	Chorvátsko	UK	Spojené kráľovstvo

Zoznam obrázkov

Obr. 1: Diverzifikačná schéma Európy a kľúčových partnerov	18
Obr. 2: Typológia postojov voči európskej integrácii a EÚ.....	26
Obr. 3: Mapa úrovne dôvery občanov voči Európskej únii (EB96 zima 2021/22).....	60

Zoznam tabuliek

Tab. 1: Formálne stupne európskej integrácie podľa Schimmelfenniga	21
Tab. 2: Prehľad zvolených otázok z dotazníka ESS9.....	45
Tab. 3: Faktorová analýza – prehľad výsledných faktorov	48
Tab. 4: Premenné vstupujúce do regresnej analýzy	49
Tab. 5: Interpretácia korelačných koeficientov podľa Quinnipiac University.....	50
Tab. 6: Zoznam použitých prieskumov z Eurobarometra	53
Tab. 7: Regresný model a koeficienty – krajiny EÚ (23)	54
Tab. 8: Regresné koeficienty pri použití 5 prediktorov – spoločný modely pre EÚ 23.....	55
Tab. 9: Porovnanie koeficientov determinácie medzi európskymi krajinami.....	57
Tab. 10: Regresné modely a koeficienty Talianska, Slovenska a Slovinska	61

Zoznam grafov

Graf 1: Typológia skepticizmu podľa Catherine. E. De Vries	29
Graf 2: Dôvera voči EÚ: Ako veľmi dôverujete Európskej únii? (EB94 zima 2020/21)	31
Graf 3: Vplyv kultúrno-politických faktorov na postoje Európanov voči integrácii	58
Graf 4: Hodnotenie Európskej únie (2005 – 2021) v IT, SK a SI.....	72
Graf 5: Graf negatívneho hodnotenia EÚ (2005 – 2021) v IT, SK a SI.....	77

1. Úvod

Posadnutí myšlienkou okamžitej a úplnej integrácie sme si nevšimli, že bežní ľudia, občania Európy, nezdieľajú náš euroentuziazmus. Rozčarovaní z veľkých vízií budúcnosti požadujú, aby sme sa so súčasnou realitou vysporiadali lepšie, ako sme to robili doteraz.

Donald Tusk, 30. mája 2016, Brusel

Idea integrácie, jednoty, mieru, stability a najmä hospodárskeho rozvoja viedla krajiny západnej Európy v druhej polovici 20. storočia k vytvoreniu projektu vzájomnej spolupráce. Z pôvodnej myšlienky ekonomickej kooperácie a podpory sa pri založení Európskej únie do popredia dostali témy ako štandardy demokracie, právneho štátu i ochrana a najmä dodržiavanie ľudských práv a práv menšín. Myšlienka integrácie našla uplatnenie aj v mnohých iných odvetviach ako obrana, zahraničné veci, migrácia či sociálny rozvoj. Avšak i samotné motto Európskej únie: „Zjednotení v rozmanitosti,“ priznáva, že tento ambiciózny projekt naráža na mnohé prekážky. Európska únia v súčasnosti čelí jednému z najneistejších období svojej viac než šesťdesiatročnej existencie. Sen vybudovať mierovú, prosperujúcu a zjednotenú Európu, Úniu ľudí a nie štátov, sa zdá byť aktuálne komplikovaný, obzvlášť v poslednom zo spomínaných bodoch. Hoci sa európski lídri snažia nájsť konsenzus a riešenia najnaliehavejších problémov, medzivládne konferencie bývajú sprevádzané rozpormi v mnohých kľúčových otázkach. Rozdielne sociokultúrne a historické pozadie jednotlivých členských štátov sa ukazuje ako značne problematické v ich postojoch na mnohé dôležité témy ako migrácia, ochrana vonkajších hraníc, práva LGBTQ+ a iných menšín či v súčasnosti veľmi aktuálna spoločná zahraničná a obranná a bezpečnostná politika.

Ekonomická integrácia, postupné znižovanie hospodárskych rozdielov ani geografická blízkosť nie sú úplne schopné zmazať rozdielnosť postojov naprieč európskym priestorom. Celková dôvera v Európsku úniu je približne polovičná, ale v prostredí jednotlivých členských krajín únie veľmi rozdielna. Najviac, takmer tri štvrtiny respondentov majú tendenciu skôr dôverovať EÚ v Portugalsku, ale iba 36 % ľudí jej dôveruje v Grécku, kde naopak 62 % opýtaných skôr neverí EÚ (Európska komisia 2021b). Podobný výsledok prinieslo i skúmanie pozitívneho vnímania Únie, kde 70 % Írov vníma EÚ pozitívne, avšak podobného názoru je približne len tretina obyvateľov Grécka či Slovenska (viac Európska komisia 2021b). Verejná mienka je rozdelená nie len v pohľade akým občania vnímajú a hodnotia EÚ, ale i z hľadiska toho, ako sa cítia byť pripútaní k Európskej únii resp. k Európe (viac v Európska komisia 2022a). Podobne veľká diverzita medzi obyvateľmi jednotlivých štátov je i v postoji voči

rozšíreniu EÚ o ďalšie krajiny, s ktorým by súhlasila iba menej ako polovica Európanov (46 %) (Európska komisia 2022b). Rovnako i podpora pre jednotlivé spoločné európske politiky, ktoré by umožnili hlbšiu integráciu je zjavne rozporuplná. Zatiaľ, čo spoločná obranná a bezpečnostná politika, spoločná obchodná politika i spoločná zahraničná politika EÚ sú podporované minimálne nadpolovičnou väčšinou obyvateľov prakticky vo všetkých členských štátoch, podpora spoločnej európskej politiky v oblasti migrácie či spoločného európskeho azylového systému opäť veľmi variuje naprieč krajinami Únie (viac v Európska komisia 2022b).

Rozdielne vnímanie integračného procesu naprieč krajinami EÚ je teda zreteľné, avšak jeho konkrétne príčiny sú už ťažšie čitateľné. Hoci sa väčšinu 20. storočia na politiku v Európe pozeralo cez optiku ľavo-právneho rozdelenia v súvislosti so sociálno-ekonomickými záujmami, v súčasnosti individuálne hodnoty, postoje a identity predpovedajú politické správanie lepšie ako tradičná triedna príslušnosť. Zvýšené materiálne bohatstvo, bezpečnosť a rozsiahle vzdelanie od druhej svetovej vojny viedli k vzostupu postmaterialistických hodnôt, akými sú sebavyjadrenie a sebarealizácia (Scharfbillig a kol. 2021, s. 11). Potvrďuje to i občianske hodnotenie situácie národného hospodárstva, ktoré podľa posledných prieskumov zväčša nekorešponduje s podporou Únie ani s podporou resp. odmietaním širšej či hlbšej integrácie (viď Európska komisia 2021b). Evidentne je preto potrebné hľadať aj iné než (socio)ekonomické vysvetlenia diverzity postojov verejnej mienky v Európskej únii.

Pri skúmaní, ktoré témy najviac vytvárajú pocit komunity medzi občanmi EÚ bola kultúra najčastejšie menovanou témou mierne pred ekonomikou, hodnotami a históriou (viac v Európska komisia 2022a). Toto zistenie poukazuje nie len na výraznú diverzitu vplyvov ovplyvňujúcich vnímanie európskeho spoločenstva, ale taktiež možno pozorovať, že Európania okrem ekonomiky prikladajú veľmi dôležitý význam najmä spoločnej kultúre, hodnotám a histórii. Ďalší potenciálny dôvod diverzity v EÚ, teda môžu predstavovať kultúrno-politické faktory ako rozdielna hodnotová či politická orientácia, nacionalizmus, rozpačité vnímanie ideí európskej identity, či náboženské presvedčenie, ktoré sú prvkami ovplyvňujúcimi kultúrne hodnoty obyvateľov členských krajín. Viaceré štúdie uznávajú práve náboženstvo ako historické dedičstvo, ktoré môže vysvetľovať súčasné rozdiely v kultúrnych hodnotách, a to aj napriek tomu, že všetky uznávajú, že spoločnosti na celom svete menia svoje hodnoty, keď sa modernizujú (napr. Inglehart a Baker 2000; Welzel 2013; Akaliyski a Welzel 2020). Iní autori (napr. McLaren a Johnson 2007, Blinder a Markaki 2019, Creighton a kol., ale i Ford a Goodwin 2017 a. i.) spomínajú ako príčinu rozdielov v hodnotení európskej integrácie a

Európskej únie migráciu, presnejšie, negatívne vnímanie príp. až odpor voči imigrácii, ktorý býva zväčša spojený s negatívnymi postojmi k demograficky alebo kultúrne externým skupinám, alebo s obavami z kultúrneho či ekonomického ohrozenia prisťahovalcami.

Ako ďalšie argumenty rozdielnosti v európskom hodnotení bývajú uvádzané i silná národná identita a obavy z jej straty, pocit ohrozenia národnej kultúry či význam spoločnej európskej identity ako prvku zvyšujúceho pravdepodobnosť pozitívneho hodnotenia Únie i integrácie u Európanov (viď napr. Carey 2002; Hooghe & Marks 2005, Fligstein a kol. 2012). V nedávnych prieskumoch zaoberajúcich sa verejnou mienkou a euroskepticizmom sa zvýšená pozornosť venuje i hodnoteniu domácej politiky, ktoré môže byť prediktorom európskeho hodnotenia resp. môže dôjsť k jej porovnávaniu s efektívnosťou fungovania európskej politiky (De Vries 2018, Hartevelt, Meer a Vries 2013). Každopádne, v novom „kultúrnom“ politickom konflikte sa okrem sociálno-ekonomickej triedy čoraz viac vymedzujú aj skupinové ohraničenia založené na etnicite, normách, náboženstvách a hodnotách. V moderných demokraciách tak existujú dve hlavné línie politického konfliktu, ekonomická dimenzia a nová mocná kultúrna dimenzia (Scharfbillig a kol. 2021, s. 11). V rámci budovania európskej jednoty, prehĺbovania integrácie, tak ako i v iných oblastiach európskeho sociálneho a politického života, teda narážame na problémy spojené s otázkou štátnej suverenity, národných záujmov, občiansky nacionalizmus, rozdielne hodnoty a vízie budúcnosti, ale i na všeobecne rozšírený euroskepticizmus a vzájomnú nedôveru.

Cieľom predkladanej práce je preto priblížiť problematiku vnímania európskej integrácie a zhodnotiť, do akej miery možno vysvetliť súčasný postoj verejnej mienky voči európskej integrácií kultúrno-politickou dimenziou postojov. Zaujíma nás nakoľko možno (štatisticky) vysvetliť súčasný postoj voči európskej integrácií vybranými kultúrno-politickými vplyvmi, i to, ako sa líši úroveň významnosti vplyvu kultúrno-politických faktorov na hodnotenie integrácie naprieč jednotlivými krajinami Európskej únie.

V nasledujúcej kapitole sú bližšie predstavené základné koncepty a dôležité teórie, ktoré predstavujú východisko pre lepšie pochopenie témy, stanovenie výskumných otázok a hypotéz i celkové vypracovanie práce. Tretia kapitola predstavuje dáta a výskumné metódy použité pri realizácii práce. Štvrtá kapitola prezentuje výsledky štatistickej analýzy, zodpovedá výskumné otázky, overuje stanovené hypotézy a zároveň diskutuje o zisteniach a porovnáva ich s výsledkami výskumov od iných autorov. Zhodnotenie dosiahnutých výsledkov a návrh pre prípadný ďalší výskum sú obsiahnuté v Závere práce.

2. Teoretický rámec a výskumné otázky

2.1. Kultúra a politická kultúra

Všetci klasický teoretici od Aristotela a Platóna cez Montesquieu a Tocqueville kládli vo svojich spisoch dôraz na dôležitosť porozumenia politike z hľadiska vedomostí, zvykov, hodnôt, tradícií, noriem a postojov, ktoré ovplyvňovali formovanie politického systému, a ktoré sú všetky aspektami kultúry (Pye 1991). Existenciu prirodzeného spojenia kultúry s politickou mocou si uvedomovali i klasickí myslitelia politickej filozofie (Krištofová a Ondria 2013) a jeho význam neupadá ani dnes. Avšak presne definovať pojmy kultúra a politická kultúra predstavovalo vždy výzvu. Williams (1976, s. 76) opísal kultúru ako jedno z dvoch alebo troch najzložitejších slov v anglickom jazyku, ale definície významných kulturológov, antropológov, etnológov či politológov predstavujú zrejme najlepšie východisko pre priblíženie oboch termínov. Podľa Franza Boasa „kultúra zahŕňa všetky prejavy sociálnych zvyklosti komunity, reakcie jedinca vyvolané zvykmi skupiny, v ktorej žije a výtvyry ľudskej činnosti determinované týmito zvykmi“. Antropológ Bronisław Malinowski veril, že kultúra predstavuje fungujúcu, aktívnu a dobre organizovanú jednotku, ktorú tvoria dve základné oblasti, a to súhrn artefaktov a systém zvyklostí. "Väčšina sociálnych vedcov dnes považuje kultúru za pozostávajúcu predovšetkým zo symbolických, ideových a nehmotných aspektov ľudských spoločností. Podstatou kultúry nie sú jej artefakty, nástroje alebo iné hmatateľné kultúrne prvky, ale to, ako ich členovia skupiny interpretujú, používajú a vnímajú. Sú to hodnoty, symboly, interpretácie a perspektívy, ktoré odlišujú jedného človeka od druhého v modernizovaných spoločnostiach. Ľudia v rámci jednej kultúry zvyčajne interpretujú význam symbolov, artefaktov a správania rovnakým alebo podobným spôsobom." (Banks & McGee 1989).

Naše vnímanie konceptu kultúry využívané i v tejto práci by bolo možné s pomocou existujúcich definícií zhrnúť takto: Kultúru, ktorá je často stotožňovaná s civilizáciou, je možné charakterizovať ako „komplexný celok, ktorý zahŕňa vedomosti, vieru, umenie, morálku, právo, zvyky a akékoľvek iné schopnosti a zvyky získané človekom ako členom spoločnosti“ (Tylor 1889, s. 3). Predstavuje konfiguráciu „naučeného správania a výsledkov správania, ktorých prvky sú zdieľané a prenášané členmi konkrétnej spoločnosti“ (Linton 1945, s. 32). Je možné definovať štyri výrazné prvky kultúry: 1) kultúra je spojená so spoločnosťou a pozostáva z určitého spôsobu myslenia a konania; 2) kultúra sa považuje za druh „spoločenského života“, ktorý pozostáva z aspektov ako viera, poznanie, právo a zvyky; 3) kultúra je *hranicou* - osobitným faktorom, ktorý oddeľuje jednu spoločnosť od druhej; a 4) význam kultúry je

vnímaný ako variabilná zložka, pretože spája bežné spôsoby myslenia a regulácie sociálneho postavenia (Eckstein 1991).

Inglehart (1988) sa domnieva, že kultúrna zložka medzinárodných rozdielov odráža osobitú historickú skúsenosť príslušného národa. Dlhé obdobia sklamaných očakávaní vedú k nespokojným postojom. Tieto orientácie sa môžu prenášať z generácie na generáciu prostredníctvom pred-dospeljej socializácie. Verejnosť rôznych spoločností sa vyznačuje trvalou kultúrnou orientáciou, ktorá má veľké politické a ekonomické dôsledky. Kultúra však nie je úplne stála. Je to systém, prostredníctvom ktorého sa spoločnosť prispôsobuje svojmu prostrediu. Vzhľadom na meniace sa prostredie sa i kultúra z dlhodobého hľadiska pravdepodobne zmení (Inglehart 1988). Politická kultúra sa najintenzívnejšie skúma v kontexte západných demokracií napr. i rámci klasickej štúdie politickej resp. občianskej kultúry – *The Civic Culture* (1963) od amerických politológov Gabriela Almonda a Sydney Verba. Podľa portálu Britannica (n.d.) ju možno definovať ako politickú psychológiu krajiny alebo národa príp. ich podskupiny. Štúdie o politickej kultúre sa pokúšajú odhaliť hlboko zakorenené, dlho zaužívané hodnoty charakteristické pre spoločnosť alebo skupinu, a nie krátkodobé a pomerne rýchlo sa meniace postoje ku konkrétnym otázkam, ktoré možno získať prostredníctvom prieskumov verejnej mienky a hoci je politická kultúra trvácnejšia ako obyčajná verejná mienka, nie je nikdy statická.

Americký politológ Lucian Pye definoval politickú kultúru ako kombináciu základných hodnôt, pocitov a vedomostí, ktoré sú základom politického procesu. Preto sú stavebnými kameňmi politickej kultúry presvedčenie, názory a emócie občanov voči ich forme vlády (Winkler 2020). „Politická kultúra je dnes väčšinou prezentovaná ako súbor vedomostí, hodnôt a zvykov veľkých skupín, najmä vládnych kongregácií a národov, ovplyvňujúcich politickú situáciu... Politická kultúra predstavuje politickú a psychologickú fyziognómiu štátu, národa, elít, politických strán a hnutí“ (Krejčí 2004, s. 99). Zhrnutie definícií a interpretácií významu spomínaných dvoch pojmov – kultúra a politická kultúra – sú nevyhnutné pre lepšie pochopenie ich významu, rovnako ako pre celkové porozumenie kultúrno-politickej perspektívy vnímania. Nasledujúca podkapitola sa bude venovať druhému hlavnému konceptu – európskej integrácii – jej významu, vývoju a v neposlednom rade i postojom voči nej zo strany európskych občanov.

2.2. Európska integrácia

EÚ je zložitý systém spájajúci samostatné kultúrne a politicky vymedzené jednotky, národné štáty, ktoré sú navzájom spojené zmluvami v systéme inštitúcií a postupov vyplývajúcich z po sebe nasledujúcich zmlúv od 50. rokov (Dostál 2010). Vytvorenie Európskej únie s cieľom zastaviť vojnové konflikty medzi susediacimi krajinami a priniesť hospodárku prosperitu sa začína formovať od roku 1950 prostredníctvom Európskeho spoločenstva uhlia a ocele. Šesť zakladajúcich krajín Belgicko, Francúzsko, Nemecko, Taliansko, Luxembursko a Holandsko položili základný kameň súčasnej kooperácie, avšak päťdesiate roky boli poznamenané aj inými politicky významnými udalosťami, presnejšie, studenou vojnou medzi Západom a Východom. Dnes je evidentné, že ďalekosiahla povojnová geopolitická a geo-ekonomická fragmentácia Európy, vrátane rozdeľujúcej železnej opony skomplikovala rozvoj európskych zjednocujúcich procesov i vzťahov a taktiež viedla k jadro-periférnemu rozdeleniu. Európska integrácia nie je iba, resp. primárne o liberalizácii obchodu, ale tiež o združovaní suverenity, ktoré potenciálne narúša národné sebaurčenie a stiera hranice medzi odlišnými národnými komunitami (Hooghe a Marks 2004, 2005; McLaren 2002, 2006). Rovnako rozšírenie EÚ nezahŕňa iba expanziu trhov, ale aj integráciu odlišných národných kultúr (Hobolt a kol. 2011; McLaren 2007) a často i protichodných historických skúseností. Nie je, preto prekvapením, že spätosť jednotlivcov so svojim národom, ich vnímanie ľudí z iných kultúr, pocit ohrozenia národnej kultúry či straty suverenity a ekonomickej výhody taktiež ovplyvňujú postoj k európskej integrácii a rozširovaniu európskeho priestoru. Zatiaľ, čo rozšírenia Európskych spoločenstiev v rokoch 1973, 1981, 1986 či 1995 nevedli k výraznej a dlhodobej ekonomickej diferenciacii a nepredstavili nové naliehavé problémy, dve vlny rozšírenia v rokoch 2004 a 2007 výrazne zvýšili rozmanitosť, pokiaľ ide o základnú hospodársku výkonnosť EÚ 27. Vyústili do akútnych problémov, ktoré si vyžiadali inštitucionálne a politické reformy rozšírenej Únie, reformy, ktoré obnovujú minimálnu rovnováhu medzi diferenciaciou a integráciou (Dostál 2010). Od začiatku procesu európskej integrácie tak existujú medzi členskými štátmi rozdiely v uplatňovaní politik EHS, ES a EÚ, ako aj v úrovni a intenzite účasti na vyvíjajúcich sa politických režimoch EÚ (Dostál 2010).

Existuje pomerne široká paleta pojmov používaných na charakterizáciu EÚ ako diferencovaného subjektu. Stubb (1996) rozlišuje medzi „viacrýchlostnou diferenciaciou“, „variabilnou geometriou“ a integráciou „à la carte“. Iní autori používajú termíny ako „neo-medieval empire“ (Zielonka 2006), prirovnávajú EÚ k impériu (v súlade s myšlienkou odstupňovaného členstva a nejasných resp. flexibilných hraníc), ale zameriavajú sa skôr na

inštitucionálne vzťahy. Pojem „condominio“ (Schmitter 1996), vytvára obraz diferencovanej integrácie ako alternatívy k pôvodnej vízii homogénnej nadnárodnej politiky usilujúcej sa o federalizáciu Európy. Ďalšími populárnymi označeniami sú „systém diferencovanej integrácie“ (Leuffen a kol. 2013), ktorý popisuje variabilné členstvo aj variabilnú centralizáciu integrovaných politík alebo „diferencovaná integrácia“ (Andersen & Sitter 2006; Kölliker 2001). Práca Schimmelfenniga a Winzena (2014), ktorá presadzuje termíny inštrumentálna a ústavná diferenciácia, poukazuje, že široko používané koncepčné označenia ako „viacrýchlostná integrácia“, „variabilná geometria“ alebo „Európa à la carte“ zachytávajú vzorce diferencovanej integrácie iba čiastočne a nedostatočne. Schimmelfenning vo svojej neskoršej práci (2016) používa termín „odstupňované členstvo“ resp. „graded membership“.

So samotnou integráciu sú už neodmysliteľne spájané dva kľúčové koncepty. Proces „prehlbovania“ ("deepening") umožňuje EÚ rozvíjať spoločné politiky a stratégie (napr. spoločná poľnohospodárska politika, zahraničná a bezpečnostná politika atď.) „Rozšírenie“ ("widening") je proces priestorového rozširovania EÚ prostredníctvom zvýšenia počtu členských štátov. Oba procesy prehlbovanie i rozširovanie sú navzájom komplexne prepojené a vďaka procesu diferenciácie, spolu s rastúcimi kompetenciami s členstvom v EÚ, sa európska integrácia stáva menej jednotnou (Dostál 2010). V dôsledku rozdielnych historických i ekonomických procesov je hľadanie rovnováhy medzi procesmi rozširovania a prehlbovania prirodzenou súčasťou procesu európskej integrácie. Proces rozširovania vždy zahŕňa komplexné rokovania medzi EÚ a kandidátskou krajinou. Od roku 1993 musia tieto rokovania dodržiavať požiadavky vyplývajúce z kodanských kritérií, ktoré musia všetky kandidátske krajiny splniť, aby mohli a mohli vstúpiť do EÚ (Dostál 2010). Tieto kritériá odrážajú minimálnu úroveň homogenity.

Hranice formálneho členstva a skutočnej politickej integrácie sa čoraz viac stierajú. Niektoré členské štáty sa odhlásili z politík EÚ, ako je menová únia alebo schengenský priestor voľného cestovania, zatiaľ, čo EÚ bežne vylučuje nové členské štáty z okamžitej účasti v týchto dvoch spomínaných politických oblastiach. Kým niektorým nečlenským štátom je umožnené sa zúčastňovať na vnútornom trhu EÚ, iné zas vstupujú do asociačných, obchodných alebo partnerských dohôd (Schimmelfenning 2016). „Hoci môžeme ľahko nakresliť mapu členských štátov Európskej únie, je čoraz nespoľahlivejšie povedať, kde sú pravidlá, práva a povinnosti vyplývajúce z členstva v EÚ skutočne platné. V prípade niektorých z najprestížnejších politických projektov EÚ sú hranice organizačného a politického členstva nezlučiteľné. Eurozóna je menšia ako EÚ, zatiaľ, čo vnútorný trh sa rozširuje do Európskeho hospodárskeho

priestoru. Bezhraničný Schengenský priestor vylučuje niektoré členské štáty, ale zahŕňa aj niekoľko formálnych nečlenov. Zmluva o Európskom mechanizme stability (EMS) a fiškálny pakt nedávno priniesli ďalšiu diferenciáciu“ (Schimmelfennig & Winzeny 2014, s. 354). Toto všetko poukazuje na čoraz komplikovanejšie procesy európskej integrácie a rok, čo rok sa zvyšujúcu diferenciu medzi členskými krajinami v oblasti spolených politík. Zároveň, však možno vnímať i flexibilitu a ochotu Únie prispôbiť sa špecifickým podmienkam a požiadavkám členských a partnerských krajín Európy. Jedným z hlavných dôvodov, prečo vôbec existuje fenomén diferencovanej integrácie je to, že existujú značné rozdiely v oblasti sociálno-ekonomického rozvoja medzi členskými štátmi EÚ i naprieč regiónmi. V nasledujúcej časti sa budem zaoberať podrobnejšie pojmami diferencovaná integrácia, viacrýchlostná integrácia, odstupňované členstvo i de-europeizácia.

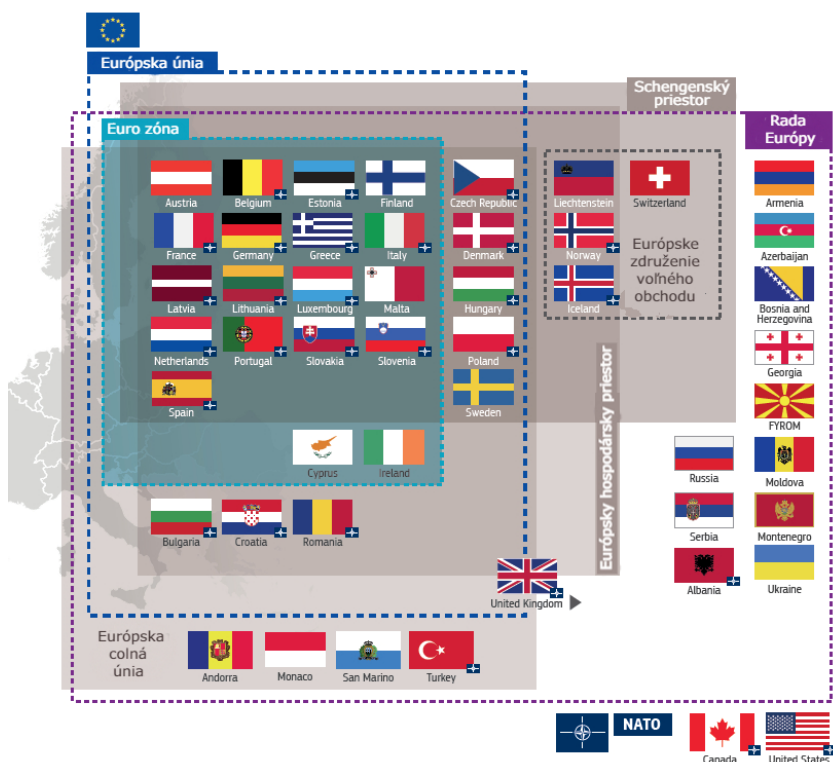
2.2.1. Viacrýchlostná integrácia (multi-speed integration)

Viacrýchlostná alebo dvojrýchlostná Európa (príp. „Európa s variabilnou geometriou“) je myšlienka vyjadrujúca presvedčenie, že rôzne časti Európskej únie by sa mali integrovať na rôznych úrovniach a v rôznom tempe v závislosti od ich politickej situácie. Skupina členských štátov EÚ schopných a ochotných napredovať sleduje spoločné ciele a ostatné ich budú nasledovať neskôr. O koncepte viacrýchlostnej EÚ sa v európskych politických i vedeckých kruhoch diskutuje už roky ako o spôsobe riešenia niektorých inštitucionálnych problémov. Koncept vychádza z premisy, že čím viac členov je v Únii, tým ťažšie je dosiahnuť konsenzus v rôznych témach a zároveň je menej pravdepodobné, že by všetci mohli napredovať rovnakým tempom v rôznych oblastiach. Zástancovia dvojrýchlostnej Európy tvrdia, že poskytnú členským štátom väčšiu voľnosť pri vytváraní čiastočných aliancií a nastavovaní politík, ak nie je možné dosiahnuť jednomyselný konsenzus v EÚ.

Dostál (2010) na základe intenzity integrácie, inštitucionálnych a procedurálnych postupov, spolupráce a podľa zúčastnených krajín identifikuje šesť hlavných integračných zón v Európe. Prvá zóna najhlbšej integrácie pozostáva z členských štátov, ktoré sú ochotné stať sa „priekopníkmi“ a tvoria základnú skupinu v EÚ - členovia Eurozóny alebo tie krajiny, ktoré vytvárajú spoločnú vojenskú silu. Druhú zónu intenzívnej integrácie tvorí každý z dvadsiatich siedmich členských štátov. Kooperujú najmä pokiaľ ide o intenzívnu integráciu podľa ratifikovaných zmlúv o spoločnom trhu, teda v oblasti takzvaného prvého piliera EÚ. Tretia zóna obmedzenej integrácie a spolupráce taktiež zahŕňa všetkých dvadsaťsedem členských štátov a zaoberá sa sektormi tvorby politiky druhého a tretieho piliera EÚ. Štvrtá zóna rozšírenej moci a vplyvu pozostáva z krajín, ktoré prijali pravidlá EÚ a zúčastňujú sa na rôznych

programoch bez toho, aby boli formálnymi členskými štátmi EÚ – členovia EHP a EZVO. Piatu zónu tvoria kandidátske krajiny (v súčasnosti Albánsko, Čierna Hora, Macedónsko, Srbsko a Turecko) alebo pridružené štáty. Šiesta zóna pozostáva z krajín zapojených do takzvaných susedských politík EÚ. Príkladom zložitej siete viacúrovňových európskych medzinárodných vzťahov je i diverzifikačná schéma Európy zobrazená na obrázku 1.

Obr. 1: Diverzifikačná schéma Európy a kľúčových partnerov

Zdroj: European Commission 2017a; vlastný preklad

2.2.2. Diferencovaná integrácia (differentiated integration)

„Diferenciácia je všeobecný pojem, ktorý sa používa na opísanie rozdielov v uplatňovaní európskych politík alebo rozdielov v úrovni, alebo intenzite účasti na režimoch a správe európskych politík“ (Dostál 2010, s. 23). Jednoduchšie, by sa dalo povedať, že diferencovaná integrácia predstavuje rozličnú platnosť formálnych pravidiel EÚ v jednotlivých krajinách. Hoci má tento fenomén svoje počiatky už v 90-tych rokoch minulého storočia, výrazná zmena nastala s Maastrichtskou zmluvou a so vstupom Schengenských dohôd do platnosti. Východné rozšírenie, Lisabonská zmluva a zmluva o EMS zvýšili diferenciaciu ešte viac (pozri Schimmelfennig a Winzen 2014). Diferencovaná integrácia v EÚ sa výrazne líši v oboch, krajinách i politikách.

Schimmelfennig a Winzen (2014) ďalej formulujú dve základné diferenciácie na základe zmlúv: ústavnú a inštrumentálnu diferenciáciu. Ústavná diferenciácia je výsledkom medzivládnych rokovaní medzi existujúcimi členskými štátmi o revíziách zmlúv, ktoré posilňujú resp. prenášajú ďalšie kompetencie a kapacity na EÚ. Teda, keď dochádza k tzv. prehĺbovaniu integrácie („EU deepening“). Pretože revízie zmlúv vyžadujú jednomyselnú dohodu, konflikt o rozdelení právomocí môže viesť k zablokovaniu dohôd a viesť k zlyhaniu ďalej integrácie. Diferencovaná integrácia, teda poskytne východisko zo slepej uličky, pretože krajinám, ktoré namietajú proti prehĺbovaniu, umožňuje, aby sa vzdali celej politiky alebo zostali na nižšej úrovni integrácie zatiaľ, čo ostatné členské štáty napredujú (s. 362). Ústavná diferenciácia je motivovaná obavami o národnú suverenitu a identitu. Riadia ju pomerne euroskeptické krajiny, ktoré sú ideologicky proti nadnárodnej centralizácii alebo sa obávajú jej odporu. Takéto diferenciácie rastú od začiatku 90. rokov a majú tendenciu trvať dlho či dokonca zostávať natrvalo. Tento typ diferenciácie je (bol) typický pre krajiny ako Británia, Dánsko, Írsko či Švédsko (s. 355)

Inštrumentálna diferenciácia má svoj pôvod v kolách rozširovania EÚ („EU widening“) a je motivovaná obavami o efektivitu a distribúciu. Staré členské štáty dočasne vylúčia nové z niektorých oblastí politiky, ak majú obavy z hospodárskej alebo rozpočtovej konkurencie zo strany nových členských štátov. Novým členom bývajú udelené dočasné výnimky, aby mali viac času na prispôsobenie sa pravidlám EÚ a tlakom na trhu. Inštrumentálna diferenciácia je prechodná, súvisí predovšetkým s rozšírením trhových slobôd a je typická pre nové relatívne „chudobné“ južné a východné členské štáty EÚ (s. 355). Svoj vrchol dosahuje pri každom rozšírení EÚ, ale za niekoľko rokov sa zvykne výrazne znížiť. Po pripojení nových členov (po skončení prechodného režimu prístupových zmlúv) k schengenskému hraničnému režimu či po prijatí eura, dokonca aj obrovské efekty diferenciácie spôsobené východnými kolami rozšírenia rýchlo zmizli (s. 368). Prechodné opatrenia sa používajú ako nástroj na prekonanie slepej uličky v prístupových rokovaníach vyplývajúcich z konfliktu o rozdelení ziskov a strát z pristúpenia nových členských štátov (Plümper a Schneider 2007; Schneider 2009).

V skratke by sa, teda dalo povedať, že: „Diferencovaná integrácia má tendenciu byť spôsobená buď relatívne euroskeptickými krajinami, ktoré sa kvázi natrvalo odchyľujú od prehĺbovania integrácie v oblastiach vysokej politiky alebo dočasným vylúčením, alebo vyňatím nových členských štátov z politik, ktoré vyvolávajú obavy z účinnosti a distribúcie“ (Schimmelfennig & Winzen 2014, s. 368). Koncept diferencovanej integrácie sa v tomto chápaní posunul za

rámec myšlienky o viacrýchlostnej integrácii, v ktorej všetky členské štáty nakoniec skončia v jednom spoločnom bode, teda s jednotnou európskou politickou integráciou.

2.2.3. Odstupňované členstvo (graded membership)

Za posledné desaťročia sa európska integrácia nielen významne prehĺbila a rozšírila, ale aj čoraz silnejšie a trvalo diferencovala. Koncept „odstupňovaného členstva“ (graded membership) od Schimmelfenniga (2016) je založený na premise dobrého vládnutia ako faktoru ovplyvňujúceho stupeň európskej integrácie. Vychádza z presvedčenia, že odstupňované členstvo medzi (ne)členmi EÚ možno vysvetliť ako: „... (často nechcený) výsledok medzinárodných nezhôd o návrhoch na prehĺbenie alebo rozšírenie európskej integrácie“ (s. 790). Autor ďalej rozlišuje dva druhy nezhôd: „zatiaľ, čo niektoré štáty odmietajú (ďalšiu) integráciu, iné sú odmietané jadrom EÚ. To, kde sa štáty nachádzajú v systéme odstupňovaného členstva EÚ, závisí od bodu, v ktorom nie sú ochotné sa ďalej integrovať alebo im je ďalšia integrácia zablokovaná. Tento bod závisí od toho, ako kvalita a kapacita riadenia európskych štátov súvisí s kľúčovým štandardom EÚ“ (s. 790). „Odmietajúci“ a „odmietnutí“ predstavujú dve rozdielne skupiny krajín, ktoré sa odlišujú od štandardu riadenia stanoveného a zastupovaného hlavnými členskými štátmi EÚ. Tento štandard má dva hlavné rozmery: liberálna demokracia a schopnosť štátnej správy. Zatiaľ, čo odmietajúce krajiny prekonávajú základný štandard „dobrej správy“, odmietnuté krajiny ho nedodržiavajú. Štáty, ktoré prekonávajú jadro, sa obávajú, že integrácia poškodí ich kapacitu vnútornej správy a oslabí národnú demokraciu, to často vedie k odmietaniu hlbšej integrácii. Podobne sa kľúčové krajiny obávajú, že integrácia krajín s nedostatočnou výkonnosťou oslabí štandard riadenia EÚ a spôsobí problémy s tvorbou politiky a jej implementáciou (Schimmelfennig 2016). Čím viac sa odmietnuté štáty demokraticky konsolidujú a sú schopné zlepšiť svoje riadiace kapacity, tým viac sa im umožňuje smerovať k plnému členstvu resp. aspoň zvýšiť ich postavenie v rebríčku odstupňovaného členstva. Možno, teda usudzovať, že diferencované členstvo zvyčajne nie je cieľom aktérov, ktorí navrhujú prehĺbiť alebo rozšíriť európsku integráciu. Podľa Schimmelfenniga (2016) ide skôr o vedľajší efekt integrácie resp. možnosť prichádzajúca v úvahu počas rokovaní alebo po ich neúspechu. Odstupňované členstvo, teda poskytuje kompromis k prísnemu výberu medzi status quo a úplným členstvom, v prípade nenájdenia konsenzu v rámci medzinárodných rokovaní o európskej integrácii.

EÚ postupne diferencovala svoju členskú štruktúru. Počnúc základným rozlíšením formálnych členov a nečlenov a prechodným statusom pri prístupových rokovaní vytvorila Únia od svojho založenia deväť ďalších formálnych stupňov členstva (Schimmelfennig 2016). S výnimkou

štatútu „asociácie“ bol každý nový stupeň členstva odpoveď na sporný návrh na prehĺbenie, alebo rozšírenie, ktorý nebolo možné začleniť do existujúcej členskej štruktúry (Schimmelfennig 2016). Tabuľka 1 zobrazuje hierarchiu odstupňovaného členstva v regionálnom systéme EÚ alebo inak povedané, „formálne stupne integrácie“ založené na reálnom postavení krajín v spoločenstve EÚ na základe formálnych dohôd a zmlúv.

Už samotné názvy formálnych stupňov pre nečlenské krajiny Únie vypovedajú o rozsahu spolupráce, ktoré reprezentujú, pre úplnosť je však zrejme vhodné skonkretizovať význam úrovni (9–12) formálneho členstva v EÚ. (9) „Hospodárska únia“ predstavuje jadro EÚ a možno ju považovať za nevyhnutné minimum formálneho členstva, pretože všetky členské štáty sa plne zúčastňujú minimálne na vnútornom trhu a jeho sprievodných politikách (politika hospodárskej súťaže, politika ochrany spotrebiteľa a i.). Vyšší stupeň – (10) „Priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti (PSBS)“ – obsahuje účasť na základných politikách rovnako ako „hospodárska únia“, avšak zapája i oblasť PSBS. Tá obsahuje napr. politiky v oblasti hraničných kontrol, azylu a prisťahovalectva, justičnej spolupráce v občianskych veciach i v trestných veciach či policajnú spoluprácu (viac Bux 2021). (11) „Menová únia“ okrem minimálnych členských politík, pojíma i členstvo v eurozóne, avšak bez plnej účasti v PSBS. (12) „Úplná integrácia“ znamená účasť na všetkých menovaných politikách – vnútorný trh, menová únia i PSBS.

Tab. 1: Formálne stupne európskej integrácie podľa Schimmelfenniga

Formálne členstvo	12 Úplná integrácia
	11 Menová únia
	10 Priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti (PSBS)
	9 Hospodárska únia
Formálne nečlenstvo	8 Asociačné rokovania
	7 Kandidatúra
	6 Európsky hospodársky priestor (EHP)
	5 Asociácia
	4 Bilateralizmus
	3 Zóna voľného obchodu
	2 Dohoda o spolupráci
	1 Obchodná dohoda
	0 Žiadny inštitucionalizovaný vzťah

Zdroj: Schimmelfennig 2016; vlastný preklad

2.2.4. De-europeizácia a Dezintegrácia (de-Europeanisation & Disintegration)

Okrem už spomínaných termínov popisujúcich rozdielnosť v európskej politickej integrácii začali v súčasnosti, v nadväznosti na reformy zavedené Lisabonskou zmluvou, akademici čoraz častejšie skloňovať výrazy ako „re-nacionalizácia,“ „de-europeizácia,“ prípadne „dezintegrácia“. Rosamond (2019) tvrdí, že problematika súčasných európskych kríz poskytuje dôkaz toho, že EÚ trpí vážnym napätím medzi členskými štátmi, ktoré by mohlo zvrátiť či spochybníť mnohé z kľúčových prínosov integrácie za posledných sedem desaťročí. Vo svojej práci tak na opis tejto situácie využíva koncept európskej "dezintegrácie". Podľa práce Müllera, Pomorskej a Tonra (2021), ktorý preferujú druhý spomínaný termín, sa „de-europeizácia týka situácií, v ktorých je tvorba zahraničnej politiky EÚ v rozpore s hodnotami a záujmami niektorých členských štátov; keď sú členské štáty menej ochotné zapojiť sa do kolektívnej tvorby zahraničnej politiky na úrovni EÚ, pričom uprednostňujú iné mnohostranné rámce alebo (jednostranné) vnútroštátne opatrenia; a kde výsledky tejto tvorby politiky sú príležitostne výslovne podkopané praxou členských štátov. Takéto správanie môže vyplývať z procesu a inštitúcií zahraničnej politiky Únie, môžu ho vykonávať jednostranne členské štáty na iných multilaterálnych fórach (ako je OSN) alebo môže vzniknúť v dvojstranných, alebo mini-laterálnych vzťahoch s tretími stranami“ (s. 520).

Ako súčasný prejav de-europeizácia sa spomína i pravidelné a dokonca systematické používanie práva veta, nielen ako prostriedok na vyjadrenie nesúhlasu, ale i ako určitý spôsob vydierania blokovaním spoločnej politiky či európskeho rozpočtu (pozri Müller a kol. 2021). Príkladom môže byť nedávnym prípad, keď v roku 2020 Maďarsko a Poľsko spoločne blokovali európsky rozpočet a program obnovy za použitia svojho práva veta. Problém predstavoval fakt, že vyplácanie platieb malo byť naviazané na rešpektovanie zásad právneho štátu. Krajínám, ktoré by sa proti nim prehrešili, malo hroziť zablokovanie európskych peňazí, čo Maďarsko vnímalo ako politiku namierenú konkrétne voči nemu. Problematikou de-europeizácie v kontexte konkrétnych krajín sa akademici zaoberajú pomerne intenzívne najmä v prípade Turecka (napr. Coban Oran 2021; Soyaltın-Colella & Akdeniz Göker 2019; Yılmaz 2016; Aydın-Düzgit & Kaliber 2016), ale i Maďarska (napr. Piroška & Zemandl 2018), Poľska (Dyduch & Müller 2021) či dokonca Česka (Weiss 2021), avšak v tomto prípade bola skúmaná myšlienka o de-europeizácii zahraničnej politiky voči Východnému partnerstvu zamietnutá. De-europeizáciu však nemožno definovať ako politické nezhody, zvraty, zlyhania v rokovaniach alebo obmedzenia. Všetky predchádzajúce bežné sú v oblasti normálnych

politických sporov, ktoré sa odohrávajú počas rokovaní v Rade, a sú viac-menej prirodzené pri tvorbe spoločnej politik (Müller a kol. 2021).

Integrácia, ako výskumná téma v oblasti európskych štúdií je pomerne populárna a rozsiahle prebádaná, avšak záujem akademikov sa v posledných rokoch obracia skôr k jej protipólu – dezintegrácií či de-europeizácií za, čo vďaka najmä zvyšujúcemu sa euroskepticizmu u európskych občanov, ale i v národnej politike niektorých krajín. Práve poslednej spomínanej problematike, euroskepticizmu, bude venovaná nasledujúca podkapitola.

2.3. Teórie a typológie euroskepticizmu

Hoci súčasná úroveň euroskepticizmu nebráni bežnému formálnemu fungovaniu Európskej únie, negatívne či skeptické naladenie európskych občanov nemôže byť inštitúciám Únie, ani vládnym predstaviteľom jednotlivých štátov ľahostajné. Hľadanie pôvodu takéhoto vnímania sa stalo i ústredným cieľom bádania mnohých akademikov a odborníkov na európsku integráciu a politiku volieb. Pátranie po príčine skepticizmu sa ukázalo ako rozsiahle, keďže výskumy jasne ukazujú na veľkú rôznorodosť v ponímaní euroskepticizmu ako pojmu, i v pôvode výhrad a nesúhlasu vo verejnej mienke. Pojem euroskepticizmus je v problematike európskej integrácie a štúdia verejnej mienke voči EÚ veľmi rozšírený. V priebehu rokov získaval na popularite aj v médiách, a tak sa poľahky dostal aj do povedomia širokej verejnosti. Často býva použitý na vyjadrenie akéhokoľvek negatívneho postoja, alebo nesúhlasu s fungovaním Únie pričom, euroskepticizmus alebo podpora EÚ sa používajú ako vzájomne zameniteľné, čo môže byť koncepčne a empiricky zavádzajúce (Boomgaarden 2011 a kol.). Existujú rozdiely v názoroch a postojoch občanov na EÚ ako inštitúciu a jej fungovanie, a na európsku integráciu ako proces prehlbovania spolupráce, zväčšovania inštitucionálnych právomocí alebo rozširovania pôsobnosti o ďalšie členské krajiny. Počiatočné štúdie verejnej mienky o európskej integrácii používali koncept *podpory EÚ* (napríklad Duch a Taylor 1997). V súčasnosti sa však v literatúre stále častejšie hovorí o euroskepticizme, hoci sa pri analýze zvyčajne používajú rovnaké položky (len v obrátenom kódovaní), ktoré sa predtým používali na hodnotenie podpory EÚ (Boomgaarden a kol. 2011; Evans 2000; Lubbers a Scheepers 2010).

Aj definovanie samotného pojmu euroskepticizmus je pomerne nejednoznačné a často podľa potreby upravované najmä opozičnými politikmi a politickými stranami skeptickými voči EÚ. Politológ Paul Taggart vo svojej práci uvádza, že pojem euroskepticizmus „vyjadruje myšlienky podmienenej alebo kvalifikovanej opozície, rovnako, ako zahŕňa otvorenú resp. priamu a

nekvalifikovanú opozíciu voči procesu európskej integrácie“ (1998, s. 366). S postupom času sa táto definícia nezdať dostačene špecifická, a teda bol euroskepticizmus rozdelený do dvoch ústredných skupín: mäkký („soft“) a tvrdý („hard“) euroskepticizmus. „*Tvrдый euroskepticizmus*“ znamená úplné odmietnutie celého projektu európskej politickej a ekonomickej integrácie a odpor proti vstupu ich krajiny do EÚ alebo k zostávajúcim členom EÚ“ (Taggart a Szczerbiak 2001, s. 6). „*Mäkký euroskepticizmus*“ sa naopak definuje ako „podmienený alebo kvalifikovaný odpor proti európskej integrácii“ (Taggart a Szczerbiak 2001, s. 7). Kritériá, ktoré sa používajú na spojenie a oddelenie týchto dvoch foriem euroskepticizmu však zostávajú nejasné. Definícia je aj naďalej pomerne široká, nie je schopná presne vystihnúť jednotlivé špecifiká a rozdiely medzi euroskeptikmi a hlavne je natoľko inkluzívna, že i jednoduchý nesúhlas s určitou politikou EÚ môže byť priamo považovaný za euroskepticizmus načo poukazujú i Kopecký and Mudde (2002). Szczerbiak a Taggart (2002) preto svoje definície, ako odpoveď na kritiku re-formulovali.

Tvrдый euroskepticizmus predstavuje „princiálnu opozíciu voči projektu európskej integrácie, ktorý je obsiahnutý v EÚ, inými slovami, založený na postúpení alebo prenesení právomocí na nadnárodnú inštitúciu, akou je EÚ“ (2002, s. 12). Mäkký euroskepticizmus by sa následne mohol nanovo definovať ako taký, kde „neexistuje zásadná námietka voči európskemu integračnému projektu prenosu právomocí na nadnárodný orgán, akým je EÚ, ale existuje nesúhlas so súčasnou, alebo budúcou plánovanou trajektóriou EÚ na základe ďalšieho rozšírenia kompetencií, ktoré EÚ plánuje dosiahnuť“ (2002, s. 12).

V neakademických zdrojoch, sa definície rôznia už v základom predpoklade či ide o politickú doktrínu alebo je euroskeptikom proste „osoba (napr. politik), ktorá má pochybnosti alebo výhrady k predpokladaným výhodám zvýšenej spolupráce medzi členskými štátmi Európskej únie (a predtým Európskeho hospodárskeho spoločenstva) resp. odporca väčšej politickej alebo ekonomickej integrácie v Európe“ (Oxford English Dictionary 2020). Podrobnejšiu definíciu uvádza Michael Ray pre webový portál Britannica. Euroskepticizmus vidí ako „európsku politickú doktrínu, ktorá obhajuje vystúpenie z Európskej únie. Politické strany, ktoré zastávajú euroskeptické hľadisko, sú spravidla krajne pravicové populistické a vo všeobecnosti podporujú prísnejšie imigračné kontroly okrem demontáže alebo zefektívnenia byrokratickej štruktúry EÚ“ (2016). Je zrejmé, že toto vymedzenie bolo poznačené aktuálnym politickým dianím, špeciálne v Británii, a tak sa vzdáľuje od pôvodných úvah o euroskepticizme. Podľa Morgana široká definícia euroskepticizmu „odkazuje na politickú doktrínu alebo hnutie motivované nepriateľstvom voči európskej politickej integrácii“ (Morgan 2005, s. 56). Ani

jedna zo spomínaných definícií nezohľadňuje širokú škálu rôznorodosti názorov oponentov EÚ a už vôbec nie intenzitu ich opozície a nedôvery. Rôzne typy skeptikov prejavujú odlišné súbory pozícií, priorít a preferencií reformy, navyše iba niektoré druhy skepticizmu môžu ohroziť existenciu EÚ, pretože sú spojené s preferenciami odtrhnutia a podporou tvrdých euroskeptických strán. Existencia rôznych typov spôsobuje, že univerzálny prístup k riešeniu euroskepticizmu nebude pravdepodobne úspešný (De Vries 2018).

Akademici Kopecký a Mudde tiež poukazujú na viacvrstvovú povahu euroskepticizmu (2002). Vo svojej práci, preto rozlišujú tento všeobecne zaužívaný pojem na niekoľko kategórií na základe úrovne podpory európskej integrácie a podľa podpory EÚ (viď obrázok 2). Euroskepticizmus je v ich schéme definovaný menej inkluzívne, ale presnejšie. Rozlišujú medzi „difúznou“ a „špecifickou“ podporou európskej integrácie. Difúznou podporou sa rozumie podpora všeobecných myšlienok európskej integrácie, ktoré sú základom EÚ. Ako špecifická sa označuje podpora všeobecnej praxe európskej integrácie; tj. EÚ taká, aká je a ako sa vyvíja. Prvá dimenzia, podpora myšlienok európskej integrácie, oddeľuje *Eurofilov* od *Eurofóbov*. Druhá dimenzia typológie, podpora Európskej únie, oddeľuje *EÚ-optimistov* od *EÚ-pesimistov*. Tieto dve dimenzie vedú k štyrom kategóriám ideálneho typu v Európe. *Euroskeptici* spájajú pozície Eurofila a EÚ-pesimistu. Podporujú všeobecné myšlienky európskej integrácie, ale sú pesimistické v súvislosti so súčasným a/alebo budúcim odrazom týchto myšlienok v EÚ. „Euroskeptici nie sú proti tomu, čo považujú za realisticky výhodnú spoluprácu medzi rôznymi skupinami európskych štátov s cieľom dosiahnuť mier a prosperitu“ (Tiersky 2001, s. 3 v Kopecký a Mudde 2002).

Okrem nich definujú ďalšie tri skupiny: *Euroentuziastici*, ktorí spájajú pozície Eurofila a EÚ-optimistu. *Euro-odmietači* (ang. Eurorejects), ktorí spájajú pozície eurofóba a pesimistu EÚ, a teda sa neprihlasujú ani k myšlienkam, ktoré sú základom procesu európskej integrácie, ani k EÚ. Na záver *Europragmatici*. Táto skupina spája postoje Eurofóbov a EÚ-optimistov, ktorí nepodporujú všeobecné myšlienky európskej integrácie, ktoré sú základom EÚ ani proti nim nevyhnutne nevystupujú, no aj napriek tomu podporujú EÚ z praktických dôvodov. Táto kategorizácia má aj určité nedostatky, napr. Szczerbiak a Taggart (2002) poukazujú na to, že autori pojem euroskepticizmus obmedzujú len na podmnožinu toho, čo by sa vo všeobecnosti považovalo za euroskeptické postoje.

Obr. 2: Typológia postojov voči európskej integrácii a EÚ

		Podpora európskej integrácie	
		<i>Eurofil</i>	<i>Eurofób</i>
Podpora Európskej Únie	<i>EU-optimista</i>	Euroentuziastik	Europragmatik
	<i>EU-pesimista</i>	Euroskeptik	Euro-odmietač

Zdroj: Kopecký a Mudde 2002; vlastná úprava a preklad

Klasifikácia euroskepticizmu od dánskeho politológa Riishøja (2004) predstavuje reakciu na práce Szczerbiaka a Taggarta a prezentuje až deväť špecifických kategórií, ktoré by mali umožniť presnejšie rozdeliť a definovať tento pojem. Kategorizácia bola vytvorená pre podmienky členenia euroskeptických politických strán (tak ako i kategorizácia Kopeckého a Muddeho) nie občanov, avšak aj napriek tomu predstavuje zaujímavú škálu rôznych postojov voči Európskej únii.

Ako prvý, Riishøja definoval (1) *identitný* euroskepticizmus založený na rozpore medzi národnou identitou a európskou identitou, strachom z „pohltenia“ nadnárodnou inštitúciou, ako je EÚ a následnou stratou národnej suverenity. Nasledujúcim typom je (2) euroskepticizmus založený na *štiepení*, ktorý je spojený s hlavnými deliacimi líniami v spoločnosti ako mestovidiel, pracovný kapitál, náboženstvo-sekularizmus či sociálno-ekonomické štiepenie a zahŕňa rozdiel medzi „víťazmi“ a „porazenými“ európskej transformácie. (3) *Politický* euroskepticizmus resp. funkčný euro-realizmus predstavuje určitý odpor voči konkrétnym politikám a jednotlivým problémom, napr. spoločná mena, spoločná poľnohospodárska politika alebo skeptický postoj voči EÚ kvôli jednému hlavnému problému, napr. migrácia, životné prostredie, morálne otázky atď. (4) *Inštitucionálny* euroskepticizmus je založený na legitime vnútroštátnych inštitúcií voči inštitúciám EÚ. Nízka dôvera vo vnútroštátne inštitúcie môže

zvýšiť podporu inštitúcií EÚ a EÚ ako celku. Ďalší pomenovaný (5) euroskepticizmus je založený na *národných záujmoch* vrátane rozporu medzi spoločnými európskymi cieľmi a národnými cieľmi, napr. v prípade rokovaní o EÚ. Hlavným cieľom tohto euroskepticizmu je obrana životne dôležitých národných záujmov aj na úkor oslabenia spoločného európskeho projektu. (6) Euroskepticizmus založený na *skúsenostiach* je poháňaný pocitom, že rokovania o členstve v EÚ boli nespravodlivé a asymetrické, rovnako ako aj konečný výsledok rokovaní. (7) *Stranícky* euroskepticizmus je vytvorený zhora nadol od politických strán a charizmatických politických lídrov s použitím buď neoliberalnej („thatcherovskej“), konzervatívne-traditionalistickej či populistickej argumentácie. (8) *Atlantický* euroskepticizmus je založený na pociťovaní rozporu alebo dilemy medzi pro-americkým a pro-európskym zameraním, napr. v prípade vytvorenia spoločnej európskej zahraničnej a bezpečnostnej politiky. Na záver, (9) *praktický* euroskepticizmus je typom, kde nenachádzame zásadný odpor voči EÚ a europeizácii, ale europeizmus je definovaný „národným“ spôsobom, ktorý je odlišný od Bruselského a od požiadaviek určených Európskou úniou podľa mainstreamovej interpretácie kodanských kritérií.

Schéma Flooda a Usherwooda (2005), ktorá sa šikovne vyhýba pojmu euroskepticizmus, obsahuje šesť kategórií. Tie predstavujú typológiu osobností z hľadiska postoja voči EÚ. Autor všetky pomenovania cieľi s predponou EÚ- a nie euro-. *Maximalista* sa vyjadruje v prospech posúvania integrácie tak ďaleko a rýchlo, ako je to prakticky možné realizovať či už z hľadiska celkovej štruktúry alebo v niektorých konkrétnych oblastiach politiky. *Reformista* schvaľuje pokrok integrácie, avšak v závislosti na odstránení nedostatkov. Zapája sa konštruktívne a zdôrazňuje potrebu zlepšiť jednu alebo viac existujúcich inštitúcií a/alebo postupov. *Gradualista* je ochotný podporiť ďalší posun k väčšej integrácii či už únie ako celku alebo len konkrétnych oblastí politiky, pokiaľ je tento pokrok pomalý a postupný. *Minimalista* akceptuje súčasný stav, ale nepodporuje ďalšiu integráciu celkovej štruktúry a/alebo niektorých oblastí politiky, pokiaľ je to možné. *Revizionista* preferuje vráť k stavu vecí aké boli pred nejakou významnou revíziou resp. korektúrou zmluvy. *Odmietáč* vyjadruje úplné odmietnutie integrácie spojené s opozíciou voči členstvu v EÚ alebo účasti v nejakej konkrétnej inštitúcii či politike (Flood & Usherwood 2005; Szczerbiak & Taggart 2002).

Dostál (2010) sa na rozdiel od väčšiny spomínaných autorov (Kopecký, Mudde, Morgan, Riishøja, Szczerbiak a Taggart) nesnažil prispôbiť definíciu pre potreby kategorizácie politických strán, ale z hľadiska podoby verejnej mienky v EÚ. Rozlišuje tri orientácie euroskepticizmu. Prvá orientácia sa týka výsledku európskej integrácie – existencie EÚ. Druhá

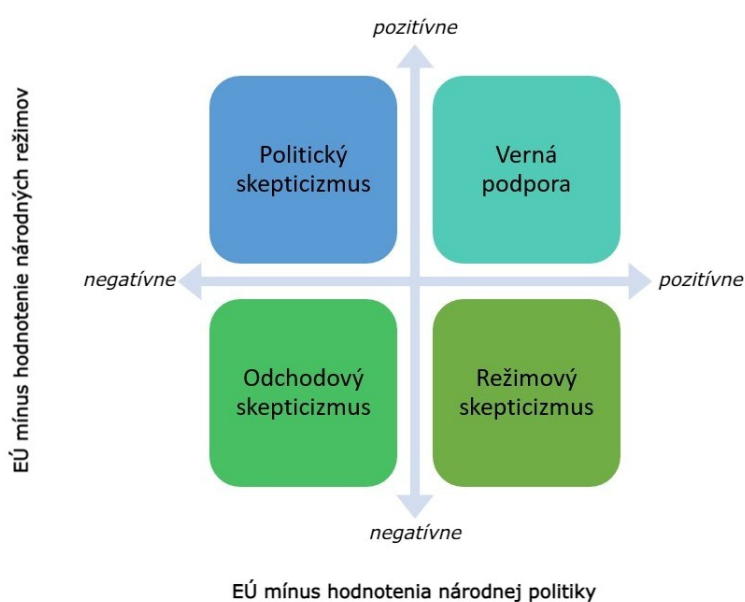
euroskeptická orientácia s ohľadom na integračný proces zdôrazňuje jeho byrokratické, nedemokratické a „tajné“ dôsledky, ktoré majú za následok inštitucionálne a procedurálne zmeny, ktoré sa uskutočňujú menšími reformami a vedú k významným obmedzeniam suverenity členských štátov. Posledná orientácia euroskepticizmu je zameraná na projekt európskej integrácie a zdôrazňuje obavu, že EÚ má tendenciu stať sa akýmsi federálnym „super štátom“ (s. 52). Taktiež popisuje jeho chápanie tvrdej a mäkkej formy euroskepticizmu, ktoré pôvodne kategorizovali Taggart a Szczerbiak (2001) „Tvrdá“ forma osobitne zdôrazňuje, že vývoj EÚ je v zásade nesprávny, pretože obmedzuje fungovanie národných štátov a neexistuje artikulovaná európska identita, na ktorej môže byť vývoj EÚ založený. „Mäkká“ forma zdôrazňuje, že EÚ nie je efektívna alebo demokratická a rozšírenia zvyšujú heterogenitu EÚ. Táto forma euroskepticizmu uznáva určitú európsku identifikáciu, ale je potrebné ju chrániť.

Catherine E. De Vries (2018) prezentuje teóriu „benchmarku“. Základná myšlienka teórie vychádza z toho, že postoj ľudí k Európe je založený na porovnaní výhod súčasného stavu členstva a prínosov spojených s alternatívnym stavom, konkrétne, fungovaním ich krajiny mimo EÚ. Teória benchmarku naznačuje, že rôzne druhy euroskepticizmu sa vyvíjajú predovšetkým v tých kontextoch, kde ľudia vnímajú, že majú možnosť odchodu z členstva v EÚ. Ľudia môžu byť charakterizovaní ako podporujúci EÚ, ak vnímané výhody z členstva preyšujú výhody aké by mala krajina samostatne bez zapojenia sa do Únie zatiaľ, čo sú charakterizovaní ako EÚ skeptickí, keď sú vnímané výhody súčasného stavu menšie v porovnaní s národnými. Naznačuje to, že euroskepticizmus nie je len výsadou tých, ktorí zostali pozadu v integrácii alebo globalizácii všeobecnejšie, ale nachádza sa aj medzi tými, ktorí sa majú relatívne dobre. „Teória benchmarku pojednáva o verejnej mienke ako o porovnaní medzi ľudovým hodnotením EÚ a národným hodnotením. Vnútroštátne hodnotenia ľudí ako také sú neoddeliteľnou súčasťou spôsobu, akým ľudia vnímajú a hodnotia úroveň EÚ a naopak“ (s. 28). Inak povedané, ľudia nehodnotia EÚ iba z národného hľadiska, ale na národnú úroveň sa pozerajú aj cez prizmu európskeho vývoja.

Ďalej autorka delí verejnú mienku do štyroch typov: (1) odchodový/exit skepticizmus, (2) režimový skepticizmus, (3) politický skepticizmus a (4) verná podpora (viď graf 1). Tieto typy sú založené na kombinácii hodnotenia EÚ a vnútroštátneho režimu a politik. *Odchodový skeptici* vnímajú politiku i režim svojho štátu ako krajiny mimo EÚ za výhodnejší, než ich súčasný stav – členstvo v EÚ. Stavajú sa proti EÚ, pretože sa domnievajú, že existuje alternatívny, životaschopnejší politický systém, a to ich národný štát. Opačný typ, *lojálni priaznivci*, pozitívnejšie hodnotenia politiky a režim EÚ oproti ich národnému. Verní priaznivci

schvaľujú EÚ, pretože vidia výhody svojho členstva v EÚ. Medzi týmito dvoma protikladmi stoja skeptici v oblasti režimu alebo politiky. *Režimoví skeptici* hodnotia spôsob fungovania pravidiel a postupov na úrovni EÚ, ako menej pozitívny v porovnaní s pravidlami a postupmi v národnom štáte - kebyže je ich krajina mimo Únie, avšak zároveň majú pocit, že členstvo v EÚ prináša významné politické výhody. Opačne to platí pre *politických skeptikov*, ktorí sú skeptickí voči politikám na úrovni EÚ, ale podporujú režim.

Graf 1: Typológia skepticizmu podľa Catherine. E. De Vries

Zdroj: De Vries 2018; vlastná úprava a preklad

Okrem všeobecne zaužívaného pojmu euroskepticizmus je vhodné spomenúť termín EÚ-skepticizmus. Tento nie je tak spopularizovaný, no aj napriek tomu je niektorými akademikmi používaný či prípadne považovaný za vhodnejší a presnejší než tradičný euroskepticizmus (napr. Bürkner 2020; Böhmelt a Bove 2020; Maier 2015; Hultén 2011). Nakoľko sa odmietavý postoj občianskej i politickej verejnosti zameriava najmä na kritiku EÚ ako inštitúcie, jej politiku, či prípadné zvyšovanie jej právomocí alebo zväčšovanie z hľadiska teritória, mohol by sa „fenomén euroskepticizmu, ako ho pomenovali vo verejných aj akademických diskusiách, presnejšie označovať ako EÚ-skepticizmus“ (Bürkner 2020, s. 546). Zatiaľ, čo zvyčajne je tento pojem vnímaný skôr ako synonymum k euroskepticizmu nájdu sa aj autori, ktorí ich navzájom výraznejšie rozlišujú a nepovažujú ich iba za rôzne termíny pre opis rovnakého javu (napr. Gülmez 2013).

Uvedeným zhrnutím často používaných definícií a kategorizácií sme mienili vytvoriť aspoň základný náhľad na problematiku euroskepticizmu a najmä cielene poukázať na

problematickosť jeho exaktnej definície a chápania. Euroskepticizmus úzko definovaný ako opozícia voči konkrétnej politike alebo integračnému úsiliu predstavuje príliš exkluzívny pohľad zaoberajúci sa len jednou stránkou verejnej mienky voči EÚ (Boomgaarden a kol. 2011). Predstavenie vyššie uvedených kategorizácií by malo priniesť zrejmejšie objasnenie toho, aké prejavy a názory sa chápu, ako vyjadrenie euroskeptického postoja. Ako poukázali spomínané klasifikácie i definície, podporu resp. odmietanie integrácie EÚ nie je možné úplne rovnať s podporou resp. skepticizmom voči EÚ ako inštitúcií a jej politikám. Je zrejmé, že je nutné vnímať rozdielnosť spomínaných konceptov, hoci sú vzájomne previazané a ovplyvňujú sa, čo len potvrdzuje multidimenzionálny charakter postojov voči EÚ (pozri Boomgaarden 2011). Verím, že štúdium verejnej mienky o EÚ sa musí zamýšľať nad rôznymi druhmi podpory alebo averzie, aby plne zachytila potenciálnu viacrozmernosť postojov voči EÚ i európskej integrácií a vytvorila tak presnejší obraz súčasného stavu ich (ne)podpory v skúmaných krajinách (viac v Hobolt a Brouard 2011).

2.4. Faktory ovplyvňujúce verejnú mienku v postoji voči európskej integrácii

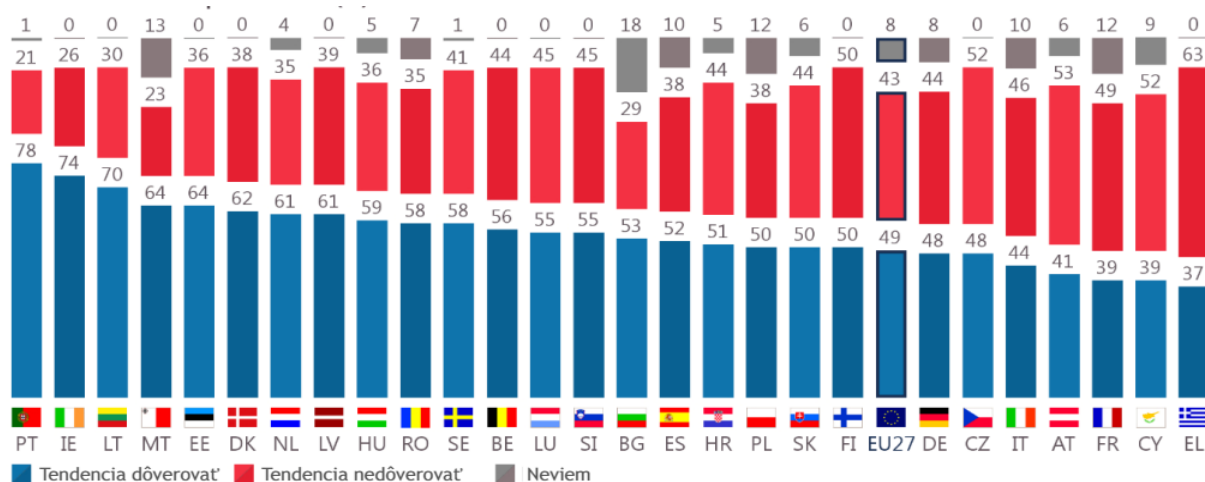
„Verejná mienka EÚ pripomína kaleidoskop, ktorý odzrkadľuje skúsenosti ľudí s hodnotením úplne odlišných národných politických a ekonomických kontextov, ktoré spoločne tvoria Úniu.“ (De Vries 2018, s. 5)

V počiatočných rokoch formovania Európskych spoločenstiev sa verejná mienka nepovažovala za zrovna dôležitý ukazovateľ hodný sledovania, dokonca, bola dlho chápaná ako do značnej miery irelevantná pre pochopenie priebehu európskej integrácie (De Vries 2018). Tento uhol pohľadu sa odráža napríklad v spisoch Ernsta Haasa. Haas (2004) vo svojom seminári *The Uniting of Europe* uviedol: „Je rovnako nepraktické, ako vyhnuteľné využívať prieskumy verejnej mienky. ... Stačí vyčleniť a definovať politické elity v zúčastnených krajinách, preštudovať reakcie na integráciu a posúdiť zmeny v prístupe z ich strany“ (s. 17). Obdobie „permissívneho konsenzu,“ podľa ktorého verejnosť nepriamo súhlasila s vyjednávaním na elitnej úrovni za zatvorenými dverami (Hooghe a Marks 2009), bolo typické pre približne prvých 25 rokov európskej nadnárodnej kooperácie. Európske spoločenstvo fungovalo na základe Monnetovej integračnej metódy, ktorá predpokladala, že občania sa uspokojia s obmedzením svojho vplyvu rozhodnutí na úrovni Spoločenstva na pravidelné národné parlamentné voľby (Schweiger 2016). V súčasnosti je to naopak. Časy permissívneho konsenzu už dávno skončili a ľudia prejavujú svoj súhlas i nesúhlas s fungovaním a politikami EÚ. Existuje niekoľko známych prípadov kedy aj napriek konsenzu medzi národnými elitami,

domáci voliči odmietli návrhy na ďalšiu integráciu. Pamätnými boli najmä referendá, keď dánski voliči odmietli Maastrichtskú zmluvu v roku 1992 či záporný postoj voči spoločnej európskej ústave vo Francúzsku a Holandsku, ktorý voliči vyslovili v roku 2005, čo následne viedlo k prijatiu a pozmeneniu Lisabonskej zmluvy. Najčerstvejším prípadom je referendum Spojeného kráľovstva za vystúpenie z EÚ, ktoré pre politické elity i občiansku verejnosť skončilo prekvapivo Brexitom, reálne uskutočneným v roku 2020. Teda, hoci bola verejná mienka dlho považovaná za formu pasívnej podpory európskych lídrov, časy sa zmenili. Európania dnes v čoraz väčšom počte, odolávajú a spochybňujú to, čo najvyššie postavení politickí a ekonomickí predstavitelia považujú za najlepšie pre nich a budúcnosť Európy.

Dôležitým aspektom je aj výrazná diverzifikácia v európskom hodnotení z pohľadu verejnej mienky. Pravidelné prieskumy Eurobarometra skúmajúce aj imidž EÚ či vnímanie jednotlivých európskych politík odhaľujú, že postoje respondentov sa vyvíjajú a menia nie len v priebehu rokov, ale najmä veľmi variujú v prostredí jednotlivých krajín. To ukazuje i graf 2 zobrazujúci dôveru voči Európskej únii z pohľadu verejnej mienky členských štátov, ktorý ukazuje veľkú dôveru v Portugalsku, kde má 78 % občanov tendenciu dôverovať EÚ, ale i to, že až 63 % občanov Grécka, má tendenciu skôr nedôverovať Únii. Existuje množstvo dôvod prečo tomu tak je a akademici sa ich už roky snažia odhaliť a efektívne popísať. K výskumu postojov voči EÚ a európskej integrácii je využívané široké spektrum perspektív.

Graf 2: Dôvera voči EÚ: Ako veľmi dôverujete Európskej únii? (EB94 zima 2020/21)

Zdroj: Eurobarometer 2021, vlastná úprava

Počiatkové štúdie verejnej mienky o európskej integrácii sa zameriavali na koncept podpory EÚ (napr. Duch & Taylor 1997; Inglehart 1970, Sánchez-Cuenca 2000) zatiaľ, čo ťažisko sa v posledných dvoch desaťročiach presunulo do opozície voči európskej integrácii a čoraz

častejšie sa hovorí o euroskepticizme. Pre pochopenie podpory EÚ a integrácie resp. ich odmietanie a euroskepticizmus využívajú autori rôzne prístupy a zameriavajú sa na rôzne typy faktorov. Relevantné štúdie (napr. Boomgaarden a kol. 2011; Hobolt a Brouard 2011) poukázali na to, že postoje k integrácii sú viacrozmerné, a teda je potrebné skúmať viac dimenzií postojov ako i vzťah medzi týmito dimenziami. Verejná mienka voči EÚ sa pojíma veľmi odlišnými spôsobmi, od inštrumentálneho po politický euroskepticizmus, od národných pragmatických postojov k proeurópskym pocitom a od podpory rozšírenia EÚ alebo podpory eura po všeobecný euroskepticizmus (Boomgaarden a kol. 2011). V odbornej literatúre sú najviac využívanými prístupmi pri skúmaní postojov voči EÚ najmä utilitárny prístup k výhodám členstva (napr. Gabel a Palmer 1995) identitný prístup založený na identite a afektívnom prijímaní podnetov (napr. Carey 2002, Hooghe and Marks 2009; McLaren 2002, 2004, 2006), prípadne ich kombinácia, ktorá je v súčasnosti často používaná najmä s prihliadnutím na súčasný rozvoj multidimenzionálneho nazerania na problematiku. Ďalšou populárnou je teória „benchmarku“ odkazujúca na národný politický kontext (napr. De Vries 2018, Hobolt & de Vries 2016).

Prvý spomínaný, utilitárny prístup sa definuje ako vyjadrenie podpory EÚ na základe jej výnosnosti resp. nákladnosti, inak povedané či je členstvo vnímané ako prospešné pre spoločnosť. Za východiskový bod formovania názorov považuje teória racionálne rozhodnutia, zváženie si potencionálnych ziskov a strát. Identitný prístup predpokladá, že národná identita je jedným z dôležitých prvkov vysvetľovania postojov k EÚ. Téza podpory európskej integrácie, naznačuje, že pocity národnej identity sú pre jednotlivca pri rozhodovaní o podpore Európskej únie veľmi dôležité. Možno skúmať rôzne koncepcie národnej identity. Intenzitu a typ vzťahu k národu (viď Blank a kol. 2001), úroveň pripútanosti k národu vo vzťahu k iným geografickým a vládnyim entitám (Carey & Lebo 2001) či analyzovať vnímanú kultúrnu hrozbu, ktorú európska integrácia predstavuje pre existujúcu národnú kultúru, ako to robí McLaren (2002). Lubbers a Scheepers (2010) definujú 3 dimenzie postojov voči EÚ. Politický euroskepticizmus, ktorý predstavuje opozíciu voči spoločnému nadnárodnému rozhodovaniu v EÚ. Druhou dimenziou je neidentifikovanie sa s EÚ, prejavujúce sa silnejším pocitom národnej než európskej identity a posledným uvedeným je inštrumentálny euroskepticizmus. Tento, členstvo v EÚ považuje za nevýhodné pri zvážení si nákladov a výnosov členstva. Pri posledných dvoch spomínaných dimenziách môžeme vidieť jasnú paralelu s identitným a utilitaristickým prístupom od iných autorov. Boomgaarden a kol. (2011) pri snahe o presnejšiu konceptualizáciu rozlišujú dve zoskupenia orientácií postojov: (1) špecifické, utilitárne a

výstupovo orientované postoje; (2) difúzne, afektívne a vstupne orientované postoje patriace do empirickej dimenzie. Obe kategórie podpory definovali až tromi pojmami, pretože sa evidentne konceptuálne prekrývajú, v čom sa autori zhodujú aj s názorom Niedermayera a Westleho (1995), ktorí si už skôr všimli, že výrazy špecifické-utilitárne a difúzne-afektívne sa používajú takmer synonymne. Avšak, rovnako, ako utilitárne obavy ani výhradné úvahy o národnej identite nemusia úplne vysvetliť vývoj vo verejných pocitoch o EÚ v posledných rokoch.

Boomgaarden a kol. (2011) obhajujú viacrozmerné porozumenie, vrátane dimenzií výkonu (EÚ), identity, náklonnosti (voči EÚ), utilitarizmu a posilňovania EÚ (rozširovanie a prehlbovanie) zatiaľ, čo Harteveld a kol. (2013) na podobnom princípe predstavujú tri logiky na vysvetlenie európskej (ne)dôvery. Prvá, logika racionality predpokladá, že dôvera je racionálnym hodnotením EÚ, podľa jej zásluh, výkonnosti a zodpovednosti. Logika identity predpokladá, že dôvera v EÚ závisí od emocionálneho pripútania k EÚ alebo členskému štátu. Tretia, logika extrapolácie považuje dôveru v EÚ za nesúvisiacu so samotnou Úniou. Namiesto toho, Harteveld a kol. (2013) veria, že dôvera v EÚ ide ruka v ruku s dôverou v iné inštitúcie či už inherentne ako súčasť jej osobnosti alebo sociálneho postavenia, alebo nepriamo, pretože dôvera v EÚ je považovaná za odvodenú z dôvery v národné politické inštitúcie.

2.4.1. Kultúrno-politický a historický prístup

Ako je možné vidieť, väčšina menovaných štúdií vychádza z konceptu, ktorý berie v úvahu aj kultúrnu dimenziu postojov voči EÚ. Tá, je najčastejšie skúmaná prostredníctvom národnej alebo európskej identity, prípadne prostredníctvom pocitu kultúrneho ohrozenia. Proces európskej integrácie je neoddeliteľnou súčasťou širších procesov politickej súťaže, hospodárskej súťaže (liberalizácia a integrácia trhu, imigrácia, delokalizácia) i kultúrnej súťaže (imigrácia a jej multikultúrne dôsledky), to všetko spôsobuje napätie v národnom politickom spoločenstve (Kriesi 2007). Prehlbovanie a rozširovanie európskej integrácie postavilo otázky identity do popredia mnohých politických diskusií (napr. McLaren 2002, 2005; Kuhn 2015; Risse 2015), iné zas zdôrazňovali dôležitosť hrozieb pre národnú identitu pri vysvetľovaní euroskepticizmu (Díez Medrano 2003; De Vreese & Boomgaarden 2005; McLaren 2006; Hooghe 2007; Lubbers 2008). McLaren (2007) ukázal, že postoje k rozšíreniu EÚ sú determinované kombináciou ekonomických a symbolických skupinových hrozieb – čím viac sa občania obávajú ekonomickej nespokojnosti v dôsledku imigrácie, tým viac sa stavajú proti

rozšíreniu. U tých, ktorí sa obávajú o stratu národnej suverenity a identity zas možno očakávať odmietavý postoj voči prehlbovaniu európskej integrácie.

Aj v dôsledku spomenutého sa zdá byť verejná mienka v európskom projekte rozdelená. Vzhľadom na skutočnosť, že tieto obavy založené na identite sú stále viac pripomínané a mobilizované, najmä účelovo politickými stranami vo volebnom i referendovom súťažení, verejné preferencie sú dnes stále ovplyvňované kultúrno-historickými faktormi. Hoci mnoho prác bolo venovaných kombinácií ekonomickej či politickej dimenzií spolu s identitnou, len oveľa menej akademikov sa zaoberá kombináciou kultúrnych resp. politicko-kultúrnych a historických faktorov. Jedným z nich je Juan Díez Medrano (2003), ktorý napríklad zdôrazňuje úlohu veľkých historických udalostí a naznačuje, že rozdiely v podpore európskej integrácie medzi elitami a verejnosťou (v ním skúmanom Nemecku, Veľkej Británii a Španielsku) odrážali mieru, do akej sa každej krajine podarilo konsolidovať svoju moc mimo Únie. Ako ďalej poznamenal, obraz európskych občanov o EÚ a procese európskej integrácie je filtrovaný národnými a subnárodnými kultúrami (Díez Medrano 2003). Inými slovami, postoje a názory verejnosti na EÚ sú formované kultúrnymi repertoármi, ktoré zase vychádzajú z národných dejín a kolektívnych skúseností (Kriesi 2007). Napríklad, členstvo v EÚ predstavuje pre Španielov cestu k modernizácii, väčšej medzinárodnej prestíži a východisko z izolácie franských rokov. Na druhej strane, pre Britov bolo členstvo v EÚ v najlepšom prípade považované za nevyhnutné zlo (Haller 1999). Kultúrne a politické dedičstvá sú tak ďalším súborom potenciálnych vplyvov na členstvo v EÚ, postoje voči nej i voči ďalšej integrácii.

Podľa Díez Medrana (2003): “Kultúra a história prevyšujú ekonómiu a geopolitiku pri vysvetľovaní národných kontrastov v podpore európskej integrácie, kvôli ich vplyvu na mieru identifikácie ľudí s Európou, a pretože dominantné národné sebaobrazy a historické interpretácie formovali vnímanie ľudí o vhodnosti Európskej únie ako prostriedku na dosiahnutie individuálnych a národných hospodárskych a geopolitických cieľov a prestíže“ (s. 14). Názory na európsku integráciu vyjadrené bežnými občanmi a miestnymi elitami sa v jednotlivých krajinách líšia, pretože odrážajú záujmy, ktoré sú zakorenené v dejinách a kultúrach jednotlivých krajín (Díez Medrano 2003). Mnohé štúdie (napr. Sierp 2014; Winter 2007; Brubaker 2004; Hamilakis & Labanyi 2008) potvrdzujú tvrdenie, že vzťah medzi minulosťou a súčasnosťou nie je jednostranný, ale dynamický, recipročný a predovšetkým závislý od cesty. Je tomu tak preto, lebo minulé udalosti sa interpretujú a komunikujú, aby sa udržali nažive, aby prepojili minulosť, prítomnosť a budúcnosť (Sierp 2014). S tým veľmi súvisia i termínmi politická a kultúrna resp. kolektívna pamäť národa. Kultúrna pamäť sa

v princípe podobá individuálnej pamäti, teda predstavuje psychický proces uchovávanie informácií avšak, pojem „kultúrna“ vyjadruje určitú inštitucionalizovanosť a spoločenské zdieľanie informácií. „Kultúrna pamäť nevzniká prirodzene, ale iba konštitúciou. Preto tiež úzko súvisí s pojmom kolektívnej identity, a ako médium kultúrnej spomienky zohráva dôležitú produktívnu, generatívnu a konštruktívnu úlohu pri jej utváraní“ (Ondrejovičová 2005, s. 116).

Na politickú pamäť, treba nazerať ako na do určitej miery politicky sprostredkovanú minulosť, ktorá vyjednáva medzi dostupnými historickými záznamami a súčasnými sociálnymi a politickými programami (Sierp 2014). K politizovaniu minulosti dochádza pomerne často, kultúrna pamäť, ktorá formuje vnímanie celého národa či spoločnosti je ovplyvnená nie len skutočnými historickými udalosťami, ale aj ich interpretáciou a spôsobom akým sú pripomínané. Častým javom je i vyzdvihnutie niektorých konkrétnych minulých udalostí do popredia či ich reinterpretácia (niekedy až dezinterpretácia), tak aby umožnili efektívnejšie mobilizovať spoločnosť. Dôležitejšie než to čo sa stalo, teda môže byť to, čo sa podarilo prostredníctvom kolektívnej resp. kultúrnej pamäte zapamätať, ako sú udalosti interpretované a ďalej predávané prostredníctvom kultúrnej difúzie. Rovnako i základom rámcového prístupu Díez Medrana (2003) je poznanie, že postoje k EÚ a k európskej integrácii jednoducho neodrážajú hodnoty, identity a záujmy jednotlivcov, ktorí čelia objektívnej a jednotne chápanej realite. Jednotlivci čelia skreslenému obrazu tejto reality, pretože je filtrovaná národnými alebo subnárodnými kultúrami. Zmeny v domácom politickom a sociálnom kontexte totiž zohrávajú dôležitú úlohu pri transformácii národnej kultúrnej pamäte (Sierp 2014). Slovami Ernesta Renana (1992): Národy sú založené rovnako na tom, čo ľudia spoločne zabudnú, ako na tom, čo si pamätajú.

Súčasný výskum ukazuje, že politický projekt EI je pomerne závislý na širokej kultúrnej akceptácii. Postoj Európanov napríklad závisí od toho, do akej miery vnímajú imigráciu ako hrozbu, či už pre konkrétne alebo symbolické zdroje (McLaren a Johnson 2007; Blinder a Markaki 2019). Odpor voči imigrácii je spojený s negatívnymi postojmi k demograficky alebo kultúrne externým skupinám, najmä v súvislosti s rasou/etnicitou, náboženstvom a jazykom (Creighton a kol. 2018). Dijkstra, Poelman a Rodríguez-Pose (2018) spomínajú, že príchod migrantov môže slúžiť ako katalyzátor na nasmerovanie ekonomických a kultúrnych obáv miestneho obyvateľstva. Obavy z ekonomickej neistoty súvisiace s väčšou konkurenciou a často nepodložené, no hlboko zakorenené predstavy, že noví prichádzajúci by mohli miestnym zobrať prácu (Guiso a kol. 2017). Kultúrne obavy zas zvyčajne súvisia s obavami z oslabenia miestnej alebo národnej identity v dôsledku príchodu moslimských alebo rómskych imigrantov

(Rodrik 2018) alebo so znížením lokálnej odlišnosti a jedinečnosti v kontexte multikulturalizmu (Hobolt 2016). Mnohé štúdie opakovane naznačujú, že celkové negatívne hodnotenie imigrácie a príchodu skupín prisťahovalcov do krajín EÚ môžu byť silným prediktorom euroskepticizmu (napr. McLaren 2002, 2004, 2006; De Vreese a Boomgaarden 2005, Hobolt a kol. 2011)

Náboženstvo v súčasnej európskej spoločnosti už neplní tak významnú rolu ako v minulosti, avšak normy, základné princípy a určité vzorce správania pochádzajúce z rôznych náboženských tradícií pretrvávajú aj pri narastajúcej sekularizácii a mohli byť už dávno kultivované v spoločenských inštitúciách (Akaliyski a Welzel 2020; Inglehart & Baker 2000). Bolo by teda nedbalé opomíňať potencionálny vplyv náboženstva či už ako samostatného determinantu hodnôt európskych občanov, či v kontexte obáv z prenikania nových náboženských kultúr a tradícií do európskej, tradične kresťanskej, kultúry. Štúdie Ingleharta a Bakera (2000), Welzela (2013) i Akaliyski a Welzel (2020) sa taktiež venujú problematike vplyvu náboženstva a uznávajú ho ako určité historické dedičstvo, ktoré môže vysvetľovať súčasné rozdiely v kultúrnych hodnotách. Ďalšie štúdie zas skúmali i potvrdili vplyv náboženskej (in)tolerancie (napr. Hobolt a kol. 2011) a miery religiozity (napr. Nelsen a kol. 2001) na postoje voči európskej integrácii resp. na euroskepticizmus.

2.5. Hypotézy a výskumné otázky

Spomínanej, kultúrnej a politickej dimenzií som sa rozhodla venovať, lebo napriek tomu, že súčasná Európska únia je spájaná so znižovaním kultúrnej diverzity a budovaním resp. prehľbovaním spoločných európskych hodnôt, sú viditeľné zrejme regionálne rozdiely napriek spoločenstvom. Nedávny odchod Spojeného kráľovstva z EÚ vyvolal nie len prvotnú vlnu prekvapenia, ale aj otázok o tom, čo bolo pravým dôvodom tohto rozhodnutia voličov. Často skloňovaný odmietavý postoj k ďalšej európskej imigrácii či ekonomická téza o nespokojnosti lokalít, ktoré sa cítili opomínané sa mieša s teóriami tradičného britského izolacionizmu, imperiálnej hrdosti a nostalgie (viď Black 2019) či s teóriou, že Brexit bol vlastne skôr prejav anglického nacionalizmu než vyjadrením všeobecného názoru obyvateľov UK (Barry 2016; Black 2019). I spory medzi Poľskom a EÚ ukazujú, aký problém môže vytvoriť stret konzervativizmu poľskej vlády a liberalizmu Únie, keď poľský ústavný súd dokonca spochybnil nadradenosť práva Únie nad poľskými zákonmi a ústavou (Aktuálně.cz 2021; Minárik 2021). To opäť otvára otázku vplyvu kultúrnych rozdielov na fungovanie EÚ, avšak nie len z pohľadu občanov, keďže Poliaci stále patria medzi najväčších podporovateľov integrácie (viď napr. Wike a kol. 2019), ale skôr vyžitie kultúrnych rozdielov v podmienkach

politickéj súťaže. To, spolu s rastom podpory krajne pravicových populistických strán, ktorých propaganda je založená najmä na anti-európskom postoji, kultúrnom konzervativizme a využívaní národnej histórie resp. jej re-interpretácie ako mobilizačný prostriedok občianskej verejnosti, dáva do popredia práve kultúrno-politickú dimenziu postojov, ako prostriedok nazerania na veľkú rôznorodosť pri hodnotení Európskej únie a európskej integrácie v prostredí jednotlivých členských krajín. *Nakoľko však možno vysvetliť súčasný postoj verejnej mienky voči európskej integrácii kultúrno-politickými faktormi? A, existuje medzi členskými krajinami Európskej únie výrazná diverzita z pohľadu vplyvu kultúrno-politických faktorov?*

Vzhľadom k spomenutým zisteniam iných autorov, ich teóriám i na základe vlastných predpokladov stanovujeme pre precíznejšie zodpovedanie prvej výskumnej otázky i súvisiace hypotézy, ktoré budú špecifickejšie definovať kultúrno-politickú dimenziu postojov a najmä podrobnejšie vysvetľovať skúmaný problém. Ako už bolo vyššie spomenuté, mnohé štúdie naznačujú, že negatívne vnímanie imigrácie a príchodu prisťahovalcov na územie členských štátov Únie môžu byť prediktorom euroskepticizmu, a tak i dôvodom odmietania ďalšieho rozširovania európskeho priestoru o nové krajiny (napr. McLaren 2002, 2004, 2006; De Vreese a Boomgaarden 2005, Hobolt a kol. 2011, a i.). Neschopnosť dosiahnuť konsenzus v otázke spoločnej európskej politiky v oblasti migrácie či pri spoločnom systéme azylu taktiež potvrdzuje nie len rozdielnosť názorov na túto tému, ale i jej veľkú dôležitosť pre prípadne prehlbovanie európskej integrácie. Hodnotenie imigrácie bude, teda súčasťou aj nášho výskumu, ako jedna z vysvetľujúcich premenných a na základe uvedeného formulujeme nasledovnú hypotézu:

H1a: Negatívny postoj verejnej mienky voči európskej integrácii je ovplyvnený postojom voči imigráciám a tento vzťah má pozitívny smer závislosti teda, pozitívne vnímanie imigrácie predpovedá pozitívny postoj voči európskej integrácii a vice versa.

Ako nezanedbateľné sa v kontexte predchádzajúcich výskumov zdajú byť i náboženstvo a tradicionalizmus, ako sily formujúce hodnoty občanov či silná národná a európska identita ako príčiny rozdielov v európskom hodnotení. V predkladanej štúdií bude z hľadiska náboženstva skúmaná miera religiozity, ale zaujímať nás bude aj tradicionalizmus respondentov. Ako tradicionalista je vnímaný človek, pre ktorého je tradícia dôležitá a snaží sa dodržiavať zvyky tradované jeho náboženstvom alebo jeho rodinou. Takáto osoba sa môže, ale nemusí, stotožňovať aj s hodnotovým smerovaním tradicionalistického konzervativizmu. Predpokladáme, že náboženstvo resp. religiozita i tradicionalizmus môžu negatívne ovplyvniť postoj voči európskej integrácii, a teda formulujeme hypotézu:

H1b: Silný pocit nábožnosti a silný zmysel pre tradicionalizmus negatívne ovplyvňujú postoj voči integrácií.

Výskum Careyho (2002) rozvíja model podpory európskej integrácie, ktorý naznačuje, že pocity národnej identity sú pri výbere jednotlivca na podporu Európskej únie veľmi dôležité. Avšak, silná národná identita nemusí byť nevyhnutne negatívnym prediktorom podpory EÚ, ak má jednotlivec tiež silnú väzbu na Európu (Carey 2002) resp. európska identita a národná identita môžu existovať a koexistujú u mnohých občanov EÚ (Fligstein a kol. 2012). Na základe spomínaných výskumov si kladieme otázku či afektívne vnímanie národnej krajiny a Európy signifikantne ovplyvňujú postoj voči integrácií a predpokladáme, že:

H1c: Silný citový vzťah (pocit pripútanosti) k národnej krajine negatívne ovplyvňuje postoj voči európskej integrácií.

H1d: Pozitívny citový vzťah (pocit pripútanosti) k Európe pozitívne ovplyvňuje postoj voči európskej integrácií.

Nakoľko niektoré štúdie uvádzajú, že národná a európska identity si nemusia navzájom konkurovať, ale môžu u Európanov spoločne koexistovať formulujeme i hypotézu, ktorá berie v úvahu ich spoločný vplyv:

H1e: Pozitívny citový vzťah (pocit pripútanosti) k národnej krajine i Európe pozitívne ovplyvňuje postoj voči európskej integrácií.

Ako ďalší dôležitý kultúrno-politický prediktor rozdielneho postoja voči EI sa na základe existujúcej literatúry (vid' napr. Christin 2005, Harteveld a kol. 2013, či De Vries 2018) zdá byť i hodnotenie výkonu národnej vlády a celkovo domáckej politickej situácie, ktoré môže priamo ovplyvňovať i hodnotenie efektívnosti fungovania európskych politík a jednotlivých inštitúcií. Už vyššie predstavený koncept – logika extrapolácie od Hartevelda a kol. (2013) považuje dôveru v EÚ za spoločnú resp. zhodnú s dôverou v iné inštitúcie, pretože dôvera v EÚ je odvodená zo všeobecnej dôvery v národné politické inštitúcie. Občania, teda podľa tejto logiky vo veľkej miere buď dôverujú alebo nedôverujú inštitúciám, bez ohľadu na predmet tejto dôvery. V nadväznosti na túto logiku predpokladáme, že:

H1f: Dôvera v národné politické inštitúcie (parlament, vláda, politické strany) a spokojnosť s fungovaním domácej politiky (národná vláda, úroveň demokracie, právny systém) štatisticky významne a pozitívne ovplyvňujú postoj voči európskej integrácií.

Ako už bolo vyššie vyjadrené prostredníctvom druhej hlavnej výskumnej otázky, zaujíma nás aj potencionálna rôznorodosť významnosti vplyvu kultúrno-politických faktorov na hodnotenie európskej integrácie naprieč jednotlivými krajinami EÚ a predpokladáme, že:

H2: Medzi členskými štátmi Únie existuje výrazná diverzita z pohľadu vplyvu kultúrno-politických faktorov na postoj respondentov voči európskej integrácii.

V neposlednom rade nás bude zaujímať, *kde je vplyv kultúrno-politických faktorov na hodnotenie verejnej mienky najsilnejší a naopak, v ktorej zo skúmaných krajín, majú faktory najnižší význam? Aké sú rozdiely v hodnotení európskej integrácie medzi týmito krajinami? Aký význam majú skúmané kultúrno-politické faktory na hodnotenie integrácie v podmienkach Slovenska?* Tieto vedľajšie výskumné otázky si kladieme kvôli bližšej analýze vybraných členských krajín, ktorá nám umožní poodhaliť rozdiely v hodnotení európskej integrácie na konkrétnych prípadoch a v konkrétnych národných podmieneniach daných štátov.

V nasledujúcej kapitole predstavíme konkrétne dáta a metódy, ktoré budú použité na analýzu vzťahov kultúrno-politických faktorov a testovanie menovaných hypotéz a výskumných otázok.

3. Dáta a metodika výskumu

Pre analýzu vplyvu kultúrno-politickej dimenzie na postoj verejnej mienky voči európskej integrácií a pre overenie stanovených hypotéz boli, ako primárne vybrané údaje pochádzajú z 9. kola akademicky riadeného Európskeho sociálneho prieskumu – European Social Survey (ESS). Určenie vhodnej štatistickej metódy pre náš výskum je v prvom rade ovplyvnené charakterom a typom škály zvolených premenných – vysvetľovanej (závislej) premennej i vysvetľujúcich (nezávislých) premenných resp. prediktorov. V našom prípade má vysvetľovaná premenná kardinálny charakter a jej hodnoty sú merateľné na intervalovej škále. Hodnoty majú rovnako veľké intervaly a môže dosahovať hodnoty od 0 (zjednocovanie už zašlo príliš ďaleko) do 10 (zjednocovanie by malo ďalej pokračovať). Nakoľko všetky vysvetľujúce premenné sú vlastne výsledné faktory faktorovej analýzy, dosahujú hodnoty, ktoré sú množinou reálnych čísel a majú, teda spojité charakter. Metóda faktorovej analýzy bola zvolená na odhalenie vzťahov medzi premennými tak, aby našla i prípadné nepriamo pozorovateľné príčiny variability a najmä, aby nám umožnila zredukovať počet premenných pri zachovaní maximálneho možného objemu pôvodnej informácie, ktorú niesli. Niektoré premenné je nevyhnutné určitým spôsobom transformovať tak, aby vyhovovali potrebám následnej analýzy a/alebo nám zjednodušili prácu s dátami a interpretáciu výsledkov.

Druhým predpokladom pre zvolenie vhodnej štatistickej metódy je prihliadnutie na charakter definovaných výskumných otázok a hypotéz. Nami zvolené výskumné otázky sa zaoberajú vzájomnou závislosťou premenných, presnejšie vplyvom resp. silou akou pôsobia vysvetľujúce premenné na závislú premennú. Na základe uvedeného, bola ako najvhodnejšia metóda zvolená regresná analýza, ktorá skúma vzájomný vzťah medzi dvoma alebo viacerými kardinálnymi premennými a s využitím regresného modelu charakterizuje ich vzájomnú závislosť (Košťálová, Pavličko a Sopková 2015). Vzhľadom k počtu vysvetľujúcich premenných (4) využijeme viacnásobnú regresiu, pretože predpokladáme, že medzi závislou premennou a viacerými nezávislými premennými existuje príčinná závislosť (Košťálová, Pavličko a Sopková 2015). Prostredníctvom regresnej analýzy mienime odmerať aký podiel na vysvetlení postojov voči európskej integrácií má kultúrno-politická dimenzia a aký majú jednotlivé faktory. Vyhotovenie regresného modelu pre každý (dostupný) členský štát jednotlivito nám zároveň umožní aj priame medzištátne porovnanie a zhodnotenie diverzity pôsobenia týchto vplyvov naprieč krajinami EÚ.

Na základe výsledkov regresnej analýzy a regresných modelov jednotných štátov bližšie analyzujeme tri vybrané krajiny. Po prvé, krajinu, kde je vplyv kultúrno-politických faktorov

na hodnotenie verejnej mienky na základe hodnoty koeficientu determinácie (R^2) najsilnejší. Ďalej, krajinu z druhej strany spektra, teda tú, kde má kultúrno-politická dimenzia najnižší vplyv na hodnotenie európskej integrácie, zo všetkých skúmaných. Výber krajín, ktoré predstavujú kontrasty z hľadiska skúmanej dimenzie postojov nám môže pomôcť lepšie odhaliť príčiny rozdielov v hodnotení. Treťou vybranou krajinou, kde bude bližšie skúmané pôsobenie uvedených faktorov je Slovensko. Túto trojicu bližšie zanalyzujeme nie len z pohľadu výsledkov regresnej analýzy, ale tie sa pokúsime zdôvodniť aj v kontexte kultúrno-politického pozadia vybraných krajín tak, aby sme boli schopní vytvoriť ucelenejší obraz o verejnej mienke daných krajín a ich hodnotení európskej integrácie.

3.1. Vstupné dáta

ESS je dvojročný medzinárodný prieskum postojov a správania založený v roku 2001, ktorý sa doteraz uskutočnil vo viac ako 35 krajinách s cieľom monitorovať a interpretovať meniace sa postoje a hodnoty verejnosti v rámci Európy a skúmať, ako interagujú s meniacimi sa európskymi inštitúciami (ESS 2021). Hlavný vedecký tím ESS je pod vedením profesora Roryho Fitzgeralda, riaditeľa ESS ERIC na City, University of London (Spojené kráľovstvo). Ďalšími šiestimi partnermi sú GESIS – Leibnizov inštitút pre sociálne vedy (Nemecko), Sikt – Nórska agentúra pre zdieľané služby vo vzdelávaní a výskume (Nórsko), SCP – Holandský inštitút pre sociálny výskum (Holandsko), Universitat Pompeu Fabra (Španielsko), University of Essex (Spojené kráľovstvo) a University of Ljubljana (Slovinsko). Hlavnému vedeckému tímu pomáhajú národní koordinátori menovaní pre každú krajinu (ESS 2022).

Prieskum zahŕňa prísny náhodný výber pravdepodobnosti, minimálnu cieľovú mieru odozvy 70 % a prísne protokoly prekladu dotazníkov (viac viď ESS 2021a). ESS používa prierezové, pravdepodobnostné vzorky, ktoré sú reprezentatívne pre všetky osoby vo veku 15 a viac rokov žijúce v súkromných domácnostiach, bez ohľadu na ich národnosť, občianstvo, jazyk alebo právne postavenie, v účastníckych krajinách (ESS 2021a, ESS 2022). Aby sa zabezpečilo, že údaje ESS možno použiť na vyvodenie záverov o všeobecnej populácii a minimalizovať chybovosť, každá krajina musí dosiahnuť minimálnu efektívnu veľkosť vzorky 1 500 (po odpočítaní vplyvov dizajnu). V prípade menších krajín (ktoré majú menej ako 2 milióny obyvateľov) sa tento počet znižuje na 800 (ESS 2022). ESS vyberá nových respondentov vzorky každé kolo (prierezový výber) a na zabezpečenie porovnateľnosti musia všetky krajiny používať náhodný výber vzorky pravdepodobnosti. Teda, každý (vo veku 15 a viac rokov, bývajúci v súkromnej domácnosti) musí mať možnosť byť vybraný a že jeho šance na výber sú

známe. Po výbere už jednotlivca nemôže nahradiť nikto iný, aj keď ho nemožno kontaktovať, je chorý alebo sa odmietne zúčastniť (ESS 2022).

Hodinový osobný rozhovor prostredníctvom, ktorého boli získavané skúmané informácie obsahoval otázky na rôzne kľúčové témy, ktoré sa opakovali už z predchádzajúcich kôl prieskumu a boli vyvinuté i dva nové moduly špeciálne pre 9. kolo (viac vid'. ESS 2021a). Témy skúmané prostredníctvom dotazníka sa orientujú na oblasti ako sociálna dôvera; politický záujem a účasť; sociálno-politické orientácie; sociálne vylúčenie; národná, etnická a náboženská príslušnosť; načasovanie kľúčových životných udalostí a priebehu života; distributívna a procesná spravodlivosť a spravodlivosť; ľudské hodnoty; demografia a socioekonómia (ESS 2021a). Práve kvôli orientácií sa spomenuté témy považujem prieskum od ESS za najvhodnejší aj napriek jeho neskôr spomenutým nedostatkom.

Prieskumu sa celkovo zúčastnilo 49 519 respondentov z 29 európskych krajín. Z Európskej únie to boli: Rakúsko, Belgicko, Bulharsko, Chorvátsko, Cyprus, Česká republika, Dánsko, Estónsko, Fínsko, Francúzsko, Nemecko, Maďarsko, Írsko, Taliansko, Lotyšsko, Litva, Holandsko, Nórsko, Poľsko, Portugalsko, Slovensko, Slovinsko, Španielsko a Švédsko. Krajiny mimo Európskej únie: Albánsko, Island, Čierna Hora, Nórsko, Srbsko, Švajčiarsko a Spojené kráľovstvo (ESS 2021a). Prieskumu sa žiaľ nezúčastnili Grécko (naposledy v 2010), Luxembursko (naposledy v 2004) a Malta, ktorá nikdy neparticipovala na výskumoch ESS. Rumunsko sa na 9. kole prieskumu podieľalo, avšak nie je súčasťou integrovaného súboru.

Absencia údajov za 4 krajiny EÚ je zrejším a výrazným nedostatkom použitých dát, avšak v dvoch prípadoch ide o štáty s najmenším počtom obyvateľov – ostrovný štát Malta a vždy špecifické Luxembursko, ktoré zvykne byť v analýzach pomerne problematické vďaka svojim extrémnym hodnotám (napr. HDP na osobu) v porovnaní so zvyškom EÚ (Gasic 2011). Ako najväčší nedostatok vnímam nedostupnosť údajov za Grécko, ktoré je často vnímané ako kritik EÚ a jej fungovania, avšak zároveň aj ako kolíska európskej kultúry, a absenciu najnovšieho členského štátu EÚ, Rumunsko, ktoré by mohli byť obe pre analýzu prínosné. Aj napriek spomínanému hendikepu dát bolo možné analýzu vykonať, a zamerať sa na vzorové krajiny, ktoré reprezentujú extrémny v skúmaných kultúrno-politických vplyvoch na postoj voči EÚ.

Pre analýzu bolo použité nové vydanie údajov – ESS 9, verzia 3.1 – zverejnené 17. februára 2021. Toto na rozdiel od pôvodnej verzie (z roku 2018) obsahuje nie len korekcie chýb, ale taktiež aj rozšírenie o ďalšie krajiny. Aktualizáciou 2.0 (zverejnenou 15.06.20) boli doplnené

krajiny: Chorvátsko, Lotyšsko, Litva, Čierna Hora, Portugalsko, Slovensko, Španielsko, Švédsko, a Dánsko s Islandom boli pridané vo verzií 3.0 (uverejnenej 10.12.20). Hoci boli dáta pre 9. kolo prieskumu zbierané v priebehu rokov 2018-2019, ide o zatiaľ najnovšie vydané dáta od ESS. Prvé zverejnenie údajov z 10. kola prieskumu ESS je naplánované na máj 2022, avšak len pre malý počet krajín, po ktorom má nasledovať väčší súbor údajov až v novembri 2022 (viac ESS 2021b). Takáto časová medzera bola zapríčinená i globálnou pandémiou, ktorá okrem iného ovplyvnila i logistiku a dĺžku doby zberu dát v teréne pre nové kolo prieskumov.

Kvôli aktualite dát boli zvažované rôzne alternatívy zdrojov dát ako sú European Values Study (EVS) či prieskumy Eurobarometer od Európskej komisie. EVS štruktúrou dotazovaných otázok zodpovedá požiadavkám analýzy, avšak najnovšie uskutočnený prieskum od EVS sa konal ešte v roku 2017 a chýbajú v ňom dáta za 7 krajín EÚ, presnejšie Belgicko, Cyprus, Grécko, Írsko, Lotyšsko, Luxembursko a Malta, ktoré na prieskume neparticipovali. Zatiaľ čo, prieskumy Eurobarometru sú oveľa aktuálnejšie, pokrývajú všetky krajiny EÚ a podrobnejšie skúmajú postoje verejnej mienky voči európskej integrácii a EÚ, ale štruktúrou otázok dotazníka nezodpovedajú potrebám našej štatistickej analýzy nakoľko menej skúmajú kultúrnu a hodnotovú orientáciu respondentov. Aj napriek tomu budú niektoré prieskumy a výstupy Eurobarometru použité ako doplnkový zdroj pri analýze pre lepšie pochopenie a doplnenie kontextu v rámci medzinárodných vzťahov krajín EÚ.

3.1.1. Vstupné premenné

Ako závislá premenná, ktorá má vyjadrovať *postoj voči európskej integrácii* je stanovená premenná B37: *Teraz sa zamyslíte nad Európskou úniou. Niektorí hovoria, že zjednocovanie Európy by malo pokračovať. Iní hovoria, že už zašlo príliš ďaleko. S pomocou tejto karty, ktoré číslo na škále najlepšie vystihuje váš postoj?*

Táto premenná ako jediná z dotazníku zodpovedá požadovaným atribútom a je schopná zo všetkých dostupných najlepšie opísať postoj voči európskej integrácii. Respondenti mali pomocou jedenásťbodovej pomerovej škály vybrať, ktoré číslo najlepšie vystihuje ich postoj. Hodnota 0 vyjadrovala názor, že „zjednocovanie už zašlo príliš ďaleko“ a číslo 10 na stupnici označovalo tvrdenie, že „zjednocovanie by malo ďalej pokračovať“. Odmietnutie odpovedať bolo kódované hodnotou 77 a odpoveď „neviem“ označovalo číslo 88. Pri výbere vhodného ukazovateľa postoja som sa nechala ovplyvniť prácami Boomgardena (2011), Curtisa a Nielsena (2020) či Hobolta (2011, 2014, 2016), ktorí sa taktiež zaoberali postojom verejnej

mienky voči EÚ alebo európskej integrácií. Premenná svojim spojitým charakterom zároveň vyhovovala podmienkam vstupu od regresnej analýzy ako závislá premenná.

Výber nezávislých premenných bol samozrejme limitovaný možnosťami použitého prieskumu resp. typológiou a štruktúrou jeho otázok. Pri stanovovaní vstupných premenných som opierala i o štúdie akademikov, ktorý sa zaoberali postojmi voči európskej integrácií z multidimenzionálneho hľadiska (napr. Hobolt a Brouard 2011; Hobolt 2014; Hobolt & de Vries 2016), ale i tých, ktorý skúmali dimenzie jednotlivo (napr. Carey 2002). Nakoľko nebolo možné vždy nájsť identické premenné, aké používali spomínaní autori, vybrala som tie, ktoré im charakterovo najviac zodpovedajú a umožňujú zachovať podobnú štruktúru. Kultúrno-politická dimenzia postojov, ktorá bude neskôr presnejšie vyformovaná faktorovou analýzou je v základom podobe zastúpená sedemnástimi dotazníkovými otázkami:

- Do akej miery osobne dôverujete každej z inštitúcií. ... parlament [krajiny]?
- Do akej miery osobne dôverujete každej z inštitúcií. ...právny systém?
- Do akej miery osobne dôverujete každej z inštitúcií. ...politici?
- Do akej miery osobne dôverujete každej z inštitúcií. ...politické strany?
- Do akej miery osobne dôverujete každej z inštitúcií. ...európsky parlament?
- Keď sa teraz zamyslíte nad vládou [krajiny], ako ste spokojný s tým, ako robí svoju prácu?
- A ako ste celkovo spokojný s tým, ako funguje demokracia v [krajine]?
- Do akej miery by podľa vás mala [krajina] umožniť ľuďom rovnakej rasy alebo etnickej skupiny ako väčšina ľudí [krajiny], aby sem prišli a žili?
- A čo ľudia inej rasy alebo etnickej skupiny ako väčšina ľudí z [krajiny]?
- A čo ľudia z chudobnejších krajín mimo Európy?
- Povedali by ste, že je všeobecne zlé alebo dobré pre ekonomiku [krajiny], že sem prichádzajú žiť ľudia z iných krajín?
- Povedali by ste, že kultúrny život [krajiny] vo všeobecnosti podkopávajú alebo obohacujú ľudia, ktorí sem prichádzajú žiť z iných krajín?
- Robia ľudia, ktorý sem prichádzajú žiť z iných krajín [krajinu] horším alebo lepším miestom na život ?
- Ako emocionálne späť sa cítite s [krajinou]?
- A ako emocionálne späť sa cítite s Európou?

- Bez ohľadu na to, či patríte ku konkrétnemu náboženstvu, ako veľmi by ste povedali, že ste nábožný?
- Nakoľko sa vám každá z tých osôb podobá alebo nepodobá ... Tradícia je pre neho/ňu dôležitá. Snaží sa dodržiavať zvyky tradované jeho/jej náboženstvom alebo rodinou.“

Zhrnutie v tabuľke 2 obsahuje zjednodušené pomenovania premenných, ktoré predstavujú upravenú a skrátenú verziu pôvodných otázok z dotazníka, ich označenie v hlavnom dotazníku a taktiež i rozsah škály použitej na odpoveď pri konkrétnej otázke z dotazníka. Tabuľka taktiež obsahuje informáciu či bola vybraná premenná nejakým spôsobom transformovaná či upravená. Bližšie informácie k otázkam, prípadné autorské poznámky a aj ich originálne znenie v anglickom jazyku je možné nájsť v zdrojovom dotazníku od European Social Survey (2018).

Tab. 2: Prehľad zvolených otázok z dotazníka ESS9

Pomenovanie premennej	Označenie v dotazníku	Rozsah škály	Poznámka
Dôvera v politikov	B9	0-10	
Dôvera v politické strany	B10	0-10	
Dôvera v parlament	B6	0-10	
Spokojnosť s národnou vládou	B29	0-10	
Spokojnosť s demokraciou v	B30	0-10	
Dôvera v právny systém	B7	0-10	
Dôvera v EP	B11	0-10	
Kultúrny život krajiny podkopávajú/obohacujú imigranti	B42	0-10	
Imigranti robia krajinu horším/lepším miestom pre život	B43	0-10	
Imigrácia je zlá/dobrá pre ekonomiku krajiny	B41	0-10	
Povoliť málo/veľa imigrantov rovnakej rasy/etnickej skupiny ako je majoritná	B38	1-4	<i>Transformácia škály; zlúčenie do novej premennej</i>
Povoliť málo/veľa imigrantov inej rasy/etnickej skupiny ako je majoritná	B39	1-4	<i>Transformácia škály; zlúčenie do novej premennej</i>
Povoliť málo/veľa imigrantov z chudobnejších krajín mimo Európy	B40	1-4	<i>Transformácia škály; zlúčenie do novej premennej</i>
Náboženstvo: ako veľmi nábožný	C15	0-10	
Dôležitosť tradícií a snaha dodržiavať zvyky	H1T	1-6	<i>Transformácia škály</i>
Citový vzťah ku krajine	C9	0-10	
Citový vzťah k Európe	C10	0-10	

Zdroj: vlastné spracovanie, podľa údajov ESS 2018

3.1.2. Transformácia premenných

Ako naznačujú poznámky v tabuľke 2 odpovede na niektoré otázky dotazníka ESS boli transformované z dôvodu vyriešenia problémov objavených pri práci s dátami i kvôli následnej jednoduchšej a jednoznačnejšej interpretácie faktorovej analýzy.

Otočenie škály odpovede

Pre zabezpečenie jednotnosti smeru škály pri všetkých premenných bol v niekoľkých prípadoch zámerne otočený smer odpovedí. Po tejto transformácii smeru pri všetkých premenných platí, že respondentom pridelená vyššia číselná hodnota znamená pozitívnejší vzťah k tvrdeniu, zatiaľ čo nižšie skóre na stupnici znamená negatívnejší postoj. Spomínaná transformácia škály bola vykonaná v štyroch prípadoch, u troch premenných vyjadrujúcich názor na otázky imigrácie cudzincov do krajiny a u štvrtej otázky skúmajúcej dôležitosť tradícií u respondentov:

B38 Do akej miery by podľa vás mala [krajina] umožniť ľuďom rovnakej rasy alebo etnickej skupiny ako väčšina ľudí [krajiny], aby sem prišli a žili?

B39 A čo ľudia inej rasy alebo etnickej skupiny ako väčšina ľudí z [krajiny]?

B40 A čo ľudia z chudobnejších krajín mimo Európy?

HIT Povedzte mi, nakoľko sa vám každá z tých osôb podobá alebo nepodobá: Tradícia je pre neho/ňu dôležitá. Snaží sa dodržiavať zvyky tradované jeho/jej náboženstvom alebo rodinou.“

Zlúčenie otázok do novej premennej

Nevyhnutná bola i ďalšia transformácia troch už vyššie spomínaných otázok – B38, B39 a B40 – vyjadrujúcich vôľu či by krajina mala dovoliť ľuďom z iných krajín aby prišli a žili v danej krajine. Vypočítaním priemernej hodnoty zo všetkých troch odpovedí boli zlúčené do jednej novej premennej – *povoliť príchod málo/veľa imigrantov do krajiny*. Takáto úprava bola nevyhnutná kvôli dodatočnému vylúčeniu dvoch premenných (B38 a B39) z integrovaného súboru u Maďarska. K vylúčeniu pristúpili tvorcovia prieskumu v aktualizácii 3.1 z dôvodu nesprávneho resp. nepresného maďarského prekladu otázok v danej krajine. Nakoľko som sa snažila predísť strate údajov aj u všetkých ostatných krajín EÚ v prieskume, nevylúčila som premenné B39 a B38 úplne, ale pristúpila som k vytvoreniu priemeru z 3 veľmi príbuzných premenných. Hoci pri priemerovaní môže dôjsť k určitej strate resp. skresleniu informácií, vzhľadom na fakt, že premenné boli ďalej zahrnuté do faktorovej analýzy a boli z nich vytvorené nové premenné – faktory, nepovažujem aplikáciu takejto transformácie za problematickú.

3.2. Faktorová analýza

Vykonanie faktorovej analýzy zaradujeme ako podkapitolu už do metodologickej kapitoly práce, nakoľko sú jej výsledky kľúčové pre predstavenie náležitostí regresnej analýzy. Pre preskúmanie vzťahov medzi premennými, zredukovanie ich počtu a na identifikáciu konkrétnych dimenzií bolo všetkých 15 vložených do faktorovej analýzy. Faktorová analýza umožňuje posúdiť, či položka nadväzuje na jednu alebo viac základných dimenzií, a tiež mieru, do akej konkrétne položky súvisia s rovnakou dimenziou (Hobolt a Brouard 2011). Ako metóda extrakcie bola zvolená *analýza hlavných komponentov (Principal component analysis)* a metódou rotácie bola *Varimax*, ktorá okrem iného zabraňuje multikolinearite, čo je dobrým predpokladom aj pre následnú regresnú analýzu. Obe metódy patria k obvykle používaným postupom resp. variantom faktorovej analýzy (viac Bryant & Yarnold 1995, Gorsuch 1983 a i.). KMO test vykázal pri analyzovaných 15 premenných hodnotu 0,871 a teda potvrdzuje vysokú úroveň korelácie medzi vybranými otázkami. Na základe toho možno zhodnotiť, že dáta sú vhodné pre analýzu. Bartlettov test sféricity vykazuje štatistickú významnosť $p < 0,001$ (zamietame nulovú hypotézu o nezávislosti premenných), čo je pre analýzu dôležitý ukazovateľ najmä keď máme dáta z náhodného výberu, tak ako je tomu i v tomto prípade.

Výsledkom faktorovej analýzy sú 4 vyprodukované faktory, ktoré spĺňajú Kaiserovo pravidlo a spoločne vysvetľujú takmer 69 % (68,795) celkového rozptylu, teda na koľko percent faktory vysvetľujú pôvodnú informáciu, predtým prezentovanú pätnástimi premennými. Matica faktorových záťaží (tabuľka 3) zobrazuje koeficienty, ktoré popisujú mieru korelácie s pôvodnými premennými. Tieto hodnoty možno považovať za vysoké prakticky pri všetkých premenných. Pre lepšiu prehľadnosť a z hľadiska jednoduchšej interpretácie boli odstránené všetky hodnoty pod 0,3.

Prvý, analýzou vygenerovaný, faktor dostal pomenovanie *Politické hodnotenie* nakoľko pozostáva z premenných vyjadrujúcich úroveň spokojnosti alebo dôvery v politické inštitúcie, ich volených zástupcov a národnej demokracie s právnym systémom. Napriek tomu, že všetky premenné okrem jednej sa viažu k posudzovaniu národných inštitúcií a systémom, program vyhodnotil postoj k Európskemu parlamentu ako súčasť faktoru hoci ide o inštitúciu EÚ. Korelácia medzi premennými môže byť spôsobená tým, že občania európskych krajín si volia do EP svojich národných zástupcov a politické strany kandidujúce i v národných parlamentných voľbách. Taktiež to mohlo spôsobiť nazeranie respondentov na inštitúcie EÚ cez optiku národnej politiky a *vice versa* (viď napr. Harteveld a kol. 2013).

Tab. 3: Faktorová analýza – prehľad výsledných faktorov

	Komponenty / Faktory			
	Politické hodnotenie	Hodnotenie imigrácie	Náboženstvo a tradicionalizmus	Emocionálna viazanosť
Dôvera v politikov	0,889			
Dôvera v politické strany	0,876			
Dôvera v parlament	0,854			
Spokojnosť s národnou vládou	0,750			
Dôvera v právny systém	0,749			
Spokojnosť s demokraciou v krajine	0,727			
Dôvera v EP	0,675			
Kultúrny život krajiny podkopávajú/obohacujú imigranti		0,863		
Imigranti robia krajinu horším/lepším miestom pre život		0,855		
Imigrácia je zlá/dobrá pre ekonomiku krajiny		0,837		
Povoliť príchod málo/veľa imigrantov do krajiny		0,780		
Náboženstvo: ako veľmi nábožný			0,836	
Dôležitosť tradícií a snaha dodržiavať zvyky (náboženské/rodinné)			0,791	
Citový vzťah ku krajine				0,808
Citový vzťah k Európe				0,797
Extrakčná metóda: Analýza hlavných komponentov				
Rotačná metóda: Varimax s Kaiserovou normalizáciou				
Rotácia konvergovala v 5 iteráciách				

Zdroj: vlastné spracovanie prostredníctvom programu SPSS, podľa údajov ESS 2018

Druhý faktor, *Hodnotenie imigrácie* je podľa očakávania tvorený štyrmi premennými vyjadrujúcimi názory na pobyt a vplyv prisťahovalcov resp. ako bolo použité v dotazníku, ľudí z inej krajiny. Tretí faktor bol sformovaný premennými skúmajúcimi nábožnosť respondentov a ich vnímanie dôležitosti tradícií a dodržiavania zvykov či už náboženských alebo rodinných. Obe premenné bývajú často vnímané spoločne ako súčasť konzervatívnejšieho názorového a hodnotového smerovania, avšak nemožno ich úplne spájať obzvlášť keď sa otázka v dotazníku nepýta len na rešpektovanie a dodržiavanie náboženských, ale i rodinných tradícií. Z tohto dôvodu bol zvolený názov *Náboženstvo a tradicionalizmus*, ktorý pomenováva faktor tak, aby boli spomenuté jeho obe zložky.

Posledný, štvrtý faktor tvoria premenné zisťujúce ako citovo pripútaní sa cítia byť respondenti k Európe resp. ku svojej krajine. Citový vzťah a identita budovaná na národnom základe sa zvykla dávať do rozporu s európskou identitou preto spojenie týchto dvoch premenných môže vyznievať na prvý pohľad paradoxne, avšak ako ukazujú viaceré prieskumy (napr. Carey 2002;

Risse 2010; Diez Medrano a Gutierrez 2001 a 2003; Fligstein, Polyakova & Sandholtz 2012) existencia silnej národnej identity nevyhnutne nevyklučuje zároveň existenciu európskej identity. Tie sa v skutočnosti skôr doplňajú, pretože odkazujú na rôzne komunity a sú aktivované za iných sociálnych podmienok (Risse 2005). Na podobnom princípe teda možno odôvodniť aj zlúčenie našich dvoch premenných do jedného faktora, ktorý bol nazvaný *Emocionálna viazanosť*. Všetky premenné, vysvetľovaná premenná i prediktory, ktoré budú zaradené do regresnej analýzy sú zobrazené v tabuľke 4.

Všetky štyri vygenerované faktory budeme ďalej interpretovať ako nezávislé premenné. Celkový výber premenných rovnako, ako aj logika výberu a pomenovania výsledných faktorov boli založené na ideách a predpokladoch prezentovaných v Teoretickom rámci a predovšetkým na základe definovaných hypotéz tak, aby bolo možné testovať ich (ne)pravdivosť.

Tab. 4: Premenné vstupujúce do regresnej analýzy

Závislá premenná	Postoj voči európskej integrácií
Nezávislé premenné	Politické hodnotenie
	Hodnotenie imigrácie
	Náboženstvo a tradicionalizmus
	Emocionálna viazanosť

Zdroj: vlastné spracovanie 2022

3.3. Regresná analýza

Cieľom regresnej analýzy je skúmať a charakterizovať vzájomné vzťahy medzi premennými, pomocou regresného modelu, ktorý bude, čo najlepšie popisovať priebeh závislosti medzi premennými. V našej štúdií bude použitá viacnásobná lineárna regresná analýza využívajúca metódu najmenších štvorcov (OLS). Metóda najmenších štvorcov je najčastejšie používaná metóda a „spočíva v hľadaní parametrov regresnej funkcie, pre ktoré je súčet štvorcov odchýlok vyrovnaných hodnôt vysvetľovanej premennej od hodnôt nameraných minimálny, tzn. že je založená na minimalizácii reziduálneho súčtu štvorcov“ (Bednáriková 2012, s. 11). Model mnohonásobnej lineárnej regresie popisuje lineárnu závislosť medzi závislou premennou Y a viacerými (viac ako dvomi) nezávislými premennými X. Možno ho popísať rovnicou:

$$Y = \beta_0 + \beta_1 x_1 + \beta_2 x_2 + \dots + \beta_k x_k + \epsilon ,$$

kde Y označuje závislú resp. vysvetľovanú premennú, x_1 , x_2 až x_k predstavujú predikované (nezávislé) premenné a ϵ je označenie pre náhodnú chybu. β_0 je regresná konštanta, ktorú možno interpretovať ako priemernú hodnotu závislej premennej (Y), keby sú všetky nezávislé premenné (x) nulové. β_1 až β_k reprezentujú regresné koeficienty.

Pre interpretáciu výsledkov regresnej analýzy a rovnice nás budú obzvlášť zaujímať tri ukazovatele: koeficient determinácie, p-hodnota a štandardizovaný koeficient (Beta). Koeficient determinácie (R^2) môže byť prezentovaný vo svojej pôvodnej alebo v upravenej forme ako tzv. upravený koeficient determinácie (adjusted R^2). V regresnom modeli, kde je viacero premenných je vhodnejšie používať upravený koeficient determinácie, ktorý berie do úvahy počet nezávislých premenných použitých na predpovedanie závislej premennej. Vďaka tomu nám umožňuje určiť či pridanie nových premenných do modelu skutočne zvyšuje prispôsobenie modelu (Bhandari 2020). Hodnoty štandardizovaného koeficientu Beta, opisujúceho vecnú významnosť vzťahu medzi nezávislou a závislou premennou sa rovnako, ako p-hodnota pohybujú v intervale -1 až $+1$. Nula znamená, že neexistuje žiadna korelácia pričom 1 znamená úplnú alebo dokonalú koreláciu. Je nutné podotknúť, že štatisticky významná korelácia (vyjadrovaná p-hodnotou) nemusí nevyhnutne znamenať, že aj sila korelácie resp. vecná významnosť vzťahu je silná. Pri interpretácií korelačných koeficientov je dôležité vnímať konkrétnu nameranú hodnotu aj v kontexte toho, akému odboru na výskum venuje, nakoľko obzvlášť v sociálnych vedách je prakticky nemožné objaviť perfektnú silu závislosti, a teda aj nižšie namerané hodnoty môžu predstavovať dôležitý výsledok. Pre lepšie porozumenie nášho vyhodnotenia štandardizovaných koeficientov sú v tabuľke 5 vyobrazené hodnoty na základe, ktorých budú interpretované výsledky zistené v predkladanej štúdií. Uvedená interpretácia korelačných koeficientov bola definovaná katedrou politológie na Quinnipiac University a bola určená na interpretovanie sily významnosti vo výskumoch venujúcich sa politickým vedám, rôzne vedné odbory môžu používať rozdielnu interpretáciu.

Tab. 5: Interpretácia korelačných koeficientov podľa Quinnipiac University

Hodnota korelačného koeficientu	Sila významnosti (Politické vedy)
1	Perfektná
0,9 – 0,7	Veľmi silná
0,6 – 0,4	Silná
0,3	Mierna
0,2	Slabá
0,1	Zanedbateľná
0	Žiadna

Zdroj: Akoglu 2018, vlastná úprava a preklad

Do regresnej analýzy vstúpi ako závislá (vysvetľovaná) premenná *Postoj voči imigrácií* a ako vysvetľujúce premenné: *Politické hodnotenie, Hodnotenie imigrácie, Emocionálna viazanosť a Náboženstvo a tradicionalizmu*. Aby sme sa vyhli výskytu nesignifikantných premenných

v regresnom modeli bolo by možné využiť napríklad metódy Backward alebo Stepwise, ktoré premenné postupne vkladajú do modelu od najvplyvnejšej po najslabšiu (Stepwise) resp. sú nesignifikantné premenné z modelu postupne odstraňované (Backward) kým nie je vytvorený najlepší model. Avšak, v rámci výskumu a pre overenie hypotéz nás bude zaujímať nielen, ktoré premenné sú štatisticky významné, ale aj to, ktoré nie sú. Využitá bola teda metóda Enter, ktorá vloží do modelu všetky premenné naraz, bez ohľadu na ich štatistickú (ne)významnosť. Výhodnosť tejto metódy pre nás spočíva i v jednoduchšom porovnaní hlavných štatistík modelov jednotlivých krajín EÚ. Vďaka tomu, že všetky modely obsahujú rovnaký počet prediktorov dokážeme ich priamo porovnať a posúdiť či existujú (významné) rozdiely vplyvu skúmaných premenných na postoj voči európskej integrácii v jednotlivých krajinách EÚ.

Ako už bolo na začiatku kapitoly spomínané, nie sú dostupné údaje k všetkým aktuálnym členským štátom EÚ a tak je analýza vykonávaná len pre 23 krajín (EÚ23). Nakoľko ESS nevykonáva zber dát len v členských štátoch Únie, ale i v ďalších krajinách geograficky radených do Európy, tieto bolo nevyhnutné odfiltrovať tak, aby boli do regresnej analýzy zahrnuté skutočne len aktuálne členské štáty EÚ v roku 2022. Konkrétne výsledky regresnej analýzy sú vyobrazené a odprezentované v tretej kapitole.

3.4. Dáta pre analýzu časového vývoja hodnotenia EÚ

Z dôvodu odhalenia prípadných vzorcov hodnotenia európskej integrácie resp. EÚ v priebehu času, bude súčasťou výslednej analýzy i spojnicový graf sledujúci hodnotenia respondentov troch vybraných krajín. Najvhodnejším a najpresnejším riešením by bolo skúmať zmeny v hodnotení pomocou závislej premennej z dotazníkového prieskumu ESS – *Teraz sa zamyslite nad Európskou úniou. Niektorí hovoria, že zjednocovanie Európy by malo pokračovať. Iní hovoria, že už zašlo príliš ďaleko. Spomocou tejto karty, ktoré číslo na škále najlepšie vystihuje váš postoj?* – aby bolo možné priame porovnanie a sledovanie zmien od doby vstupu členských krajín do spoločenstva EÚ až po súčasnosť. To žiaľ nie je možné hneď z viacerých dôvodov: 1) v prípade Slovenska chýbajú údaje za 7. a 8. kolo prieskumov, teda roky 2012 a 2014 kedy sa nezúčastnilo na prieskume; 2) Taliansko neparticipovalo na prieskume dokonca päť krát – 2004, 2006, 2008, 2010 a 2014; a 3) v piatom kole (2010) nebola vybraná premenná dokonca vôbec súčasťou dotazníka. Na základe tak veľkého množstva chýbajúcich údajov by nebola analýza prakticky vôbec možná.

Ako alternatívne riešenie boli teda použité prieskumy Eurobaromera, ktorých výhoda je že sa organizujú vo všetkých členských krajinách Únie a to dokonca dvakrát ročne – na jar a na jeseň.

„Eurobarometer je nástroj na prieskum verejnej mienky, ktorý používa Európska komisia, Európsky parlament a ďalšie inštitúcie a agentúry EÚ na pravidelné sledovanie stavu verejnej mienky v Európe v otázkach súvisiacich s Európskou úniou, ako aj postojov k témam politickej alebo sociálnej povahy“ (Eurobarometer, n.d.). Dôležité je, že vďaka pravidelnosti a konzistentnosti v opakovaní otázok umožňuje analyzovať dlhodobé trendy v postojoch k európskym záležitostiam.

Vo väčšine prípadov sú respondenti pre prieskumy Eurobarometra vybraní náhodne a celková vzorka je vážená, aby sa zabezpečila demografická a geografická reprezentatívnosť. Náhodne vybraná vzorka pozostáva z najmenej 1 000 osôb vo veku 15 a viac rokov na konkrétnu krajinu. Veľkosť vzorky 500 osôb sa používa v krajinách alebo územiach s populáciou menej ako milión obyvateľov (Eurobarometer, n.d.). Prieskumy Eurobarometra môžu využívať rôzne metodické prístupy v závislosti od typu alebo témy prieskumu, avšak štandardné prieskumy Eurobarometra sa vo všeobecnosti vykonávajú formou osobného rozhovoru. Každá publikácia prieskumu obsahuje technické špecifikácie a vysvetlenia k metodológii a veľkosti vzorky použitej v každej zo skúmaných krajín alebo území, ako aj informácie o úrovniach spoľahlivosti (viac v Eurobarometer, n.d.).

Pre zjednotenie časových údajov boli vždy použité iba jarné prieskumy, okrem roku 2020 kedy bol použitý prieskum z leta (v danom období boli vykonané len prieskumy za leto a zimu, nie jar a jeseň ako je tomu u EB zvykom). Vybrané boli prieskumy od roku 2005 – kedy už boli Slovensko a Slovinsko členskými štátmi a teda, boli prvýkrát dostupnú aj údaje o verejnom mienení týchto krajín – až po súčasnosť (2021). Všetky údaje boli získané prostredníctvom webového portálu Leibnizovho inštitútu spoločenských vied – GESIS, ktorý pravidelne zverejňuje a umožňuje bezplatne sťahovať prakticky všetky prieskumy Eurobarometra. Úplný zoznam všetkých prieskumov EB použitých v analýze je zobrazený v tabuľke 6.

Tab. 6: Zoznam použitých prieskumov z Eurobarometra

Označenie prieskumu	Rok
Standard Eurobarometer 63 - Spring	2005
Standard Eurobarometer 65 - Spring	2006
Standard Eurobarometer 67 - Spring	2007
Standard Eurobarometer 69 - Spring	2008
Standard Eurobarometer 71 - Spring	2009
Standard Eurobarometer 73 - Spring	2010
Standard Eurobarometer 75 - Spring	2011
Standard Eurobarometer 77 - Spring	2012
Standard Eurobarometer 79 - Spring	2013
Standard Eurobarometer 81 - Spring	2014
Standard Eurobarometer 83 - Spring	2015
Standard Eurobarometer 85 - Spring	2016
Standard Eurobarometer 87 - Spring	2017
Standard Eurobarometer 89 - Spring	2018
Standard Eurobarometer 91 - Spring	2019
Standard Eurobarometer 93 - Summer	2020
Standard Eurobarometer 95 - Spring	2021

Zdroj: vlastná úprava 2022

Uvedené prieskumy neobsahujú (opakovane) premennú, ktorá by sa zaoberala konkrétne európskou integráciou či zjednocovaním, a tak bolo nutné nájsť adekvátnu alternatívu. Na základe podobnosti boli ako najvhodnejšie zvolené otázky:

Vo všeobecnosti si myslíte, že členstvo KRAJINY v Európskej únii je...? (dobrá vec, zlá vec, ani dobrá ani zlá vec);

Vo všeobecnosti, aký máte dojem a pocit z Európskej únie - veľmi pozitívny, skôr pozitívny, neutrálny, skôr negatívny alebo veľmi negatívny?

Nakoľko prvá z uvedených otázok bola od roku 2012 pokladaná len v kandidátskych krajinách, zvolená bola druhá z možností. Pre zjednodušenie interpretácie boli sčítané a prezentované odpovede *veľmi pozitívny* a *skôr pozitívny* ako *pozitívny celkom*. Rovnaká úprava bola vykonaná aj v prípade negatívneho hodnotenia (*skôr negatívny* a *veľmi negatívny* = *negatívny celkom*). Na základe získaných údajov bol vyhotovený spojnicový graf mapujúci vývoj pozitívneho dojmu a pocitu z Európskej únie v skúmaných krajinách – Taliansko, Slovensko a Slovinsko, ktorý je vyobrazený i zanalyzovaný v ďalšej kapitole.

4. Štatistická analýza – výsledky a diskusia nad zisteniami

4.1. Regresná analýza ako nástroj skúmania závislostí medzi premennými

Základný regresný model (viď tabuľka 7) pre krajiny EÚ (23) vytvorený metódou Enter ukazuje štatistickú významnosť všetkých štyroch premenných na 99 % úrovni spoľahlivosti (p -hodnota $< 0,01$). Hodnoty B ukazujúce mieru vplyvu konkrétnej nezávislej premennej na konštantu a umožňujúce zostavenie regresnej rovnice na výpočet predpokladaných zmien postoja voči európskej integrácii ukazujú, že všetky premenné okrem *Náboženstvo a tradicionalizmus* majú pozitívny smer závislosti, čo naznačuje, že postoj respondentov dodržiavať tradície, tradičné hodnoty a mať silné náboženské cítenie môže negatívne vplyvať na postoj voči EI. Avšak, vplyv tejto premennej je prakticky zanedbateľný aj napriek tomu, že je štatisticky významný.

Tab. 7: Regresný model a koeficienty – krajiny EÚ (23)

Zhrnutie modelu			
Model	R	N	Upravený koeficient determinácie
1	,471 ^a	31 869	0,222
a. Prediktory: (Konštanta), Emocionálna viazanosť, Náboženstvo a tradicionalizmus, Politické hodnotenie, Hodnotenie imigrácie			
Regresné koeficienty			
	Neštandardizované koeficienty	Štandardizované koeficienty	p-hodnota
	B	Beta	
(Konštanta)	5,273		0,000
Politické hodnotenie	0,468	0,172	0,000
Hodnotenie imigrácie	1,119	0,411	0,000
Náboženstvo a tradicionalizmus	- 0,116	- 0,043	0,000
Emocionálna viazanosť	0,399	0,145	0,000
<i>Závislá premenná: Postoj voči európskej integrácii - európska integrácia zašla príďaleko/má ďalej pokračovať</i>			

Zdroj: ESS 2018, vlastné výpočty

Štandardizovaný koeficient Beta porovnáva silu účinku každej jednotlivej nezávislej premennej so závislou premennou. Čím vyššia je absolútna hodnota koeficientu Beta, tým silnejší je účinok. Na základné toho môžeme zhodnotiť, že premenné *Politické hodnotenie* a *Emocionálna viazanosť* majú len slabý účinok a sila premennej *Náboženstvo a tradicionalizmus* je triviálna, a teda, celkovo je sila ich závislosti pre hodnotenie európskej integrácie pomerne slabá. *Hodnotenie imigrácie* má zo všetkých štyroch premenných najsilnejší – stredne silný účinok.

Pozitívny smer závislosti premennej *Hodnotenie imigrácie* je tomto prípade spôsobený pôvodným smerovaním a formuláciou premennej, teda že vyššie skóre znamená pozitívnejší postoj voči imigrácií a vplyvu imigrantov na krajinu a život v nej. Inými slovami, naplnil sa predpoklad, že pozitívne hodnotenie imigrácie koreluje s pozitívnejším postojom voči európskej integrácií, zatiaľ čo negatívny postoj voči imigrácií a pobytu prisťahovalcov v krajine spôsobuje podľa regresného modelu aj horšie hodnotenie EI.

Naopak sa ukazuje, že emocionálna viazanosť respondentov má pozitívny smer závislosti, avšak treba pripomenúť, že v rámci faktorovej analýzy boli spojené premenné Citový vzťah ku krajine a Citový vzťah k Európe, u ktorých inak existuje pravdepodobnosť rozdielneho smeru závislosti, preto sme sa rozhodli pre lepšie preskúmanie závislostí vytvoriť „kontrolný“ model, do ktorého vstupujú obe premenné samostatne, nie ako faktorovou analýzou vzniknutá premenná *Emocionálna viazanosť*. Ako ukazuje tab. 8 obe premenné sú štatisticky významné v rámci 99 % intervalu spoľahlivosti, avšak zatiaľ, čo intenzívnejší citový vzťah k Európe ovplyvňuje závislú premennú pozitívne, vyššie hodnotenie citovej pripútanosti k národnej krajine vytvára, hoci veľmi slabú, ale negatívnu závislosť. Aj napriek tomu, že Citový vzťah k Európe indikuje silnejšiu závislosť ako zlúčená premenná *Emocionálna viazanosť*, vecná významnosť oboch je skôr slabá resp. v prípade citového vzťahu ku krajine až nepatrná.

Tab. 8: Regresné koeficienty pri použití 5 prediktorov – spoločný modely pre EÚ 23

Regresné koeficienty				
	Neštandardizované koeficienty	Štandardizované koeficienty	p-hodnota	
	B	Beta		
(Konštanta)	4,240		0,000	
Politické hodnotenie	0,352	0,129	0,000	
Hodnotenie imigrácie	1,010	0,371	0,000	
Náboženstvo a tradicionalizmus	- 0,072	- 0,027	0,000	
Citový vzťah ku krajine	- 0,041	- 0,032	0,000	
Citový vzťah k Európe	0,223	0,202	0,000	
<i>Závislá premenná: Postoj voči európskej integrácii - európska integrácia zašla príďaleko/má ďalej pokračovať</i>				

Zdroj: ESS 2018, vlastné výpočty

Koeficient determinácie vo výslednom modeli (tab. 7) vyjadruje mieru kvality regresného modelu, ktorá vo svojej základnej podobe vyjadruje, aký podiel variability závisle premennej – postoj voči európskej integrácií je vysvetlený nezávislými premennými. Model vytvorený na základe našich vstupných premenných (Politické hodnotenie, Hodnotenie imigrácie,

Emocionálna viazanosť a Náboženstvo a tradicionalizmus) je schopný vysvetliť v priemere cca 22 % z celkového postoja občanov voči európskej integrácii (EI) vo vybraných krajinách.

Hoci sa tento podiel môže zdať nízky, treba vziať do úvahy hneď niekoľko faktorov: 1) problém presne zdefinovať pojmy kultúra a politická kultúra vplýva i na určenie a výber všetkých potencionálne vhodných premenných spadajúcich do týchto kategórií. Do analýzy boli teda vybraté len tie, ktoré sa zdali byť jednoznačne vhodné a patriace do kultúrno-politickej kategórie, avšak iné, mohli byť neúmyselne opomenuté; 2) limitovaná možnosť výberu zapríčinená prácou s dotazníkovými prieskumami a dátovými súbormi, ktoré neboli vytvorené špeciálne pre tento výskum, ale boli sformované tímom výskumníkov na získanie všeobecného prehľadu hodnôt respondentov, čo logicky obmedzilo možnosť výberu premenných len z už preddefinovaných dotazníkových otázok. Ďalšie dôležité obmedzenia vysvetľujúce hodnotu koeficientu determinácie modelu môžu byť 3) multidimenzionálny charakter postojov verejnej mienky voči EI, ale i 4) počet skúmaných jednotiek v analýze nakoľko výsledná nižšia úroveň vysvetlenej variability regresného modelu môže byť významne ovplyvnená veľkosťou vzorky presnejšie, menším počtom prípadov (N).

Obzvlášť pri pohľade na hodnoty koeficientu determinácie jednotlivých krajín zaujme evidentná, pomerne veľká, fragmentácia v rámci európskeho priestoru. Ako ukazuje tabuľka 9 zatiaľ, čo v Slovinsku dosahuje koeficient determinácie necelých 8 %, čo predstavuje najnižšiu nameranú hodnotu spomedzi skúmaných krajín, v Taliansku možno podľa regresného modelu vysvetliť až takmer 46 % celkového postoja voči integrácii vysvetliť práve nami zdefinovanými politicko-kultúrnymi faktormi. Čiže, na základe hodnôt koeficientov determinácie môžeme vidieť, že v krajine (Taliansko), ktorej verejná mienka je naviac ovplyvnená skúmanou kultúrno-politickou dimenziou postojov je tento vplyv 5,75 krát väčší než v krajine (Slovinsko), ktorá je ňou ovplyvnená najmenej.

Tab. 9: Porovnanie koeficientov determinácie medzi európskymi krajinami

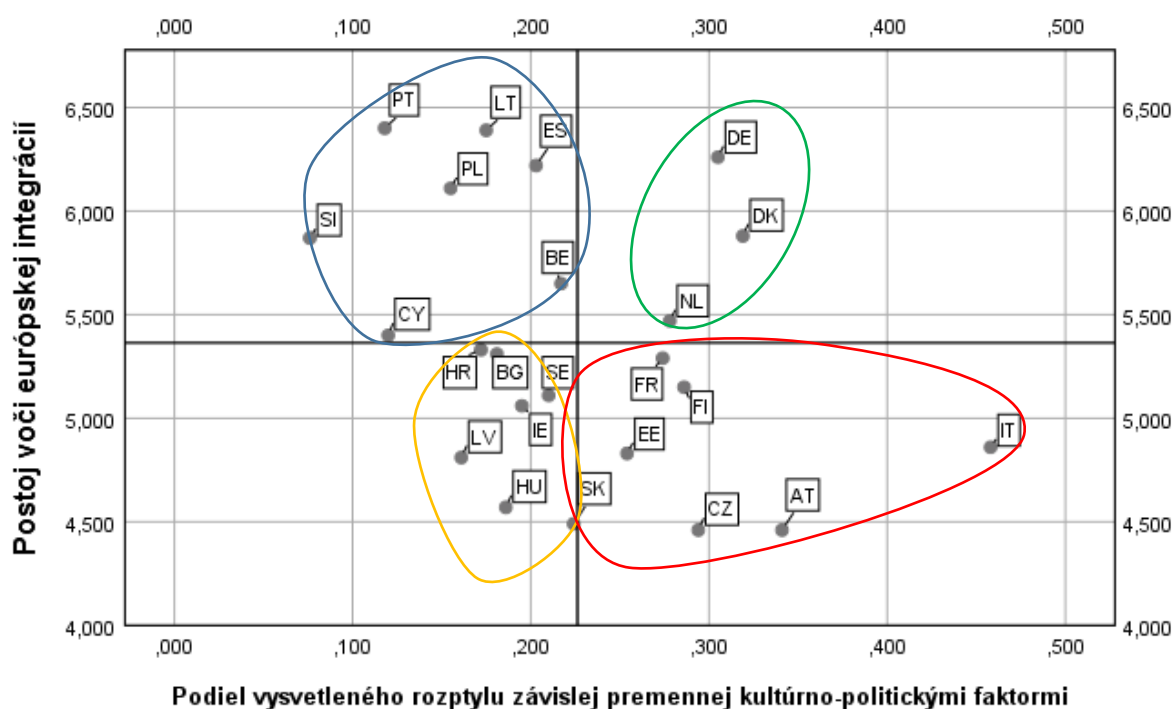
Krajina	N	R	Upravený koeficient determinácie
<i>Taliansko</i>	2 176	0,677	0,458
<i>Rakúsko</i>	2 075	0,585	0,341
<i>Dánsko</i>	1 313	0,567	0,319
<i>Nemecko</i>	2 133	0,553	0,305
<i>Česko</i>	1 883	0,544	0,294
<i>Fínsko</i>	1 604	0,536	0,286
<i>Holandsko</i>	1 423	0,529	0,278
<i>Francúzsko</i>	1 696	0,525	0,274
<i>Estónsko</i>	1 650	0,506	0,254
<i>Slovensko</i>	918	0,477	0,224
<i>Belgicko</i>	1 642	0,468	0,217
<i>Švédsko</i>	1 282	0,461	0,210
<i>Španielsko</i>	1 187	0,453	0,203
<i>Írsko</i>	1 726	0,443	0,195
<i>Maďarsko</i>	1 270	0,435	0,186
<i>Bulharsko</i>	1 147	0,429	0,181
<i>Litva</i>	1 200	0,422	0,175
<i>Chorvátsko</i>	1 479	0,417	0,172
<i>Lotyšsko</i>	562	0,409	0,161
<i>Poľsko</i>	1 074	0,398	0,155
<i>Cyprus</i>	608	0,355	0,120
<i>Portugalsko</i>	807	0,350	0,118
<i>Slovinsko</i>	1 014	0,282	0,076
Priemer EÚ (23)	31 869	0,471	0,222

Zdroj: ESS 2018, vlastné výpočty a spracovanie

Ako bolo už vyššie spomínané, hodnotu koeficientu determinácie, rovnako i upraveného koeficientu determinácie ovplyvňuje nie len počet testovaných nezávislých premenných, ale aj počet respondentov, ktorí odpovedali na prieskumom stanovené otázky v konkrétnych krajinách Európy. Z uvedeného dôvodu, aby bolo možné vziať do úvahy aj tento faktor, tabuľka 9 obsahuje aj počet respondentov (N), ktorých odpovede boli validné, a teda mohli byť zaradené do analýzy.

Lepšie pochopenie a najmä detailnejšie zobrazenie diverzity vplyvu kultúrno-politických faktorov na postoje Európanov voči EI poskytuje bodový graf 3. Na ose y je v priemerných hodnotách uvedená závislá premenná *Postoj voči EI* zatiaľ, čo osa x reprezentuje hodnoty koeficientu determinácie regresného modelu za jednotlivé členské krajiny (zobrazené v tabuľke 9). S ohľadom k predchádzajúcim výsledkom i vzhľadu grafu je zrejмый skôr nelineárny vzťah medzi premennými, a tak boli namiesto lineárnosti zvýraznené dve priamky, po jednej na každej ose, ktoré naznačujú priemernú hodnotu oboch premenných.

Graf 3: Vplyv kultúrno-politických faktorov na postoje Európanov voči integrácií

Zdroj: ESS 2018, vlastné výpočty a spracovanie

Vďaka tomu sa nám sformovalo rozdelenie krajín do štyroch skupín: 1) *Podporovatelia európskej unifikácie neovplyvnení kultúrno-politickými faktormi*, ktorí majú pozitívnejší postoj resp. vyjadrujú nadpriemernú podporu EI, avšak ich názor je prakticky nezávislý (resp. podpriemerne závislý) na vplyve kultúrno-politických faktorov. Do tejto kategórie radíme Portugalsko, Litvu, Španielsko, Poľsko, Slovinsko, Belgicko a Cyprus. 2) *Podporovatelia unifikácie ovplyvnení kultúrno-politickými faktormi* vykazujú nadpriemernú podporu EI, ktorá je ovplyvnená aj pôsobením kultúrno-politickej dimenzie postojov. Hoci sú krajiny patriace do tejto skupiny – Nemecko, Dánsko a Holandsko – ovplyvnené pôsobením skúmaných faktorov, tieto stále vysvetľujú v priemere len 30 % celkového postoja občanov voči integrácií.

Ďalšiu skupinu tvoria 3) *odporcovia unifikácie neovplyvnení kultúrno-politickými faktormi*. Obyvatelia týchto členských štátov vyjadrujú podpriemernú podporu EI resp. netúžia po ďalšom zjednocovaní avšak, ich postoj nie je takmer vôbec závislý na vplyve skúmaných kultúrno-politických faktorov. Patria sem Chorvátsko, Bulharsko, Švédsko, Írsko, Lotyšsko, Maďarsko a na rozhraní dvoch kategórií sa nachádzajúce Slovensko. Ako je možné vidieť na grafe 3, Slovensko dosahuje na ose x hodnotu veľmi blízku priemeru, a preto je tento bod i priesečníkom žltej a červenej elipsy označujúce členstvo v skupine. Červená elipsa ohraničuje poslednú skupinu 4) *odporcov unifikácie ovplyvnených kultúrno-politickými faktormi*. Občania Francúzska, Fínska, Estónska, Talianska, Česka a Rakúska vyjadrujú rovnako, ako predchádzajúca skupina krajín, podpriemernú podporu ďalšej integrácii, ale tá je v tomto prípade ovplyvnená aj pôsobením kultúrno-politickej dimenzie postojov. Tá vo väčšine štátov podľa našej analýzy vysvetľuje 25 – 35 % celkového postoja a najväčší vplyv (viac než 45 %) má dimenzia evidentne v Taliansku ako bolo uvedené už i v tabuľke 9.

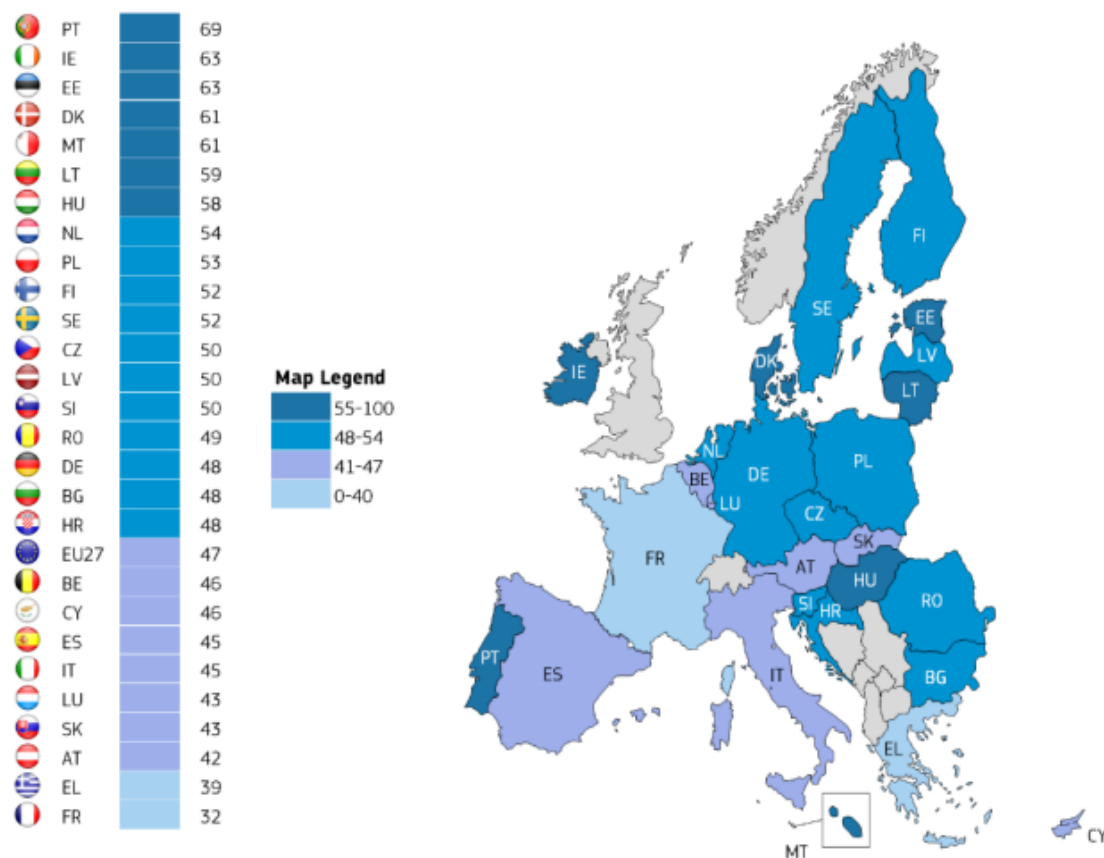
Toto porovnanie nám umožňuje lepšie vidieť a porozumieť diverzite vplyvu skúmaných premenných a názorov na ďalšiu unifikáciu, ale zároveň ukazuje i na to, ako náročné je presnejšie definovať štyri, vyššie spomínané, skupiny na základe klasických štiepných línií typických pre krajiny EÚ ako geografická lokalizácia, náboženskej denominácie, výkonnosti ekonomiky či podľa doby členstva (staré vs. nové členské krajiny – po roku 2004). Zdá sa, teda, že vplyv kultúrno-politickej dimenzie nie je výrazne alebo aspoň nie jednotne ovplyvnený niektorým z týchto typických ukazovateľov, ale, že krajiny je z tohto hľadiska potreba skúmať skôr jednotlivo a pochopiť tak lepšie ich národný kontext a politickú kultúru, ktoré ovplyvňujú verejnú mienku.

4.2. Regresná analýza Talianska, Slovenska a Slovinska

Vzhľadom k veľkej diverzite koeficientov determinácie, teda rozdielnosti aký veľký podiel postoja voči EI možno vysvetliť zvolenými kultúrno-politickými faktormi v rámci Európy, sme sa rozhodli pre bližšie preskúmanie súvislostí a závislostí vo vybraných krajinách. Zvolené boli Taliansko a Slovinsko ako dva extrémny a Slovensko ako krajina blížiac sa hodnotami modelu k európskemu priemeru (EÚ 23). Pri priamom porovnaní regresných koeficientov všetkých troch krajín je zrejmých hneď niekoľko odlišností. Regresné konštanty, vyjadrujúce očakávanú úroveň závislej premennej pri nulovej hodnote nezávislých premenných, opisujú, teda level podpory európskej integrácie bez vplyvu ostatných premenných. Pozície krajín korešpondujú aj s ich približným umiestnením v prieskumoch Eurobarometra (viď napr. EB 2022), a teda

potvrďuje sa, že Slovinsko má z trojice najpozitívnejší postoj voči integrácii (podobne ako v prieskumoch EB voči EÚ) zatiaľ, čo talianski obyvatelia patria skôr k skeptickým (p)odporovateľom. Postoj Slovákov je aktuálne bližší k skeptickému talianskemu než pomerne neutrálnemu slovinskému, čo ostatne potvrdzujú i posledné prieskumy zaoberajúce sa názormi Európanov (viď obrázok 3).

Obr. 3: Mapa úrovne dôvery občanov voči Európskej únii (EB96 zima 2021/22)

Zdroj: Eurobarometer 2022

Prvým zjavným rozdielom medzi krajinami je, že zatiaľ, čo do regresného modelu Talianska vstupujú ako významné všetky nezávislé premenné, v prípade ostatných dvoch krajín vypadáva *Náboženstvo a tradicionalizmus* (viď tabuľka 10). Najslabší význam tejto premennej sa ukazuje v modeli Slovenska, kde dokonca na rozdiel od ostatných vyjadruje pozitívnu závislosť vo vzťahu k závislej premennej.

Tab. 10: Regresné modely a koeficienty Talianska, Slovenska a Slovinska

Zhrnutie modelu				
Krajina	N	R	Upravený koeficient determinácie	
Taliansko	2 176	0,677	0,458	
Slovinsko	1 014	0,282	0,076	
Slovensko	918	0,477	0,224	
Prediktory: (Konštanta), Emocionálna viazanosť, Náboženstvo a tradicionalizmus, Politické hodnotenie, Hodnotenie imigrácie				
		Neštandardizované koeficienty	Štandardizované koeficienty	p-hodnota
		B	Beta	
Taliansko	(Konštanta)	5,284		0,000
	Hodnotenie imigrácie	1,771	0,647	0,000
	Náboženstvo a tradicionalizmus	- 0,179	- 0,052	0,001
	Emocionálna viazanosť	0,274	0,082	0,000
	Politické hodnotenie	0,445	0,131	0,000
Slovinsko	(Konštanta)	6,070		0,000
	Hodnotenie imigrácie	0,467	0,176	0,000
	Náboženstvo a tradicionalizmus	- 0,078	- 0,030	0,331
	Emocionálna viazanosť	0,348	0,160	0,000
	Politické hodnotenie	0,416	0,156	0,000
Slovensko	(Konštanta)	5,389		0,000
	Hodnotenie imigrácie	1,460	0,484	0,000
	Náboženstvo a tradicionalizmus	0,035	0,012	0,687
	Emocionálna viazanosť	0,266	0,102	0,001
	Politické hodnotenie	0,455	0,172	0,000

Závislá premenná: Postoj voči európskej integrácii - európska integrácia zašla príďaleko/má ďalej pokračovať

Zdroj: ESS 2018, vlastné výpočty a spracovanie

Pri pohľade na koeficienty premennej *Hodnotenie imigrácie* sú zrejmé ďalšie odlišnosti. Hoci je táto premenná štatisticky významná vo všetkých troch modeloch, jej vecná významnosť resp. sila jej závislosti sa líši. Zatiaľ, čo hodnota koeficientu Beta pri tejto premennej dosahuje v modely Slovinska len pomerne slabú závislosť (0,176), jeho závislosť nadobúda stredne silný až silný charakter v podmienkach Slovenska (0,484) a v modely Talianska dokonca ešte silnejšiu závislosť (0,647). Hoci býva interpretácia korelačných koeficientov problematická, nakoľko sa pohľad na mieru sily závislosti môže líšiť od odboru k odboru, koeficient Beta blížiaci sa úrovni 0,5 pri Slovensku a takmer 0,65 v modeli Talianska možno považovať v politicko-sociálnych vedách na pomerne silnú závislosť. Vypovedá o tom, ako veľmi hodnotenie imigrácie a imigrantov môže ovplyvňovať postoj voči európskej integrácii a, že hoci medzi respondentami zo Slovinska nepredstavuje významný faktor pri rozhodovaní resp. formovaní si názoru na európsku integráciu, respondenti v Taliansku a Slovensku sú nim

výrazne ovplyvnení. Ako naznačuje analýza tak najviac zo všetkých skúmaných premenných postoj Európanov najviac ovplyvňuje práve faktor hodnotenia imigrácie. Druhou najplyvnejšou premennou je *Politické hodnotenie*, avšak v Slovinsku vykazuje o málo vyššiu silu závislosti *Emocionálna viazanosť*, ktorá je v prípade Talianska prakticky bezvýznamná.

Premenné *Politické hodnotenie* a *Emocionálna viazanosť* podobne ako vo všeobecnom modeli pre krajiny EÚ (23) vykazujú pozitívny vzťah závislosti a štatistickú významnosť na 1 % hladine ($p < 0,01$) u všetkých troch skúmaných štátov. Zároveň obe vo všetkých prípadoch vykazujú len slabú vecnú významnosť, a teda model predpovedá, že majú iba malý vplyv na celkový postoj voči integrácií v trojici krajín. Zvážili sme taktiež aj rozdelenie faktoru Emocionálnej viazanosti na dve samostatné premenné, ako tomu bolo pri všeobecnom modeli. Regresné koeficienty pre Taliansko i Slovinsko mali v oboch prípadoch, *Citový vzťah ku krajine* i *Citový vzťah k Európe*, pozitívnu závislosť a boli štatisticky významné na 5 % úrovni, avšak pri rozdelení premenných koeficient Beta ešte viac stratil na sile významnosti. V prípade Slovenska premenná *Citový vzťah ku krajine* vykázal negatívnu závislosť, avšak premenná nebola v modeli štatisticky ani vecne významná. Keďže v tomto prípade by rozdelenie neprineslo prakticky žiaden rozdiel sú zobrazené iba modely používajúce 4 pôvodne stanovené nezávislé premenné. Pre úplnosť je dôležité poznamenať aj to, že štatistická významnosť jednotlivých premenných môže byť ovplyvnená počtom respondentov, obzvlášť v prípade Talianska, kde ich bola veľkosť vzorky dvojnásobne vyššia než vo zvyšných dvoch krajinách, a teda je nutné brať v úvahu aj potenciál toho vplyvu. Pre lepšie pochopenie rozdielov medzi krajinami ďalšia podkapitola ponúka stručný politicko-kultúrny kontext ich vývoja a politického smerovania.

4.3. Politicko-kultúrny kontext vývoja skúmaných krajín

4.3.1. Taliansko

Taliansko po druhej svetovej vojne predstavovalo v mnohých ohľadoch jedinečnú politickú konšteláciu v západnej Európe. Bolo post-autoritárske, pod silným americkým vplyvom (najmä z hľadiska poskytovania značnej finančnej podpory) a taktiež bolo „frontovým štátom“ v studenej vojne (viac Müller 2013), aj vďaka svojej geografickej polohe na pomedzí vtedajšieho západného a východného bloku či náchylnosti k akceptácii komunistickej ideológie. Taliansko vykazovalo veľmi nestabilnú, prakticky nefunkčnú formu parlamentnej politiky, s rozšírenou korupciou, klientelizmom a malo iba „obmedzenú suverenitu“ (Müller 2013). Od povojnovej éry až do začiatku 90. rokov, talianske vlády prežívali v priemere menej ako rok a voliči si

nemohli vybrať medzi úradujúcim a opozičným, pretože po celý čas boli vo funkcii tie isté centristické strany (Tabellini a Boeri 2006). Kontinuita vládnutia talianskych kresťanských demokratov, ktorí sa opakovane ujímali moci prakticky až do pádu Berlínskeho múru bola pre západoeurópsku politiku netypická. Ako spomína Jan-Werner Müller (2013): studená vojna zabránila tomu, aby fungovala minimálna, v istom zmysle schumpeterovská funkcia demokracie – cirkulácia elít (s. 80). Kresťanská demokratická strana bola umelo držaná pri moci aby sa zabránilo vstupu komunistov do koalície avšak, absencia akejkol'vek skutočnej alternatívy spôsobila dlhodobé poškodenie politického i stranického systému. Na začiatku 70. rokov došlo v súvislosti s výraznými zmenami na pracovnom trhu, nespokojnosťou s vládou politikou a vznikom radikálnej frakcie protestných študentských hnutí k expanzii ultraľavicového terorizmu. Typickým príkladom je komunistická teroristická skupina Červených brigád (Brigate Rossa), ktorá operovala najmä v 70. a 80. rokoch 20. storočia. Spočiatku podnikala sabotáže vo veľkých fabrikách či podpaľovala autá predstaviteľov týchto firiem, neskôr sa jej členovia radikalizovali ešte výraznejšie a vykonávali i únosy a vraždy (viac Hatalová 2013).

Obdobie zmien nastalo na počiatku 90tych rokov, kedy Taliansko čelilo značným politickým výzvam. Vyšetrovanie obrovského politického korupčného škandálu Mani pulite (Čisté ruky) sa dotklo tisícok politikov, správcov a podnikateľov, ktorí boli odhalení a v jednom momente bola viac ako polovica členov talianskeho parlamentu obvinená z korupcie, čo znamenalo i koniec tzv. prvej (talianskej) republiky (viac Bohlen 1995). Voliči požadovali politické, ekonomické a etické reformy a v talianskych referendách v roku 1993 schválili podstatné zmeny vrátane prechodu z proporcionálneho na doplnkový členský systém. V národných voľbách v marci 1994 síce zvíťazila strana resp. aliancia vedená Silviom Berlusconiom (Pól slobôd), avšak ten bol nútený odstúpiť už v decembri 1994, keď Liga severu stiahla svoju podporu. Politickej scéne Talianska dominovala v rokoch 1996 až 2001 séria stredo-ľavých koalícií, až kým sa k moci opäť nedostala Berlusconiho stredo-pravicová vláda, ktorá vydržala prakticky až do roku 2011 (s prerušením v rokoch 2006 – 2008 Prodiho vládou). Talianska domáca politická scéna je typická pomerne častými vládnymi krízami, krátkym vládnutím jednotlivých vlád, veľmi širokými koalíciami i bipolárnym politickým systémom reprezentovaný ľavo-centrickými resp. pravo-centrickými koalíciami a v neposlednom rade i politickými a korupčnými škandálmi. V posledných dvoch dekádach boli z hľadiska postavenia Talianska v EÚ a Eurozóne i v kontexte pro-európskeho smerovania obzvlášť dôležité nasledovné udalosti a krízy.

Hospodárska kríza a parlamentné voľby 2013

Hospodárska kríza od 2008 bola dôležitou udalosťou pre celú Európu, eurozónu i Taliansko obzvlášť. Výzvy na prijatie úsporných opatrení pod vedením EÚ sa medzi občanmi ukázali ako veľmi nepopulárna téma a stali sa jadrom diskusie pred voľbami v roku 2013, ktorých výsledky znamenali zlom pre taliansky politický systém (Conti a kol. 2016). Obľúbenosť etablovaných politických strán aj vďaka novej vlne politických škandálov klesala, čo viedlo k vzniku nových populistických strán, ktoré si získali podporu občanov. Novovzniknutá populistická, anti-systémová a euroskeptická strana Hnutie piatich hviezd (M5S) sa stala stranou s najvyšším počtom hlasov v krajine (mierne nad 25 %). Hneď o rok neskôr, pri príležitosti volieb do Európskeho parlamentu v roku 2014, Hnutie piatich hviezd vystupovalo proti euru v prospech odchodu Talianska z eurozóny a odmietalo aj hlavné úsporné finančné obmedzenia EÚ ako je Fiškálny pakt (Conti a kol. 2016). Situáciu využili i znovuzrodená Liga Severu (dnes Liga) pod vedením Mattea Salviniho a pravíkoví Bratia Talianska, ktorí sa pripojili k Hnutiu piatich hviezd v mnohých európskych otázkach. Dokonca aj Berlusconiho Forza Italia začala predstavovať EÚ, ale i prezidenta krajiny, ako nepriateľov. Kandidovali s kampaňou, ktorá využívala také heslá ako „menej Európy v Taliansku“ a príbehy o sprisahaní EÚ či nemeckej kancelárky A. Merkelovej proti talianskym záujmom (McDonnell 2013). Spolitizovať otázku pôsobenia a vplyvu EÚ využil i líder Demokratickej strany, nový premiér, Matteo Renzi, ktorý tiež zmenil svoj prístup. Na jednej strane Demokratická strana potvrdila svoje postavenie proeurópskej a zodpovednej vládnej strany, avšak na druhej strane tento postoj sprevádzala otvorená kritika na adresu inštitúcií EÚ ako „strážcov úsporných opatrení“ (Conti a kol. 2016). Po zvolení sa však euroskeptický prístup veľmi umiernil a Talianske vládnuce elity pokračovali v spolupráci s Úniou.

Parlamentné voľby 2018 a vládna kríza 2019

„Prvá celopopulistická vláda“ západnej Európy. Aj takto nazývali zahraničné médiá taliansku vládu, ktorá vzišla z volieb roku 2018 (napr. NBCNews 2018). Keďže v talianskych všeobecných voľbách nezískala žiadna politická skupina ani strana úplnú väčšinu, po zdĺhavých rokovaníach bola zostavená stredo-pravá koalícia, v ktorej sa ako hlavná politická sila objavila Liga Mattea Salviniho, keďže získala množstvo kresiel v Poslaneckej snemovni a v Senáte, zatiaľ čo Hnutie piatich hviezd (M5S) vedené Luigi Di Maiom sa stalo stranou s najväčším počtom hlasov. Na treťom mieste sa umiestnila stredofavá koalícia na čele s Matteom Renzím a Demokraticou stranou (viac Matteucci 2018). Obe Liga i Hnutie piatich hviezd sú nie len populistické a anti-systémové politické strany, ale sympatie voličov si získali najmä vďaka anti-

imigračným a euroskeptickým postojom (TASR 2019), čo bolo nepochybne reakciou i na doznievajúcu európsku imigračnú krízu, ktorá krajinu najmä v období rokov 2014 – 2015 výrazne zasiahla.

Len rok nato v Taliansku vypukla Politická kríza po tom, čo Salviniho strana Liga stiahla začiatkom augusta svoju podporu pre vládnu koalíciu. Kameňom úrazu sa mal stal projekt výstavby vysokorýchlostnej železnice medzi Turínom a francúzskym mestom Lyon,. Koaličný partner – Hnutie piatich hviezd (M5S) tento projekt pri hlasovaní v parlamente nepodporil (Fortuna 2019). Nepodporené hlasovanie za projekt bolo však zrejme len zámienkou pre odchod a možnosť na naplnenie politických ambícií lídra Ligy. Salviniho strana bola totiž najúspešnejším politickým subjektom vo voľbách do Európskeho parlamentu (2019) s podporou približne 34 percent. Salvinimu by sa tak v prípade predčasných volieb mohlo podať zostaviť novú koalíciu a stať sa premiérom (TASR 2019). Táto kríza zároveň znamenala rýchly koniec prvej západoeurópskej populistkej (a čiastočne i krajne pravicovej) vlády, vymenovanie bývalého predstaviteľa Medzinárodného menového fondu (MMF) Carla Cottarelliho za dočasného premiéra i upokojenie obáv o budúcnosti Talianska v EÚ (viď napr. Meredith 2018)

Vládna kríza 2021

V období kedy krajina bojovala s pandémiou koronavírusu, ktorá skutočne tvrdo zasiahla Taliansko na jar roku 2020, štát zažil i politickú vládnu krízu. Expremiér Matteo Renzi spočiatku len hrozil, že stiahne svoju malú, ale pre prežitie koalície kľúčovú stranícku podporu vláde (TASR 2021a), a hoci vtedajší premiér Giuseppe Conte prežil hlasovanie o vyjedení nedôvery, na odvrátenie pádu jeho vlády to napokon nestačilo a Conte zložil demisiu (Mammone 2021). Napätie v rámci koalície vyvolali najmä spory o tom, ako najlepšie využiť približne 210 miliárd eur z balíčka hospodárskej obnovy EÚ. Ten má oživiť ekonomiky členských štátov Únie najviac zasiahnutých pandémiou koronavírusu (TASR 2021a). Renzi uviedol, že jeho motiváciou na stiahnutie podpory bola nekompetentnosť a arogancia vlády, jej zlyhanie pri zvládaní koronavírusu, ochrane ekonomiky, posielaní študentov späť do školy a stratení šance, ktorá sa núka raz za generáciu na prestavbu krajiny s miliardami eur z Európy (Horowitz 2021). Média však hovoria skôr o bezohľadnosti, obavách z rastúcej popularity Conteho, ctižiadostivosti a oportuniste (Mammone 2021, Horowitz 2021). Po týždňoch neistoty a nepokojov napokon zasiahol prezident Sergio Mattarella a za nového premiéra vymenoval bývalého šéfa Európskej centrálnej banky Maria Draghiho, ktorému sa pripisuje záchrana eura počas dlhovej krízy na kontinente v roku 2012 (Mammone 2021). 13. februára

2021 sa Draghimu podarilo oficiálne založiť kabinet tvorený politikmi i nezávislými technokratmi, ktorý podporujú všetky strany v parlamente okrem pravicovej resp. krajine pravicovej strany Bratia Talianska (ANSA 2021).

4.3.2. Slovensko

Po konci 2. svetovej vojny sa Slovensko (vtedy ČSR) dostalo pod sféru vplyvu ZSSR a po vládnej kríze sa v roku 1948 stalo Československo komunistickým totalitným štátom. Toto obdobie bolo charakteristické potláčaním demokracie, podporovaním ateizmu, centrálnou plánovanou resp. príkazovou ekonomikou s hospodárskym zaostávaním voči nekomunistickým krajinám, nelegálnou emigráciou z krajiny a predovšetkým silným vplyvom Sovietskeho zväzu a striktnou izoláciou od západnej Európy. A aj napriek snahám o ukončenie či umiernenie (Pražská jar 1967-68) trvalo toto obdobie až do nežnej revolúcie v roku 1989, kedy prišla zmena režimu, obrat v zahraničnej politike i celková zmena smerovania krajiny k obnoveniu demokracie a trhovej ekonomiky (viac napr. Leška 2013). Zmena režimu síce priniesla slobodné priame demokratické voľby, avšak novo vytvorená slovenská vláda bola stále z veľkej časti tvorená ľuďmi s napojením na komunistickú stranu. Slovenská politika si od vzniku samostatnej republiky (1993) prešla viacerými krízami, spôsobenými nezhodami v koalíciách či korupčnými škandálmi jednotlivých vysoko postavených politikov, ale zároveň (aj vďaka členstvu v EÚ) vykazuje značný ekonomický i sociálny progres.

Zmarené referendum o vstupe do NATO a Mečiarove amnestie

Počiatkové roky po revolúcii boli poznačené nedemokratickým a nestabilným štýlom vládnutia koalícií V. Mečiara a jeho politickej strany LS – HZDS sprevádzané úskokmi, klamstvami a konfliktmi, ktoré rozdeľovali verejnosť i národnú elitu (Kuzma 2014). Ako najkľúčovejšie problémy sa ukázali najmä dodržiavania práv etnických menšín kvôli silnému nacionalizmu, ekonomická transformácia krajiny a negatívne ikonickou sa stala i netransparentná privatizácia, v prospech ľudí blízkych vláde. Táto vláda svojim počínaním, nedostatočnou demokratizáciou i kontroverzne zmareným referendom o vstupe do NATO zmarila šance Slovenska na vstup do NATO spolu v ostatnými krajinami V4 i pozvanie na rokovania s EÚ (viac SME 1997). Nechválene známe sú i Mečiarove amnestie, ktoré vyhlásil Vladimír Mečiar v roku 1998 ako predseda vlády a v tom čase i zastupujúci prezident SR. Vďaka týmto kontroverzným amnestiám si vtedajšia štátna moc zabezpečila beztrestnosť za skutky, z ktorých bola podozrivá ako únos M. Kováča (viď Slov-lex 1998) či zmarenie referenda z roku 1997 (o vstupe do NATO). Až v roku 2017 došlo k i ich zrušeniu a opätovnému prešetrovaniu skutkov, ktorých sa

týkali. V roku 2021 Súdny dvor EÚ (na ktorý sa obrátil bratislavský okresný súd) rozhodol, že je možné pokračovať v trestnom konaní, hoci to nebolo dodnes ukončené (SITA 2021).

Posun v slovenskej integrácii do spoločenstva krajín EÚ a NATO zvládla až spočiatku turbulentná vláda M. Dzurindu, ktorý sa sústredil na zahraničnú politiku a obnovenie medzinárodnej prestíže krajiny, čo mu spolu s úspešnými ekonomickými reformami, odstránením demokratických deficitov a nerovností v hospodárskej súťaži prinieslo aj úspech pred národom (viac Leška 2013). Jediným platným referendum v histórii SR (účasť nad 50 %) občania jasne vyjadrili súhlas (viac než 92 %) so vstupom krajiny do EÚ, ktorý sa oficiálne uskutočnil rok na to v máji 2004 spolu so ostatnými postkomunistickými krajinami Európy.

Ficove vládnutie a kauzy a pád Radičovej vlády

Prvú vládu Róberta Fica (2006 – 2010), počas ktorej sa Slovensko stalo členom eurozóny (2009), poznačila globálna ekonomická kríza, ktorá otriasla aj slovenskou ekonomikou a zbavila mnoho ľudí ilúzie a počiatočného nadšenia, že po vstupe krajiny do EÚ čaká už iba prosperita a stabilita (Kuzma 2014). V ďalších voľbách Ficovu koalíciu vystriedalo úplne nové koalíčné zoskupenie zložené z bývalej opozície a celkom nových politických strán. Vláda Ivety Radičovej, ktorá bola prvá bez bývalých komunistických predstaviteľov od nežnej revolúcie (viac Benedikovičová a Mihalikovás 2012), však skončila predčasne kvôli hlasovaniu o prijatí Eurovalu resp. Európskeho nástroja finančnej stability (ENFS). Nástroj vznikol ako reakcia na hospodársku krízu a mal zabezpečiť finančnú stabilitu menovej únie poskytnutím dočasnej finančnej pomoci štátom eurozóny v prípade výnimočných okolností (viac Slivková a Husárová 2011). Premiérka, ktorá považovala jeho prijatie za nevyhnutné ho spojila s hlasovaním o dôvere jej vláde. Poslanci neschválili zvýšenie objemu ručenia v rámci ENFS, čím zároveň spôsobili pád vtedajšej vlády (viac Prosnan a Benčat 2011). Paradoxne o dva dni neskôr sa konalo druhé hlasovanie, pri ktorom už bolo zvýšenie objemu ENFS schválené. Pri nasledujúcich parlamentných voľbách sa dostal k moci opäť R. Fico.

Ficovo vládnutie už od jeho prvej vlády sprevádzalo mnoho kontroverzie, ktorá vyšla neskôr na povrch, avšak vďaka charismatickej povahe si bol schopný dlhodobo udržať podporu veľkej časti voličov. Rozkrádanie resp. „tunelovanie“ eurofondov (2006 –), sporná a hlavne predražená rekonštrukcia Bratislavského hradu (2008), Nástenkový tender (2007) – prípad netransparentného „verejného“ obstarávania na zákazku financovanú z eurofondov (viac (Vagovič a Petrovič 2017), či kauza nákupu predraženého CT prístroja (2014) sú len niektorými z príkladov politických a korupčných škandálov za vládnutia Roberta Fica (viac o kauzách

Bárdy 2017). Kauza Gorila (2011) sa stala nepochybne jednou z najväčších káuz v histórii samostatného Slovenska a vznikla potom, čo bol odhalený tajný dokument zo Slovenskej informačnej služby. Spis má údajne obsahovať prepisy rozhovorov šéfa investičnej skupiny Penta, Haščáka, s politickou a ekonomickou špičkou o províziách a úplatkoch (TA3 2012). Medzi inými malo ísť aj o vtedajšieho ministra hospodárstva J. Malchárka či bývalého premiéra Roberta Fica. Podstatou kauzy je podľa spisu rozdeľovanie koristi z privatizácie medzi zúčastnených a plánovanie ďalšieho okrádania štátu a to priamo za účasti jeho zodpovedných predstaviteľov (viac Tódová 2019, Aktuálne.sk 2012). Nemožno opomenúť ani kauzu Očistec (2021), ktorá vyplávala na povrch až po zmene vládnej garnitúry. V tomto prípade ide o podozrenia z rozsiahlej mafiánskej skupiny priamo na najvyšších miestach slovenskej polície za vlády Smeru R. Fica, kedy dochádzalo napr. i k sledovaniu opozičných politikov či prokurátorov (viac Kováč 2021). K aktuálnym patrí i kauza Dobytkár (2020) o korupciách pri uchádzaní sa o eurofondy na rozvoj vidieka a poľnohospodárstva (Kováč 2020).

Z hľadiska vzťahu voči EÚ možno povedať, že sa Fico snažil oficiálne prezentovať ako podporovateľ a tvorca proeurópskej politiky, avšak v kľúčových otázkach jeho prístup prezrádza iné. Prípud nesolidarity voči európskym partnerom počas utečeneckej krízy v roku 2015, kedy si na odmietnutie poskytnúť azyl či prijať stanovený počet utečencov postavil politickú kampaň pred voľbami v roku 2016 (napr. Dugovič and Pokrievková 2016), či kontroverzná zahraničná politika jeho vlády (2015) s proruským smerovaním nie len podkopávajú partnerstvo s EÚ, ale môžu znamenať i poškodenie deklarovaných záujmov Slovenska (napr. TASR 2015).

Nájomná vražda novinára a jeho priateľky

Zrejme žiadna iná udalosť neotriasla slovenskou verejnou mienkou viac než úkladná vražda investigatívneho novinára J. Kuciaka a jeho priateľky M. Kušnierovej, ktorá odštartovala aj vládnu krízu (2018). Ján Kuciak sa venoval vyšetrovaniu rôznych podozrivých okolností pri verejnom obstarávaní, čerpaní eurofondov ako i daňovým podvodom oligarchov, ich prepojeniam na najvyššie poschodia slovenskej politiky, taktiež písal o korupciách a klientelizme vo všetkých sférach verejného života. Dôvodom vládnej krízy bolo, že Kuciak pripravoval článok (publikovaný médiami až po jeho smrti) o podvodoch talianskych podnikateľov pôsobiacich na východnom Slovensku, ktorí majú napojenie na Kalábrijskú mafiu a o ich väzbách na predstaviteľov vládnucej strany SMER - SD a na premiéra Roberta Fica (viac napr. Dömeová 2020, Petrovič 2018). Vláda podala demisiu a niekoľko vysokopostavených vládnych činiteľov odstúpilo zo svojich postov: minister kultúry Maďarič, ministri vnútra

najprv Kaliňák (marec) a neskôr Drucker (apríl) a z postu policajného prezidenta Tibor Gašpar. Až po veľkom tlaku verejnosti (protesty, koncerty a spomienkové pochody) i opozície rezignoval napokon i premiér Robert Fico (TASR 2018). Kvôli obavám z možnej manipulácie dôkazov a z nedôvery voči národným inštitúciám bol na základe záujmu slovenskej verejnosti (petícia za nezávislé vyšetrowanie) zainteresovaný aj európsky vyšetrovací tím a situáciu preskúmala delegácia z Európskeho parlamentu (Dömeová 2020).

Slovenská politika je výrazne a dlhodobo personifikovaná, a tak sympatie či odpor voči predstaviteľovi politickej strany často zaväži pri rozhodovaní o tom, koho voliť, viac ako program. Problémom sú i polarizácia spoločnosti a už historická nedôvera v politických lídrov a inštitúcie, ktorej pôvodom sú nepochybne i spomínané politické škandály. Ani nástup aktuálnej vládnej koalície na čele najprv s Igorom Matovičom a neskôr s Eduardom Hegerom nezlepšil povedomie o slovenskej politickej scéne (viac Kubalová 2021). Ich vládnutie bolo poznamenané pandémiou koronavírusu, prijímaním často nelogických opatrení na boj s ňou, výraznou infláciou, ale najmä častými koalíčnými spormi. O nespokojnosti ľudí s politickou situáciou môže svedčať aj hlasovanie v prospech radikálnej, krajne pravicovej, neonacistickej politickej strán LS Naše Slovensko, ktorá na základe úspechu v parlamentných voľbách 2016 i 2020 a taktiež vo voľbách do Európarlamentu 2019 dosiahla kvórum a je súčasťou vládnej opozície.

4.3.3. Slovinsko

Slovinsko vystupuje ako samostatný štát od roku 1991, kedy sa v júni stalo prvou republikou, ktorá sa oddelila od Juhoslávie. Tak, ako mnohé krajiny strednej a východnej Európy je aj slovinská politika poznačená komunizmom a centrálnym riadeným hospodárstvom, avšak na rozdiel od Slovenska po druhej svetovej vojne nespadlo pod priamy vplyv ZSSR a nepodpísalo Varšavskú zmluvu z dôvodu rozdelenia Tita a Stalina (1948). A tak, hoci bola krajine oficiálne socialistická, z ekonomického hľadiska sa Juhoslávia veľmi líšila od krajín východného bloku. Prezident Tito obchodoval s Východom i Západom, prijímal pôžičky a podniky boli na socialistické pomery riadené relatívne trhovo. Vďaka členstvu štátu v Hnutí nezúčastnených krajín mohli bez problémov vyvážať do východných i západných štátov (EC 1990), čo ovplyvnilo aj následné smerovanie krajiny po získaní samostatnosti.

Vstup do EÚ a hospodárska kríza

Počiatkové obdobie samostatnosti (1992 až 2004) krajiny bolo ovplyvnené postupným prechodom ku kapitalistickému trhovému hospodárstvu a počas prístupového procesu k EÚ Slovinsko získalo dobrú povesť, vďaka prakticky bezproblémovému prijímaniu návrhov medzinárodných organizácií (najmä EÚ) a zväčša nekritickým napodobňovaním ich reformných šablón, hoci sa neskôr po prístupovom období (2004), ukázalo išlo skôr o plytké aplikovanie noriem EÚ, kedy koexistovali europeizované formálne pravidlá na jednej strane a neformálne praktiky na strane druhej (Bugaric a Kuhelj 2015). Obdobie prvých rokov po vstupe do EÚ sa vyznačovalo nadšením, až do príchodu finančnej krízy, ktorá Slovinsko tvrdo zasiahla. HDP klesol v roku 2009 o takmer 10 %, nezamestnanosť vzrástla zo 4,2 % v roku 2008 na 7,8 % v roku 2009 (Guardiancich 2012, s. 383 v Bugaric a Kuhelj 2015). A hoci sa kríza zdala primárne, ako ekonomická – kríza bankového sektora – zároveň odhalila a prehĺbila aj politickú krízu. Slovinské banky, silne kontrolované a vlastnené štátom, poskytovali veľké množstvo pochybných pôžičiek rôznym firmám a skupinám neformálne spojeným s mocnými stranami (Bugaric a Kuhelj 2015) a došlo i k nadmerným pôžičkám zo zahraničných bánk. Výsledkom bolo, že množstvo nesplácaných úverov bolo také veľké, že na podporu bánk bolo odhadom potrebných 7,5 miliardy, čo zodpovedalo päťtine HDP krajiny (Alexander 2013). Zmena vlády vo voľbách roku 2008, teda znamenala, že ľavicová koalícia, ktorá nahradila Janšovu vládu sa musela vysporiadať s náročnými dôsledkami nadmerného požičiavania si.

Janez Janša – „slovinský Trump“

Osoba Janeza Janša je v slovinskej politike výrazná a veľmi známa. Ako predseda vlády Slovinska pôsobil trikrát – v rokoch 2004 až 2008, 2012 až 2013 a 2020 až 2022. Nezabránili mu v tom ani mnohé korupčné škandály ako to, že 1994 musel odstúpiť kvôli afére, v ktorej mal zneužiť svoje ministerské právomoci, v roku 2008 bol zapletený do škandálu s úplatkami spojenými s vládnyim nákupom vojenskej techniky od fínskej spoločnosti Patria v hodnote 278 miliónov eur. Za tento prečin mu bol v roku 2014 vymeraný dvojročný trest odňatia slobody, kde strávil len 6 mesiacov, pretože trest bol napokon zrušený po tom, ako slovinský ústavný súd nariadil obnovu konania z procesných dôvodov a prípad neskôr vypršal (MMC RTV SLO 2015). Bez ohľadu na trestné stíhanie pokračoval v kandidatúre do parlamentných volieb v roku 2014 zo svojej cely vo väznici (AFP 2018). Známy je i svojim úzkym spojenectvom s maďarským premiérom Viktorom Orbánom a jeho napodobňovaním v otázke proti imigračnej rétoriky, ktoré vyvolalo v priebehu kampane v roku 2018 veľa kontroverzie (AFP 2018). Janša je taktiež otvoreným podporovateľom bývalého amerického prezidenta Donalda Trumpa

a napriek tomu, že jeho strana získala množstvo hlasov v slovinských parlamentných voľbách v roku 2018, on bol pôvodne vynechaný ako kandidát na premiéra, pretože väčšina strán odmietla vstúpiť do vlády pod jeho vedením pre extrémistické názory (AP News 2020). Výsledkom bolo ustanovenie menšinovej vlády na čele so Šarecom, avšak jeho vláda, sužovaná vnútornými spormi, vydržala len asi 18 mesiacov, a tak sa Janšovi opäť podarilo dostať do vedenia štátu po zostavení väčšinovej vlády.

Politická situácia počas pandémie COVID-19

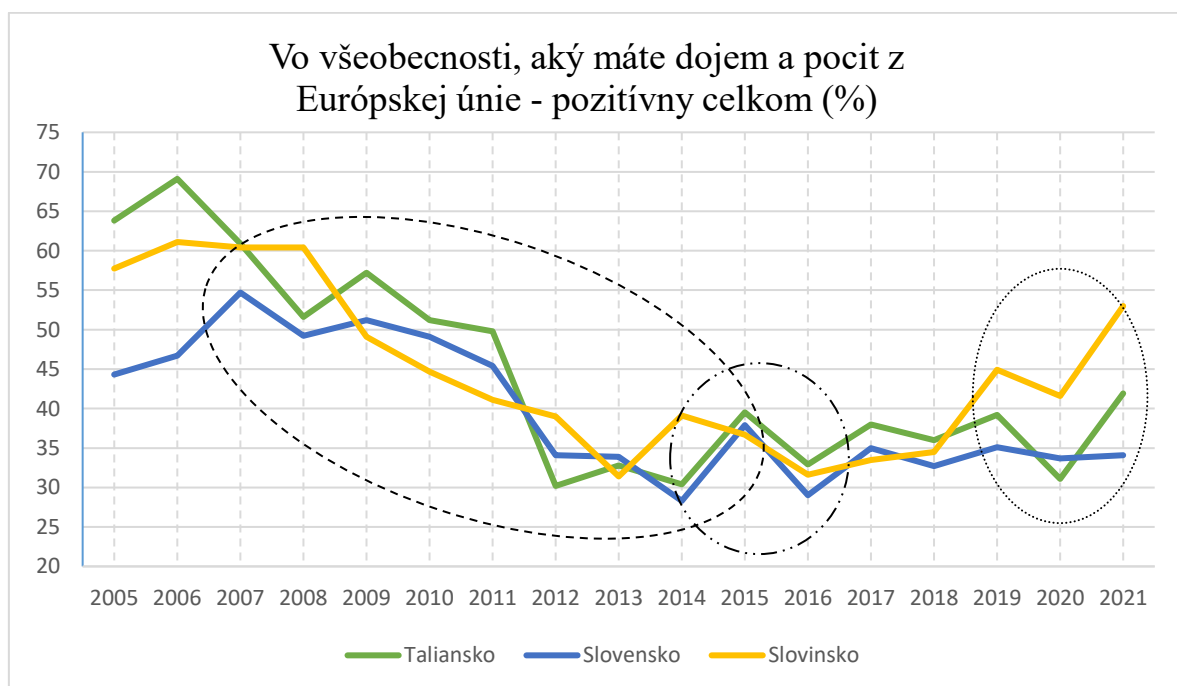
Výmena koalícií prebiehala práve v období, keď v marci 2020 vypukla pandémia koronavírusu. Janošova vláda prišla s viacerými návrhmi, ktoré vyvolali odpor verejnosti ako ustanovenia, ktoré by policii umožnili vstúpiť do miesta bydliska bez príkazu a samostatne prinútiť infikovaných a v karanténe, aby súhlasili so sledovaním pomocou geolokačných funkcií ich smartfónov (Bitenc 2020). Napriek tomu, že sa tak nestalo vyvolalo to u časti verejnosti podozrenie, že okrem boja proti epidémii vládu poháňajú aj iné ambície. To v kombinácii s Janšovým pokračujúcim konfliktom s veľkou časťou celoštátnych médií, ktoré striedavo obviňuje z nekompetentnosti a zaujatosti, rýchlo vytvára toxickú atmosféru (Bitenc 2020) a obavy o demokratickosť jeho vlády. Hoci sa 15. mája 2020 Slovinsko stalo prvou európskou krajinou, ktorá vyhlásila ukončenie pandémie COVID-19 druhú vlnu vláda podcenila, a tak v zime 2020-21 pandémia Slovinsko tvrdo zasiahla a obzvlášť v ohľade vysokej úmrtnosti (Ritchie a kol. 2020). O fungovanie Janšeovej vlády sa v roku 2021, počas Slovinského predsedníctva v Rade Európskej únie začala viac zaujímať i EÚ, keď Skupina štátov Rady Európy proti korupcii – Greco poznamenala, že slovinská protikorupčná pracovná sila sa od predchádzajúcej správy (2018) ešte znížila a dala Slovinsku ultimátum na zlepšenie stavu (van Gaal 2021). V apríli 2022 vyhrala parlamentné voľby liberálna opozícia Hnutie za slobodu. Táto zeleno-liberálna politická strana po voľbách vytvorila trojkoaličnú vládu a Janošova SDS skončila v opozícii, pričom ďalším premiérom sa stal Robert Golob a volebná účasť dosiahla až 70 % (Lihtenvalner 2022). Toto by mohlo znamenať liberálnejšie i demokratickejšie smerovanie krajiny v porovnaní s kontroverzným počínaním Janša.

4.4. Analýza zmien vývoja hodnotenia EÚ v IT, SI a SK (2005 – 2021)

Ako sme už vyššie načrtli, aktuálny stav a úroveň pôsobenia kultúrno-politickej dimenzie na postoje Európanov, môže byť výsledkom minulých udalostí, najmä spoločenských zmien a kríz, ktoré výrazným spôsobom reálne ovplyvnili životy ľudí príp. takých, ktoré boli významnými témami v médiách a dostali sa tak do pozornosti širokej verejnosti. Tieto mohli

formovať i postoje voči Európskej únii ako inštitúcií, od ktorej sa očakáva zodpovednosť za riešenie kritických situácií a adekvátne pomoc a taktiež vyvolať otázky ohľadom výhodnosti členstva v európskom spoločenstve a spochybníť perspektívu ďalšieho zjednotenia – integrácie. Sledované budú tri konkrétne kritické obdobia: 1) Veľká recesia (2007 – 2015), 2) Európska migračná kríza (2015 – 2016) a 3) Pandémia ochorenia COVID-19 (2019 – 2022) v prostredí troch vybraných krajín – Talianska, Slovenska a Slovinska – s cieľom analyzovať časový vývoj pozitívneho hodnotenia Únie a jeho zmien v priebehu obdobia rokov 2005 – 2021. Je nutné uviesť, že medzi pozitívnym a negatívnym hodnotením existuje aj kategória neutrálneho pocitu z EÚ, a teda, pri poklese nemusí ísť priamo o zmenu z pozitívneho na negatívny postoj, ale často na neutrálny dojem z EÚ.

Graf 4: Hodnotenie Európskej únie (2005 – 2021) v IT, SK a SI

Zdroj: Eurobarometer 2005 – 2021; vlastná úprava

4.4.1. Veľká recesia (2007 - 2015)

Ako prvú budeme na grafe 4 sledovať zmenu v hodnotení počas Veľkej recesie resp. finančnej krízy (2007- 2015), ktorej vypuknutie odštartovala americká hypotečná kríza (2007) a o rok na to sa prejavila i na trhoch v Európe. Najviac bolo Európa zasiahnutá v roku 2009, kedy krajiny vykazovali pokles rastu HDP na obyvateľa, ale už v roku 2008 boli dopady finančnej krízy viditeľné v niektorých členských štátoch Únie a medzi nimi i v Taliansku, ktoré malo určité ekonomické problémy už predtým a kríza ho tvrdo zasiahla aj v nasledujúcich rokoch (napr.

Hátlová 2016). Na krivke reprezentujúcej verejnú mienku Slovinska je vidieť prudký pokles od obdobia medzi rokmi 2008 – 2009, čo zodpovedá začiatku Veľkej recesie i následným otrasom slovinskej ekonomiky (The Slovenia Times 2012). Slovensko naopak patrilo ku krajinám, ktoré kríza zasiahla neskôr a hoci spôsobila pokles výkonnosti ekonomiky (najmä vzhľadom k exportne orientovanému automobilovému priemyslu a plynovej kríze), slovenská ekonomika sa nedostala do recesie. V porovnaní s prvými dvoma menovanými pozitívne hodnotenie Slovinska klesalo oveľa postupnejšie a miernejšie, avšak celkovo môžeme na krivkách grafu hodnotenia EÚ (graf 4) pozorovať paralelu s opísanými skutočnosťami, kde pokles pozitívneho hodnotenia pomerne dobre zodpovedá udalostiam hospodárskej krízy.

Dôvodov prečo sa vplyv hospodárskej krízy prejavil výrazne aj na hodnotení EÚ môže byť hneď niekoľko: 1) na Slovensku a v Slovinsku ekonomická kríza znamenala zničenie určitých ideálov o tom, že členstvo krajín v EÚ prinesie už len prosperitu a zlepšenie hospodárskej situácie krajín. 2) v Taliansku podľa štúdie Contiho a kol. (2016) hodnotenie EÚ začalo klesať už po prijatí eura a obzvlášť po roku 2004 kedy nové členské krajiny svojim spôsobom zmenili postavenie krajiny v EÚ. Dva procesy prehĺbovania a rozširovania integrácie vyvíjali na Taliansko konkurenčný tlak, obmedzili jeho verejné financie tým, že z čistého príjemcu sa premenila krajina na čistého prispievateľa do rozpočtu EÚ. V dôsledku opakovaného znižovania verejných výdavkov a vyššieho zdanenia „v mene Európy“ došlo medzi Maastrichtskou a Lisabonskou zmluvou k zmene v postoji verejnej mienky (Conti a kol. 2016). V tomto prípade bola kríza už len pokračovaním ekonomickej stagnácie avšak, za príčinu bola tak či tak považovaná európska integrácia a politiky EÚ. 3) národné vlády (a niekedy i samotní obyvatelia ovplyvnení médiami) zvyknú pri nezvládaní krízy prenášať zodpovednosť na EÚ. V tomto prípade Úniu prezentovali ako „strážcov úsporných opatrení“ (Conti a kol. 2016). Takáto situácia sa vyskytla obzvlášť v Grécku, ale i v Taliansku sa obyvateľom nepáčilo prijímanie úsporných opatrení navrhovaných pre stabilizáciu situácie v eurozóne. Na Slovensku bolo prijatie európskych politík, presnejšie Európskeho nástroja finančnej stability (ENFS), dokonca dôvodom pádu vlády Ivety Radičovej, ktorá toto opatrenie EÚ podporovala a koalíční partneri ho využili ako zámienku na jej odchod. V Slovinsku sa vláda takýmto správaním vyvarovala, pravdepodobne z dôvodu, že vtedajší premiér Janez Janša a jeho strana bola pri moci aj v roku 2007 a práve oni súrili vstup krajiny do eurozóny (viac Oreskovic 2012).

4.4.2. Európska migračná kríza (2014 - 2016)

Ešte kým doznievali dopady Veľkej regresie, zasiahla starý kontinent, dnes nazývaná, Európska migračná kríza. Paradoxne, hodnotenie EÚ bolo v tom čase už natoľko skeptické, že úroveň

podpory nezaznamenala, tak radikálne zmeny ako tomu bolo v prvom prípade, ale aj napriek tomu možno vidieť, že vo všetkých troch skúmaných krajinách dosiahla EÚ najnižšie pozitívne hodnotenie verejnej mienky práve v období Európskej migračnej krízy. Pri pohľade na graf 4 je najväčší pokles viditeľný až v roku 2016, čo zodpovedá vrcholu migračnej krízy, keďže vrcholila najmä v mesiacoch september - november 2015 a jarné prieskumy Eurobarometru sa tradične konajú v máji. Zároveň, úroveň pozitívneho hodnotenia Únie obyvateľmi Talianska, Slovenska i Slovinska je v rokoch 2015 a 2016 takmer identické a to aj napriek tomu, že utečenecká kríza dosiahla vo všetkých úplne rozdielny rozmer.

Taliansko, ako celkovo tretia krajina s najväčším počtom žiadateľov o azyl a jedna z najviac migračnou krízou zasiahnutých krajín postupne bojovala s problémom už od roku 2014. Strach z veľkého počtu (obzvlášť neeurópskych) prisťahovalcov vyvolalo u obyvateľov nie len obavy, ale i xenofóbiu. Tá bol povzbudená i politickým súperením jednotlivých strán, ktoré účelovo využívali anti-imigračné postoje ako propagandu (napr. Liga, Hnutie 5 hviezd). Keďže Slovinsko nebolo spočiatku hlavnou tranzitnou ani cieľovou krajinou, migračná vlna ho nezasiahla až do októbra 2015, kedy Maďarsko uzavrelo svoje hranice, a tak ovplyvnilo zmenu smeru trasy do západnej Európy z Chorvátska práve cez slovinské územie (viac napr. Deutsche Welle 2015). V druhej polovici októbra 2015 však prišlo podľa slovinskej polície za 24 hodín do krajiny i viac ako 12 000 utečencov, čo presiahlo i čísla v Maďarsku, keď v septembri vrcholila kríza (Deutsche Welle 2015). Potreba regulovať počet migrantov prichádzajúcich zo susedného Chorvátska vyústila až do pomerne extrémneho a kontroverzného riešia, keď Slovinsko na čele s premiérom Janezom Janšom opevnilo južnú hranicu žiletkovým plotom, čo bolo mnohými vnímané ako nehumánne a i tak neefektívne, takže nová vláda rozhodla v roku 2022 o jeho odstránení (TASR 2022).

Slovensko ako jedna z mála krajín EÚ, nezažila príchod imigrantov takmer vôbec. Neleží na známych trasách utečencov, nie je ani jednou z atraktívnych cieľových krajín Únie. Skúsenosť obyvateľov s imigrantmi bola obmedzená prakticky len na politickú a mediálnu propagáciu, avšak vďaka výraznej medializácii a spolitizovaní tejto témy prostredníctvom vtedajšej vlády Roberta Fica, ktorý si na téme odmietania migrácie založil svoju predvolebnú kampaň, sa na Slovensku vytvorila výrazná opozícia voči príchodu imigrantov (napr. Dugovič a Pokrievková 2016). Tí mali byť presídlení na územie krajiny na základe systému kvót navrhnutým EÚ o prerozdelení utečencov, ako pomoc Taliansku a Grécku uprostred migračnej krízy v roku 2015. Napokon po mnohých obštrukciách a omietaní, bol poskytnutý azyl iba 149 sýrskym kresťanom z Iraku. Pre porovnanie, v období rokov 2015-2017 bolo na Slovensku celkovo

podaných len 470 žiadostí zatiaľ, čo v Taliansku bolo (len oficiálne) podaných takmer 240 tisíc žiadostí o azyl v rovnakom období. Slovinsko dosiahlo podobne nízky počet žiadostí ako SR – 635 (Eurostat 2022). Tento fakt naznačuje, že postoj voči imigrácií sa nemusí zakladať na reálnej skúsenosti s pobytom, životom či aspoň tranzitom utečencov cez krajinu. Veľký nesúhlas až odpor môže byť vyvolaný práve medializovaním témy v negatívnom svetle a jej využitím na politickú propagáciu strán či celých národných vlád. Podľa teórie medziskupinového kontaktu, ktorá vychádza z myšlienky Gordona W. Allporta (1954), by práve pozitívny kontakt resp. vzájomné poznávanie sa mohlo pomôcť zvýšiť vzájomnú akceptáciu (etnicky) vzdialených skupín.

Zaujímavý je i fakt, že hoci migračná kríza vyvolala podľa grafu podobné hodnotenie EÚ u všetkých troch krajín, v regresnom modeli dosiahla premenná Hodnotenie imigrácie celkom inak významný vplyv. Pozícia Talianska je v tomto ohľade pomerne pochopiteľná a zodpovedá aj očakávaniu vzhľadom na rozsah a dobu trvania krízy na území krajiny. Slovinsko, ktoré má reálne skúsenosti s vlnou utečencov, keďže počas migračnej krízy v rokoch 2015 – 16 prešlo cez jeho územie viac než pol milióna migrantov smerujúcich do Talianska, Rakúska či iných krajín západnej Európy (TASR 2022), vykazuje oveľa nižšiu vecnú významnosť premennej zohľadňujúcej imigráciu, v porovnaní so Slovenskom, ktoré túto skúsenosť nemá. Je tomu tak aj napriek tomu, že téma imigrácie je i dnes pre slovinskú vládu opäť pomerne živá (viď napr. Reuters 2021 alebo Euractiv 2021). Vysvetlením týchto rozdielov môže byť napríklad rozdielne kultúrno-historické vnímanie osôb inej národnosti vládami i obyvateľmi týchto krajín. Podľa prieskumov Slovinci v roku 2015 vyjadrili xenofóbne a nepriateľské názory, a to aj vďaka postojom vtedajšieho premiéra Janša, ale takýto výsledok je skôr paradoxom, pretože okrem obdobia zvýšeného počtu vstupu utečencov na konci roka 2015 Slovinci nevnímali migráciu ako problém krajiny (Ribač 2021). Naopak, Slovensko má už historicky zakorenený problém s akceptáciou multikultúrnosti.

Problematika migrácií je téma, ktorá dokáže spoločnosť veľmi polarizovať ako z pohľadu širokej i odbornej verejnosti, tak i z hľadiska politických aj mediálnych diskurzov (Letavajová a kol. 2020). „Diskusia k migračnej otázke odráža viacero súvislostí a východísk. Jedným z nich je historicky zakotvená tendencia silnej etnizácie verejného priestoru a tlak na monokultúrnosť krajiny“ (Vašečka 2009, s. 244-246 v Letavajová a kol. 2020). Prakticky celé budovanie národného povedomia od rozpadu ČSR bolo orientované na nacionalizmu a na vymedzovanie sa od maďarskej časti populácie. Či už bol dôvodom pocit krivdy za obdobie života pod maďarskou nadvládou počas Uhorska a Rakúsko-Uhorska alebo išlo jednoducho len

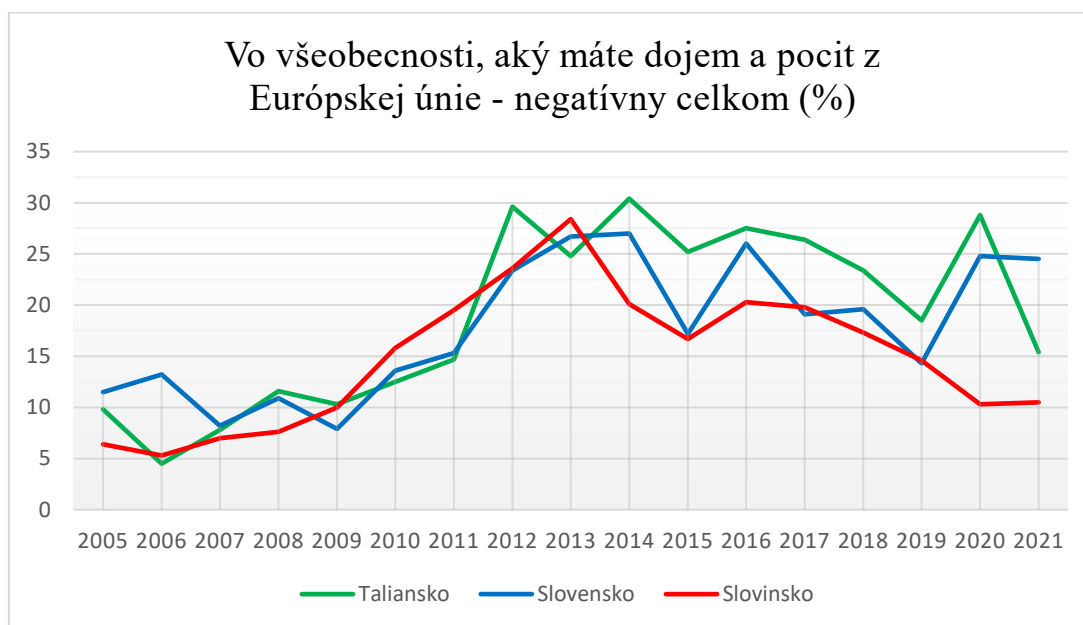
o politizáciu týchto vzťahov pre potreby politického súperenia slovenských parlamentných strán, do povedomia obyvateľov bola podsúvaná myšlienka monokultúrnej krajiny. Typickými zástancami boli i politické strany a ich lídri, ktorí boli pri moci dlhé roky. V. Mečiar a jeho HZDS boli známi svojou zaujatosťou voči maďarskej menšine i celkovým spochybňovaním práv opozície a menšín. Slovenská národná strana (SNS) J. Slotu i niektorí jeho nasledovníci taktiež neskrývali svoju nevraživosť voči maďarskej či rómskej menšine, avšak pri potrebe vytvoriť koalíciu po voľbách v roku 2016 strana pristúpila na štvorkoalíciu i so slovensko-maďarskou stranou MOST – HÍD. To však možno skôr opísať ako akt pokrytectva a oportunistiky než náhle objavenej tolerancie. V súčasnosti sa do podobnej, no ešte radikálnejšej roly stavia opozičná ĽSNS s lídrom M. Kotlebom, ktorá sa vymedzuje najmä proti Rómom a imigrantom, špeciálne voči moslimským. Takýto intenzívny a dlhodobý nepriaznivý politický vplyv tak môže mať nepochybne za následok i xenofóbne vnímanie prisťahovalcov (niektorými) občanmi krajiny. Letavajová a kol. (2020) napokon potvrdzujú naše uvažovanie, že „ďalším faktorom je absentujúca alebo nedostatočná skúsenosť slovenského obyvateľstva s migrantmi na vlastnom území. A napokon, rozpravu o migráciách výrazne ovplyvnil vývoj slovenskej politickej scény v rokoch 2015 a 2016 a využívanie či zneužívanie témy v rámci predvolebnej kampane“ (s. 8). Niektoré politické strany, vrátane vtedy vládnej strany SMER-SD, v tomto období neváhali za migračnú resp. utečeneckú krízu obviňovať členstvo v EÚ, Úniu samotnú i vtedajšiu nemeckú kancelárku Merkelovú (napr. Šnidl 2019). Nanešťastie, Slovensko je krajina, kde sa dezinformáciám a hoaxom veľmi darí, a preto si aj takáto propaganda našla svojich podporovateľov.

4.4.3. Pandémia ochorenia COVID-19 (2019 - 2022)

Od roku 2016 slovenské pozitívne hodnotenie EÚ postupne rastie a jediné zaváhanie možno vidieť v roku 2020, čo by zodpovedalo vypuknutiu globálnej pandémie COVID-19 a s tým súvisiacimi ekonomickými i sociálnymi problémami. Hodnotenie Talianska sa zdá mať veľmi podobnú tendenciu postupného rastu spolu s jednorazovým poklesom v roku 2020. Na jar toho roku bola situácia v Taliansku obzvlášť závažná, keď sa krajina stala navyše zasiahnutá pandemiou vírusu COVID-19 v Európe a lockdowny zavedené na spomalenie šírenia spôsobili aj ekonomické problémy. Na rozdiely v hodnotení EÚ počas pandémie dobre poukazuje i graf negatívneho dojmu z EÚ (graf 5), kde zatiaľ, čo negatívny imidž u občanov Slovenska od roku 2016 postupne klesá (z 20 % na 10 % v rokoch 2020 a 2021) a nezdá sa byť pandemiou ovplyvnený, v Taliansku je situácia opačná. V roku 2020 dosiahlo negatívne hodnotenie EÚ

takmer rovnakú hodnotu ako počas svojho vrcholu v období európskej migračnej krízy (30,4 % vs. 28,8 %).

Graf 5: Graf negatívneho hodnotenia EÚ (2005 – 2021) v IT, SK a SI

Zdroj: vlastné spracovanie podľa dát z Eurobarometra, 2022

Taliansko počas prvej vlny pandémie čelilo asi najväznejšej kríze od druhej svetovej vojny s viac než 168 000 (údaj k 6. júlu 2022) úmrtiami na koronavírus sa stalo krajinou EÚ s celkovo najvyššou úmrtnosťou. Ekonomika zažila veľký otras a bola na ceste k recesii dokonca, čo vytvorilo medzi obyvateľmi i politickými elitami pocit, že i Únia krajinu opustila. (Johnson, Fleming a Chazan 2020). EÚ neskôr ponúkla Taliansku „úprimné ospravedlnenie“ za to, že ho sklamalo na začiatku koronavírusovej krízy, avšak prieskum verejnej mienky z marca 2020 ukázal, že 88 % Talianov malo pocit, že EÚ zlyháva pri podpore ich krajiny, čo v Bruseli vyvolalo obavy z euroskepticizmu a odporu (Henley 2020). Zdá sa, že v 2021 sa už situácia upokojila a Talianska verejnosť opäť zlepšila svoje vnímania i hodnotenie EÚ.

Na rozdiel od Talianska sa zdá, že verejná mienka Slovinska i Slovenska vníma pandemickú krízu skôr ako zlyhanie štátu než EÚ. Zatiaľ, čo Taliansko bolo najviac zasiahnuté prvou vlnou pandémie, vlády zvyšných dvoch krajín mali viac času pripraviť sa, avšak obe situáciu pomerne podcenili, a tak boli výrazne zasiahnuté druhou a v prípade Slovenska i treťou vlnou. Dôvodom mohla byť nekompetentnosť oboch vlád, taktiež fakt, že na Slovenku došlo k úplnej zmene vládnej koalície, ktoré mohla byť nie len neskúsená, ale zároveň mohla spočiatku postupovať alibisticky tak aby si prísnyimi opatreniami neznepriatelila verejnú mienku až to napokon malo za následok nie len lockdowny, sporné hromadné testovania, ktoré stali krajinu milióny eur, ale

predovšetkým kolaps zdravotníctva. V oboch krajinách tak pandémie ukázala aj na dlhodobé zanedbávanie a nereformovanie dôležitých sektorov.

Dôkazom predchádzajúceho tvrdenia o pocite zlyhania štátu môže byť i prieskum Eurobarometra z roku 2021 o postojoch k očkovaniu proti COVID-19. Spokojnosti s tým, ako EÚ pristúpila k očkovacej stratégii je na Slovensku i v Slovinsku vyššia než spokojnosť s domácou stratégiou. V SR miera spokojnosti predstavuje 40 % (čo bola i tak tretia najnižšia miera v EÚ) a spokojnosť Slovinska je mierne pod priemerom EÚ (46 %), zatiaľ viac než polovica Talianov (51 %) vníma stratégiu Únie kladne (Európska komisia 2021a). Podľa prieskumu patria práve Slovensko a Slovinsko ku krajinám, ktorých občania sú najmenej spokojní s tým, ako ich národná vláda zvládala stratégiu očkovania proti ochoreniu COVID-19 – na Slovensku len 26 % (rovnako i v Lotyšsku) a v Slovinsku iba 28 % respondentov hodnotí kladne národnú očkovaciu stratégiu. Pre porovnanie, v Taliansku bolo spokojných až 58 % občanov (Európska komisia 2021a). SK aj SI taktiež patria ku krajinám s najnižšou mierou zaočkovanosti v EÚ, kde sú obe sú pod európskym priemerom. Taliansko má viac než 79 % občanov, ktorí majú obe dávky proti vírusu zatiaľ, čo na Slovensku len necelých 51 % a v Slovinsku takmer 59 % (Our World in Data 2022). Paradoxne v prieskumoch z marca 2019, keď pandémie len začínala a ešte neboli dostupné vakcíny proti vírusu COVID-19 Slovensko i Slovinsko patrili ku krajinám, ktoré nadpriemerne súhlasili s tvrdením, že je dôležité, aby mali všetci bežné očkovania – zhodne 85 % Slovákov i Slovincov, avšak iba 68 % Talianov, čo predstavovalo spolu s francúzskym hodnotením najnižší podiel v EÚ (Európska komisia 2019). Porovnanie miery zaočkovanosti i graf úmrtnosti na ochorenie v skúmaných krajinách sú dostupné v prílohách (prílohy 6 a 7).

Slovenská podpora voči EÚ v posledných rokoch (2017 – 2021) celkovo stagnuje na pomerne nízky hodnotách, je najnižšia z trojice skúmaných krajín a nič nenaznačuje rast ani v najbližšom období. Navyše, graf negatívneho hodnotenia (graf 5) ukazuje, že hoci pozitívny dojem sa zdá byť za posledných 5 rokov statický, negatívny imidž Únie sa skôr zhoršuje, keď v roku 2020 narástol z 15 % na 25 % a na rovnako vysokej hodnote ostal aj pre rok 2021. Aj tento ukazovateľ môže byť spojený s pandemiou vírusu COVID-19. Prieskum pre rok 2021 sa uskutočnil v období mesiacov jún – júl, teda len veľmi krátko potom, čo na Slovensku reálne odznela druhá vlna (apríl-máj) zatiaľ, čo v Slovinsku tomu tak bolo už na konci februára.

Mimo pandémie môže byť toto negatívne hodnotenie spôsobené nedôverou v politické inštitúcie ako celok a s pocitom rezignácie voči elitám. Ako bolo už spomínané, slovenská verejná mienka i politická scéna je poznačená mnohými vládnymi škandálmi, korupciou

a situáciou, kedy ani posledná zmena vlády nepriniesla vytúženú zmenu k lepšiemu, ale len zmätok a hádky v rámci koalície. Napriek tomu, že všetky tri krajiny patria ku štátom EÚ s horším hodnotením z hľadiska transparentnosti a korupcie, Slovensko je z nich najhoršie (Transparency International 2022). Typická je i veľká polarizácia spoločnosti, čo sa opäť ukázalo i pri prístupe k vakcinácií proti koronavírusu. Pozitívnym znamením môžu byť výsledky 10 edície výskumu Global Corruption Barometer, kde sa okrem iného pýtali respondentov aj na to, ako dobre alebo zle podľa nich zvláda súčasná národná vláda úlohu boja proti korupcii. Až 61% Slovákov ju hodnotí v tomto smere kladne, čo je 4 najvyššie hodnotenie z krajín EÚ na čele s Fínskom (70 %) a približne na úrovni Luxemburska (62 %), Dánska a Holandska (obe 63 %). Hodnotenie krajiny sa medziročne zvýšilo i z hľadiska indexu vnímania korupcie (Corruption Perceptions Index) medziročne o 3 priečky v porovnaní s rokom 2021, čo možno vnímať ako pozitívny impulz.

Zatiaľ, čo krivka verejnej mienky pozitívneho hodnotenia zo strany Slovinska pomerne presne zodpovedá predpokladaným vzorcom vyplývajúcim z jednotlivých kríz a ich odznievaníu, v prípade Talianska a Slovenska sa objavujú určité nejasnosti najmä v období rokov 2014 a 2015, ale i v roku 2009. Nakoľko regresný model Slovinska odhalil len slabý vplyv kultúrno-politických faktorov na hodnotenie EI je možné, že zmeny v hodnotení boli ovplyvnené najmä ekonomickými faktormi resp. celkovou spoločensko-ekonomickou situáciou a jej zmenami v skúmanom období, keďže sa zdajú byť prakticky zrkadlovým odrazom verejnej mienky v krajine. I výnimky a nezrovnalosti v prípade Talianska a Slovenska môžu mať určitú výpovednú hodnotu, pretože zistenia otvárajú otázku, čo môže byť dôvodom týchto rozdielov. Jednou z príčin môže byť aj to, že hodnotenie EÚ je ovplyvnené práve faktormi kultúrno-politickej dimenzie a tie môžu nie len spôsobovať menované odchýlky, ale aj formovať celkové vnímanie kríz z pohľadu občanov európskych krajín. Navyše, len budúcnosť ukáže, ako ovplyvní hodnotenie EÚ aktuálne najnovšia európska kríza – vojna na Ukrajine, ktorá okrem vysokej inflácie (následok aj prechádzajúcej pandémie) priniesla i ďalšiu utečeneckú krízu a otvorila otázku európskej (vojenskej) bezpečnosti.

Záverečná diskusia nad zisteniami analýzy, hodnotenie významu vybraných faktorov a ich pôsobenia v rámci širšieho kultúrno-politického kontextu krajín i vyhodnotenie hypotéz sú ústrednou súčasťou nasledujúcej podkapitoly.

4.5. Zhrnutie výsledkov a diskusia

Na základe vykonanej analýzy možno zhodnotiť, že faktory kultúrno-politickej dimenzie reprezentované premennými *Politické hodnotenie*, *Hodnotenie imigrácie*, *Emocionálna viazanosť* a *Náboženstvo a tradicionalizmu* vysvetľujú v priemere 22 % celkového postoja voči európskej integrácii. Napriek tomu, že sa môže nameraná hodnota zdať nižšia, regresná analýza potvrdila štatisticky významný vplyv kultúrno-politickej dimenzie i všetkých zvolených vysvetľujúcich premenných (v hlavnom modeli). Výsledok je nutné hodnotiť s prihliadnutím na viac dimenzionálny charakter postojov voči európskemu projektu a s vedomím, že práca je zameraná len na jednu (dôležitú) z častí tvoriacich kaleidoskop rôznych názorov a pohľadov Európanov na integráciu. Tento výsledok je v súlade aj s inými prácami, ktoré podporujú názor, že existuje široký priestor na vysvetlenie euroskepticizmu a podpory EI i na základe neekonomických faktorov (napr. Díez Medrano 2003, Gastinger 2021, Boomgaarden a kol. 2011, Lubbers & Scheepers 2010). Zistenie sa taktiež zhoduje s nedávnou prácou Scharfbillig a kol. (2021), ktorí vyjadrujú myšlienku, že „v moderných demokraciách koexistujú dve hlavné línie politického konfliktu, ekonomická dimenzia a nová mocná kultúrna dimenzia“ (s. 11).

Nižší význam kultúrno-politickej dimenzie faktorov je naopak v súlade so štúdiami, ktoré predpokladajú ako najvýznamnejšie determinanty sociálne-ekonomické a utilitárne faktory (napr. Anderson a Reichert 1996; Becker a kol. 2017; Ford a Goodwin 2017; Dijkstra, Poelman a Rodríguez-Pose 2018) či poukazujú na multidimenzionalitu postojov voči EÚ a EI (napr. Boomgaarden a kol. 2011, Hobolt a Brouard 2011, Hobolt 2014). Erika Van Elsas a kol. (2016) podobne ako De Vries & Edwards (2009) naznačujú, že pre euroskepticizmus sú dôležité ekonomické aj kultúrne aspekty. Ľavicové euroskeptické strany mobilizujú u voličov ekonomické obavy a obavy z úsporných opatrení, ako hlavné dôvody prečo vystupovať proti európskemu projektu, zatiaľ, čo pravicové euroskeptické strany zhromažďujú odpor zdôrazňovaním úvah o národnej identite a pocitoch kultúrneho ohrozenia. Scharfbillig a kol. (2021) túto teóriu rozširujú tvrdiac, že ekonomický ľavo-pravý konflikt sa točil okolo identít ekonomickej triedy, zatiaľ, čo s novým kultúrno-politickým konfliktom sa stali dôležitejšie identity ako rasa, etnicita, náboženstvo, pohlavie, sexuálna orientácia a sebaidentifikácia ako „cnostné obyvateľstvo“ proti elite (populizmus).

Výsledná hodnota vplyvu kultúrno-politických faktorov je celkovo nižšia než by sme možno boli očakávali, avšak už v úvode kapitoly boli menované hlavné aspekty, ktoré mohli ovplyvniť výsledný nižší podiel vysvetleného rozptylu závislej premennej. K problému s multidimenzionálnym charakterom postojov respondentov a obmedzeniam pri výbere

vhodných faktorov by bolo možné zaradiť aj absenciu ďalších premenných patriacich do politickej dimenzie, ako sú podpora proeurópskych a euroskeptických politických strán. Do analýzy boli za politickú dimenziu vplyvov vložené len premenné hodnotiace dôveru v jednotlivé inštitúcie a spokojnosť s fungovaním domácej politiky, avšak, neobsahovala premennú, ktorá by sa venovala podpore konkrétnych národných politických strán. Verejná podpora Európskej únie je formovaná aj prostredníctvom politických elít a je známe, že občania, ktorí podporujú proeurópske strany, budú s väčšou pravdepodobnosťou podporovať európsku integráciu (Hellström 2008, Hobolt 2007, Hooghe & Marks 2005). Taktiež, pri populistických a radikálnych (krajine pravicových resp. krajine ľavicových) politických stranách viaceré štúdie dokázali, existenciu silnej korelácie medzi podporou týchto politických subjektov a omietaním ďalšej európskej integrácie resp. euroskepticizmom (napr. Bakker a kol. 2015, Hooghe a kol. 2002, Treib 2020). Na základe výsledkov spomenutých štúdií, teda existuje dôvod domnievať sa, že ich zapojenie do regresnej analýzy by mohlo zvýšiť významnosť (kultúrno)politickej dimenzie postojov.

Možno ešte podstatnejším zistením, než podiel, ktorý je schopná vysvetliť kultúrno-politická dimenzia postojov je potvrdenie predpokladu hypotézy H2, že z hľadiska skúmaných prediktorov existuje naprieč členskými krajinami Únie veľká diverzita, teda podstatné rozdiely v sile pôsobenia testovaných faktorov. Zatiaľ, čo podľa modelu v Taliansku možno vysvetliť takmer 46 % celkového postoja voči európskej integrácii práve týmito faktormi, v krajinách ako Slovinsko, Portugalsko či Cyprus sú takmer zanedbateľné. Naše zistenia sú aj v súlade s prácou Curtisovej a Nielsenovej (2020), ktoré výsledky štúdie vykonávanej na piatich (členských) krajinách – Dánsko, Nemecko, Poľsko, Švédsko a Spojené kráľovstvo – taktiež dovedli k názoru, že podporu EÚ v rôznych krajinách vedú rôzne faktory (s. 3). Podobne i dánska politologička Sara B. Hobolt (2014) vyjadruje názor, že univerzálny model postojov k integrácii môže byť nevhodný, pretože faktory, ktoré formujú postoje k prehlbovaniu a rozširovaniu Únie, sú podmienené národným ekonomickým a politickým kontextom (s. 678). To zdôrazňuje dôležitosť skúmania toho, ako kontext formuje heterogenitu pri tvorbe názorov (Hobolt 2014). Aj naše zistenia, teda odzrkadľujú potrebu nazerať na verejnú mienku štátov Európy viac špecificky a nehľadať univerzálne vysvetlenia.

Pre lepšie vyhodnotenie významu kultúrno-politickej dimenzie postojov bolo dôležité i testovanie, konkrétnych faktorov a ich vplyvu na hodnotenie integrácie Európanmi. Celkovo má najväčší a zároveň pozitívny vplyv premenná *hodnotenie imigrácie*, ako to predpokladala H1a, a teda, že pozitívne vnímanie imigrácie predpovedá pozitívny postoj voči európskej

integrácií zatiaľ, čo negatívne hodnotenie imigrácie, negatívne ovplyvňuje postoj voči európskej integrácií. Politický projekt európskej integrácie je pomerne závislý na širokej kultúrnej akceptácii a ako ukázal Brexit, nie len od tolerancie imigrácie spoza hraníc Únie, ale aj od podpory mobility v rámci EÚ. Postoj Európanov závisí od toho, do akej miery vnímajú imigráciu ako hrozbu či už pre konkrétne, alebo symbolické zdroje (McLaren a Johnson 2007; Blinder a Markaki 2019). Odpor voči imigrácii je spojený s negatívnymi postojmi k demograficky, alebo kultúrne externým skupinám, najmä v súvislosti s rasou/etnicitou, náboženstvom a jazykom (Creighton a kol. 2018). Podľa Forda a Goodwina (2017) sa migrácia stala dokonca problémom, ktorý poháňal celé Brexitové hnutie proti EÚ i proti vtedajšej vláde v Spojenom kráľovstve. Kontroverzia a spolitizovanie témy prisťahovalectva viedli k nárastu odmietavého postoja voči členstvu v EÚ, masovému prisťahovalectvu, etnickým zmenám, ale i sociálne liberálnym a kozmopolitným hodnotám (Ford a Goodwin 2017).

Dijkstra, Poelman a Rodríguez-Pose (2018) spomínajú, že príchod migrantov môže slúžiť ako katalyzátor na nasmerovanie ekonomických a kultúrnych obáv miestneho obyvateľstva. Obavy z ekonomickej neistoty súvisiace s väčšou konkurenciou a často nepodložené, no hlboko zakorenené predstavy, že noví prichádzajúci by mohli miestnym zobrať prácu (Guiso a kol. 2017). Kultúrne obavy zas zvyčajne súvisia s obavami z oslabenia miestnej alebo národnej identity v dôsledku príchodu moslimských, alebo rómskych imigrantov (Rodrik 2018), alebo so znížením lokálnej odlišnosti a jedinečnosti v kontexte multikulturalizmu (Hobolt 2016). Imigrácia v Európe je voličmi čoraz viac vnímaná ako zdroj, alebo symbol rýchlych sociálnych zmien, ktoré ohrozujú tradičné identity a hodnoty (Ford a Goodwin 2017). McLarenove (2002, 2004, 2006) práce o podpore EÚ priamejšie testovali prepojenie medzi intoleranciou a postojmi EÚ. Ukázalo sa, že euroskepticizmus úzko súvisí so všeobecným nepriateľstvom voči iným kultúram, ako sú negatívne postoje voči menšinovým skupinám a imigrantom (pozri tiež De Vreese a Boomgaarden 2005) a postoj k imigrantom je najdôležitejším prediktorom euroskepticizmu i vo výskume Hoboltovej a kol. (2011).

Zistenia všetkých týchto štúdií, rovnako ako naša analýza, opakovane ukazujú, že negatívne hodnotenie imigrácie a príchodu skupín prisťahovalcov do krajín EÚ môžu byť silným prediktorom euroskepticizmu. Zároveň naznačujú dôležitosť hodnotenia imigrácie nielen ako premennej, ktorá je súčasťou kultúrno-politickej dimenzie postojov, ale aj celkovo ako významný vysvetľujúci faktor, ovplyvňujúci postoje verejnej mienky voči procesu integrácie i voči fungovaniu a rozhodovaniu Únie.

Pri bližšej analýze trojice krajín sa javí imigrácia ako obzvlášť dôležitá v podmienkach Talianska a Slovenska. Nemožno však opomenúť ani časový kontext, v ktorom boli dáta zozbierané, teda zväčša v roku 2018, kedy mohla byť verejná mienka ešte stále ovplyvnené európskou migračnou krízou (2014 - 2016), ktorá postihla prakticky celú Európu a z testovaných krajín obzvlášť Taliansko a v menšej miere i Slovinsko. Vlna nesúhlasu vypukla i v krajinách Vyšehradskej štvorky (V4), a teda, hoci imigračná vlna Slovensko prakticky nezasiahla, vďaka širokému mediálnemu dosahu témy bola verejná mienka krajiny veľmi ovplyvnená. Veľkú nespokojnosť vyvolal predovšetkým návrh Európskej komisie o prerozdelení imigrantov a zavedenie tzv. migračných kvót (napr. HNonline.sk 2015, BBC 2016, Ellyatt 2018, Zachová a kol. 2018, a i.), ktoré vlády krajín V4 odmietali akceptovať. Dáta z tohto obdobia sa môžu, teda zdať v súčasnosti menej relevantné, treba však pripomenúť, že téma imigrácie úplne neutíchla ani počas posledných rokov. Napríklad, v prípade nelegálnych imigrantov prechádzajúcich do EÚ cez poľsko-bieloruské hranice (TASR 2021b) sa opäť otvorila otázka ochrany vonkajších hraníc EÚ, a téma migrácie môže v podmienkach hodnotenia integrácie opäť získať na význame aj vzhľadom k utečeneckej kríze zapríčinennej vojnou na Ukrajine. Počiatočná solidarita sa v horizonte niekoľkých mesiacov začala pod vplyvom výraznej inflácie meniť na obavy o vlastnú ekonomickú (i vojenskú) bezpečnosť a rastúca nespokojnosť občanov môže byť príčinou nesúhlasu, nie len s konaním národných vlád, ale za nedostatočné zvládnutie situácie môže byť obvinená i Európska únia, ktorá je nespochybniteľným prvkom resp. nástrojom európskej integrácie.

Premenná *Náboženstvo a tradicionalizmus* vykazuje negatívny smer závislosti tak, ako predpokladala H1b, avšak zo všetkých skúmaných prediktorov má najmenšiu silu významnosti. V prípade modelov Slovenska a Slovinska dokonca celkom stráca na štatistickej významnosti. Teda, hoci môžeme potvrdiť hypotézu H1b z hľadiska smeru a aspoň slabého pôsobenia premennej v hlavnom modeli, zároveň ju nie je možné potvrdiť v regresných modeloch Slovenska a Slovinska kvôli jej štatistickej bezvýznamnosti. Podobne nejasné výsledky možno pozorovať aj pri porovnávaní prác od iných autorov. Nelsen a kol. (2001) vo svojej práci zistili, že vyššia úroveň religiozity zvyšuje podporu európskej integrácie a aj iné štúdie ukázali, že náboženské vyznanie a zbožnosť majú vplyv na podporu EÚ (napr. Hagevi 2002; Scheuer a Van der Brug 2007). Naopak, novšie práce od Boomgaardena a Freirea (2009) a Hobolt a kol. (2011) nenachádzajú žiadne podstatné účinky náboženstva z pohľadu jednotlivca. Je logické očakávať, že naše výsledky boli ovplyvnené i zaradením tradicionalizmu (dôležitosť dodržiavať zvyky tradované náboženstvom alebo rodinou) k úrovni religiozity respondentov

a ich spojením do jedného prediktoru. Možno, teda predpokladať, že takto vytvorená premenná má väčšiu štatistickú významnosť, než má samotný vplyv náboženstva resp. nábožnosť, a teda aj vďaka tomu ju regresný model mohol vyhodnotiť ako štatisticky významnú. Avšak ani spojenie tradicionalizmu a náboženstva nebolo schopné byť dostatočne silným prediktorom postojov voči integrácií a v skúmaných krajinách bola v dvoch z troch prípadov bezvýznamná. To môže naznačovať, že v súčasnosti náboženstvo ani dodržiavanie tradícií už neplnia tak významnú úlohu, ako v minulosti a využívanie i chápanie pojmu tradicionalizmus je dnes už spájané skôr s hodnotovým smerovaním tradicionalistického konzervativizmu než s dodržiavaním tradícií tak, ako bola smerovaná otázka v prieskume.

Voľby respondentov, v našom prípade pri hodnotení európskej integrácie, sú však nevyhnutne formované radom rôznych vplyvov a faktorov, ktoré spolu úzko súvisia. Pri hodnotení výsledkov je teda vhodné spomenúť i koncept lievika kauzality resp. *funnel of causality*, kde štrukturálne faktory a sociodemografické identity kauzálne predchádzajú a formujú politické postoje, ktoré následne ovplyvňujú závisle premennú (Hobolt 2016). Z toho pohľadu môže byť, teda problematické nekriticky porovnávať štrukturálne a postojové premenné podľa miery ich ovplyvnenia závisle premennej. V našom prípade je premenná náboženstvo a tradicionalizmus viac štrukturálneho (kultúrneho) charakteru ako ostatné, čo ju môže podľa logiky lievika kauzality znevýhodňovať a znižovať jej významnosť v našej analýze.

Na rozdiel od nábožnosti a tradicionalizmu, dôvera v národné politické inštitúcie a spokojnosť s domácou politikou, ktoré sú zahrnuté v rámci premennej *Politické hodnotenie* majú pozitívny vplyv na hodnotenie EI, ako ukázal nie len hlavný model, ale aj čiastkové modely za všetky skúmané krajiny EÚ 23 (viď príloha 4). Tento výsledok potvrdil naše predpoklady definované prostredníctvom hypotézy H1f: Dôvera v národné politické inštitúcie (parlament, vláda, politické strany) a spokojnosť s fungovaním domácej politiky (národná vláda, úroveň demokracie, právny systém) štatisticky významne a pozitívne ovplyvňujú postoj voči európskej integrácií. Naše zistenia sú v súlade so závermi v práci Lubbersa a Scheepersa, že dôvera v národnú politiku a európsku politiku je vo veľkej korelácii (2010) a že politické dimenzie, ako je výkon národnej vlády, sú dôležité v súvislosti s otázkou postojov verejnosti k európskej integrácii (Christin 2005). Podobne i s konceptom, ktorí predstavili Hartevelde, Meer a Vries (2013) ako logiku extrapolácie, ktorá považuje dôveru v EÚ za rozšírenie alebo odraz dôvery občanov v národné inštitúcie. Predpokladajú, že dôveru občanov v EÚ možno do značnej miery predpovedať ich dôverou v národné inštitúcie (dokonca aj bez ohľadu na ich racionálne hodnotenie alebo emocionálnu príslušnosť), pretože dôvera v obe úrovne politickej moci má

spoločný zdroj tzv. „syndróm dôvery.“ Samozrejme je nutné spomenúť rozdiel v tom, že dve menované práce sa zaoberali podporou EÚ nie európskej integrácie takže ich nemožno porovnávať úplne priamo, ale aj napriek tomu je vidieť zrejmú paralelu. Taktiež, Harteveld a kol. (2013) nepotvrdili svoju logiku extrapolácie vo všetkých krajinách EÚ, ale dôvera v národné inštitúcie bola zďaleka najvplyvnejšou z testovaných logík.

Odlíšny názor uvádza štúdia Sánchez-Cuenca (2000), ktorá tvrdí, že národný kontext poskytuje kontrastnú šošovku vytvárajúcu inverzné vnímanie národných a európskych inštitúcií. Teda, tí občania, ktorí sú nespokojní s výkonom svojich národných systémov budú ochotnejšie preniesť suverenitu na úroveň EÚ a naopak (Hobolt a de Vries 2016). Podobne uvažuje i De Vries (2018), nazerajúc na situáciu prostredníctvom jej *teórie benchmarku* predpokladá, že, keď sú národné ekonomické a politické podmienky dobré, ľudia ich pripisujú činom svojej národnej vlády a euroskepticizmus sa pravdepodobne zvýši. Keď sú však podmienky zlé, vnímajú sa ako dôsledok nízkej kvality domácich lídrov, čo pravdepodobne zvýši podporu EÚ. Takýto proces sa očakáva najmä u post-komunistických členských štátov, kde EÚ môže byť vnímaná ako „životná batéria“ (Harteveld a kol. 2013), avšak súčasné postoje viacerých post-komunistických krajín Únie naznačujú skôr nedôveru a celkový pokles pozitívneho hodnotenia, než, žeby videli EÚ ako riešenie na národné problémy. Každopádne, celkovo by sa dalo zhodnotiť, že vplyv a zrejme i smer tejto závislosti sa môže meniť v podmienkach jednotlivých krajín, čo len potvrdzuje diverzitu postojov a pôsobiacich síl naprieč členskými krajinami Únie. Dokonca, zatiaľ, čo na základe hlavného modelu sa zdá byť hodnotenie imigrácie, ako najsilnejší prediktor postoja voči európskej integrácii, v šiestich krajinách – Nemecko, Estónsko, Francúzsko, Holandsko, Portugalsko, Švédsko – je politické hodnotenie na základe koeficientu Beta v regresnej analýze najsilnejšou vysvetľujúcou premennou zo všetkých testovaných. Navyše, zhodne vo všetkých krajinách EÚ 23 naša analýza indikuje pozitívny vzťah so závislou premennou, teda pozitívne hodnotenie národných inštitúcií a spokojnosť s domácou politickou situáciou predpovedá i pozitívnejšie hodnotenie európskej integrácie.

Hodnotenie integrácie štatisticky významne ovplyvňuje aj posledný testovaný faktor *emocionálna viazanosť* resp. afektívne vnímanie národnej krajiny a Európy. Avšak, sila i smer pôsobenia sa v rámci konkrétnych modelov rôzni, v závislosti od toho či testujeme vplyv premenných vyjadrujúcich citovú pripútanosť jednotlivu za národu krajinu a Európu alebo spoločne, tak, ako ich zlúčila faktorová analýza. Hypotéza H1c vyjadrujúca predpoklad, že silný citový vzťah k národnej krajiny negatívne ovplyvňuje postoj voči európskej integrácii bola na základe všeobecného regresného modelu potvrdená. Premenná je štatisticky významná, ale jej

vecná významnosť je veľmi nízka (Beta -0,032). Pri pohľade na modely trojice vybraných krajín hypotézu nemôžeme potvrdiť ani v jednom prípade. V modely Slovenska premenná síce vykazuje predpokladaný smer závislosti, avšak nie je štatisticky významná, podobne ani v talianskom modely, kde je smer závislosti dokonca opačný – pozitívny a premenná je významná len na 90 % hladine. Prediktor citový vzťah ku (národnej) krajine je štatisticky významný len v prípade Slovinska (na 99 % hladine významnosti), ale ukazuje pozitívny smer, teda silnejší pocit pripútanosti ku krajine predpokladá i väčšiu podporu EI, čo sa nezhoduje s predloženou hypotézou.

Predpoklad formulovaný v hypotéze H1d, že pozitívny citový vzťah k Európe pozitívne ovplyvňuje postoj voči európskej integrácii bol potvrdený vo všetkých vytvorených modeloch. Vo všeobecnom modely krajín EÚ23 je premenná nie len štatisticky významná na 99 % hladine (rovnako ako v modely Talianska a Slovenska), ale jej vecná významnosť je dokonca väčšia než u politického hodnotenia (hoci v oboch prípadoch hovoríme skôr o slabej vecnej významnosti). V slovinskom modely je signifikantná na 95 % hladine významnosti, ale vecne prakticky zanedbateľná podobne ako v talianskom prípade. Aj napriek tomu môžeme výsledkami našej analýzy hypotézu potvrdiť. Ako poslednú vyhodnotíme na základe regresnej analýzy spoločnú premennú Emocionálna viazanosť a testovanú hypotézu H1e: Pozitívny citový vzťah k národnej krajine i Európe pozitívne ovplyvňuje postoj voči európskej integrácii. Túto predpoveď môžeme potvrdiť ako vo všeobecnom modely európskych krajín (EÚ23), tak aj v prípade trojice vybraných členských štátov. Premenná je vo všetkých prípadoch štatisticky významná (na 99 % úrovni) a má predpokladaný, pozitívny smer závislosti s vysvetľovanou premennou postoj voči európskej integrácii.

Z troch skúmaných alternatív sa ako najvplyvnejší prediktor ukázala emocionálna pripútanosť k Európe či už samostatne alebo i v kombinácii s citovým vzťahom k národnej krajine, čo by sa zhodovalo aj s výskumom Careyho (2002) spomínaným už v Úvode, ktorý tvrdí, že silná národná identita nemusí značiť negatívny postov voči európskemu projektu ak existuje i silná väzba na Európu. Rôzne predchádzajúce štúdie zdôrazňovali dôležitosť hrozieb pre národnú identitu pri vysvetľovaní euroskepticizmu (Díez Medrano 2003; De Vreese & Boomgaarden 2005; McLaren 2006; Hooghe 2007; Lubbers 2008). Obavy, že výhradné a silné národné identity a hrdosť znižujú podporu európskej integrácie (Carey 2002; Hooghe & Marks 2005) a naopak zvyšujú pravdepodobnosť, že členské štáty nebudú participovať na politikách EÚ ako sú napr. menová únia alebo schengenský priestor voľného cestovania (Schimmelfennig & Winzen 2014). Možno povedať, že tieto štúdie sú v súlade aj s našimi zisteniami avšak, zdá

sa, že vplyv identít resp. pocitu pripútanosti nevysvetľujú ani zďaleka taký veľký podiel hodnotenia EÚ, ani integrácie, ako by sa mohlo očakávať (pozri aj Hartevelt, Meer a Vries 2013) a pri bližšom skúmaní konkrétnych členských krajín sa ich význam (obzvlášť premennej citový vzťah ku krajine) ešte znižuje.

Bližšia analýza trojice vybraných krajín bola vybraná aby priniesla zaujímavé porovnanie vplyvu kultúrnopolitických faktorov, avšak nepomohla úplne jednoznačne objasniť otázku rozdielov v hodnotení. Ak by sme sa vzali do úvahy iba Taliansko a Slovinsko, ako dva extrémny z hľadiska vplyvu pôsobenia zvolených faktorov mohli by sme sa nazdávať, že Taliansko konceptuálne reprezentuje krajiny západnej Európy, pôvodných resp. dlhodobých členov Únie, ktorí majú silnú skúsenosť s imigráciou a ich spoločnosť je výraznejšie ovplyvnená kultúrno-politickými faktormi. Naopak, Slovinsko je príkladom postkomunistických štátov východnej časti EÚ, nových členských krajín, ktoré pristúpili v roku 2004 a neskôr a európsku integráciu vnímajú skôr zo socioekonomickej perspektívy než, že by u nich zavážilo kultúrno-politické hodnotenie. Výsledky analýzy v prípade Slovenska však takúto modelovú predstavu podstatne narúšajú. Hoci ho z hľadiska geograficko-historického kontextu i doby členstva možno zaradiť k modelu Slovinska, z hľadiska hodnotenia európskej integrácie patrí k najskeptickým krajinám vôbec a vplyv kultúrno-politických faktorov na toto hodnotenie je prakticky presne na priemere EÚ. Na rozdiel od krajín západnej Európy má SK len minimálne skúsenosti s imigráciou, ale jej hodnotenie má aj napriek tomu výrazný vplyv – presnejšie štvrtý najsilnejší po Taliansku, Rakúsku a Dánsku – na vnímanie ďalšej integrácie.

Naopak, hodnotenie domácej politiky a národných politických inštitúcií bolo u všetkých troch krajín veľmi podobné a vo všetkých prípadoch malo slabú vecnú významnosť (SK – 0,145; SI – 0,137 a IT – 0,113). Pri porovnaní všetkých skúmaných krajín možno zhodnotiť, že krajiny západnej Európy a starí členovia EÚ majú tendenciu viac odvíjať svoje hodnotenie integrácie od hodnotenia domácej politiky, než nové, východné členské štáty. V tomto prípade Slovensko i Slovinsko napĺňajú predpoklad, ale Taliansko vybočuje. Dôvodom môže byť spoločné historické dedičstvo korupčných škandálov vo všetkých troch skúmaných krajinách. Mohli by sme teda povedať, že výber konkrétnych troch krajín nebol dostatočne reprezentatívny na vysvetlenie rozdielnych postojov, avšak ako naznačuje i Graf 3, v ktorom sú krajiny rozdelené do 4 skupín na základe hodnotenia európskej integrácie a vplyvu kultúrno-politickej dimenzie faktorov ani 4 prípadové krajiny by nestačili na vytvorenie určitých modelových príkladov, pretože jednotlivé skupiny je náročné charakterizovať na základe nejakého typického spoločného ukazovateľa. Aj keby sme sa snažili krajiny rozdeliť do menších celkov na základe

ich historicko-geografického kontextu, bolo by to neefektívne. Napríklad, každá z Pobaltských krajín sa podľa grafu 3 nachádza v inej zo štyroch kategórií, podobne sa situácie opakuje i so štátmi V4 či krajinami severozápadnej „protestantskej“ Európy. Pre lepšie pochopenie spomínaných vplyvov vo všetkých troch vybraných krajinách by bolo preto nutné vykonať ďalší výskum.

Zaujímavý a prínosný pohľad na problematiku by mohla priniesť i analýza z hľadiska kultúrno-politických rámcov. Sociológ Erving Goffman si predstavoval rámcovú analýzu ako prvok etnografického výskumu, ktorý by umožnil analytikom čítať identifikovateľné kúsky sociálneho správania, aby pochopili rámce, ktoré účastníci používajú na pochopenie správania či už chápu svoju realitu, napríklad prostredníctvom náboženského alebo svetského rámca (Shaw 2013). Dalo by sa, teda povedať, že ľudia si prostredníctvom biologických a kultúrnych vplyvov budujú sériu dušených resp. psychologických „filtrov“, ktoré používajú na jednoduchšie pochopenie sveta. Voľby, ktoré potom urobia a názory, ktoré si vytvoria sú ovplyvnené vytvoreným rámcem. Môže ísť o tzv. primárne rámce, ktoré sú podľa Goffmana produkt väčšej kultúry a sú zdieľané všetkými v rámci kultúry alebo o vyfabrikované, zámerne vyrobené rámce (zväčša najmä médiami či ako politická agenda) vytvorené transformovaním pôvodných (primárnych) rámcov. Takýto rám má spoločný účinok na veľkú časť prijímajúceho publika, hoci nie je pravdepodobné, že bude mať univerzálny účinok na všetkých (Entman 1993). Ak by sme na prediktory, ktoré sa prostredníctvom regresnej analýzy ukázali, ako štatisticky významné nazerali ako na rámce prostredníctvom, ktorých je utváraná alebo ovplyvňovaná verejná mienka v krajine, prípadne by sa nám prostredníctvom rámcovej analýzy podarilo nájsť nové, mohlo by nám to pomôcť komplexnejšie dotvoriť celkový obraz či lepšie pochopiť veľkú diferenciu vplyvu kultúrno-politickej dimenzie postojov voči EI medzi európskymi krajinami.

Podobný postup využíva vo svojej práci *Framing Europe: attitudes to European integration in Germany, Spain, and the United Kingdom* i Díez Medrano (2003), kde kombinuje štatistickú, obsahovú a rámcovú analýzu pre dosiahnutie ucelenejšieho obrazu o kultúrno-historickom pozadí analyzovaných krajín. Nanešťastie, takáto ucelená analýza je časovo i rozsahovo veľmi náročná, a teda, nie je veľmi reálne vykonať ju v rámci jednej diplomovej práce, avšak využitie takéhoto kombinovaného prístupu by mohlo byť určite prínosné aj v prípade troch nami skúmaných krajín Talianska, Slovenska a Slovinska. Možné by bolo i doplnenie regresnej analýzy o premenné reprezentujúce socioekonomické či demografické ukazovatele. V našom prípade sme tak neurobili, pretože cieľom práce bolo primárne zhodnotiť vplyv konkrétnych

kultúrno-politických faktorov bez testovania priamych vplyvov iných faktorov, nepatriacich do tejto dimenzie. Samozrejme, vplyv socioekonomických a demografických faktorov na hodnotenie integrácie je nepopierateľný, rovnako ako už mnoho krát spomínaný multidimenzionálny charakter vplyvov pôsobiacich na tohto hodnotenie.

Ako už bolo spomenuté, prehľbovanie a rozširovanie európskej integrácie postavilo do popredia politických diskusií i otázky identity, národného záujmu či imigrácie a kultúrneho ohrozenia. Vzhľadom na skutočnosť, že tieto obavy založené na kultúrnom princípe sú stále viac mobilizované i politickými stranami vo volebných a referendových súťažiach, verejné preferencie aj mienka o európskom projekte sú výrazne polarizované. To umožňuje národným politickým elitám použiť témy na získavanie volebných preferencií a využiť Európsku úniu ako obetného baránka pre domáce problémy. Mediálne pokrytie daných tém a najmä kontext a uhol pohľadu v akom sú prezentované majú taktiež nemalý význam. Tieto aspekty treba určite vziať do úvahy i pri výsledkoch našej analýzy, ktorá síce priniesla odpoveď na stanovené výskumné otázky, ale, ako býva pri sociologickom výskume zvykom, poukázala i na určité nejasnosti a priniesla nové námety na ďalšiu analýzu.

5. Záver

Európska integrácia je zložitý proces, ktorý vyžaduje spoluprácu, toleranciu i značnú mieru ochoty ako u národných politických elít, ktoré sa musia v prospech spoločných politík vzdať časti svojich právomocí, tak i širokú akceptáciu u verejnej mienky. Predkladaná práca sa zaoberá problematikou vnímania európskej integrácie v krajinách EÚ z hľadiska vplyvu kultúrno-politickej dimenzie faktorov. Cieľom práce bolo zistiť do akej miery možno vysvetliť súčasný postoj verejnej mienky voči európskej integrácii kultúrno-politickou dimenziou postojov a z tejto perspektívy preskúmať i diverzitu medzi členskými krajinami Únie.

Na základe výsledkov regresnej analýzy môžeme povedať, že súčasný postoj Európanov voči integrácii možno vysvetliť v priemer z 22,2 % kultúrno-politickými vplyvmi. Pri hodnotení tohto výsledku je nevyhnutné brať v úvahu multidimenzionálny charakter postojov, ktorý spomínajú Boomgaarden a kol. (2011), Hobolt a Brouard (2011) či Hobolt (2014) i jeho veľkú diverzitu naprieč členskými štátmi. Všetky čiastkové hypotézy (H1a – H1f) sa nám na základe hlavného regresného modelu krajín EÚ23 podarilo potvrdiť dokonca v rámci 99 % intervalu spoľahlivosti, avšak ich vecná významnosť je veľmi rozdielna. Zatiaľ, čo hodnotenie imigrácie (H1a) je skutočne významným predktorom vnímania integrácie tak, ako sme predpokladali a čo sa zhoduje sa i s radom predošlých štúdií (napr. Ford a Goodwin 2017; Hobolt a kol. 2011; či McLaren 2002, 2004, 2006) význam náboženstva a tradicionalizmu resp. religiozity (H1b) respondentov je pomerne slabý. Tento výsledok však súhlasí s novšími výskumami od Boomgaardena a Freirea 2009, či Hoboltovej a kol. 2011. Emocionálna pripútanosť, ktorá bola skúmaná až z troch perspektív – ako citový vzťah k národnej krajine a k Európe, samostatne i spoločne – je na základe výsledkov najvýznamnejšia tak, ako ju predpokladá H1d, že pozitívny citový vzťah k Európe pozitívne ovplyvňuje postoj voči európskej integrácii (viď i Carey 2002). Významná je i v kombinácii s citovým vzťahom k národnej krajine (H1e), avšak jej sila je slabšia než v prípade, keď je vzťah k Európe testovaný samostatne. Silný citový vzťah k národnej krajiny, ako prediktor negatívneho postoja voči integrácii (H1c) sa ukázal ako jednoznačne najmenej významný z tejto trojice.

Pri bližšom pohľade na regresné modely jednotlivých členských krajín EÚ možno vidieť významné rozdiely nie len v štatistickej (ne)významnosti jednotlivých faktorov, ale aj v ich sile resp. vecnej významnosti. Najviac sporná je premenná náboženstvo a tradicionalizmus, ktoré spoločne nemajú prakticky žiadny (štatistický) význam pri hodnotení integrácie až vo viac než tretine krajín (BG, CY, HU, IE, LT, PT, SI, SK). Naopak, najväčší vplyv na postoj voči integrácii majú hodnotenie imigrácie a politické hodnotenie. Zatiaľ, čo hodnotenie imigrácie sa

zdá byť najvplyvnejším prediktorom vo väčšine štátov, v šiestich krajinách – v Belgicku, Francúzsku, Holandsku, Portugalsku, Švédsku a na Cypre – majú spokojnosť s domácou politikou a dôvera v národné politické inštitúcie ešte výraznejší efekt. To sa zhoduje s tvrdeniami Hartevelda a kol. (2013), ktorí v štúdií spomínajú dôveru v domáce inštitúcie ako významný predktor dôvery v Európsku úniu. V Nemecku a Estónsku majú oba faktory – politické hodnotenie i hodnotenie imigrácie – takmer rovnaký vplyv na hodnotenie EI.

Na druhú výskumnú otázku, ako sa líši úroveň významnosti (vplyvu) kultúrno-politických faktorov na hodnotenie integrácie naprieč jednotlivými krajinami EÚ nám poskytuje odpoveď porovnanie koeficientov determinácie regresných modelov, v ktorom sú zrejmé veľké rozdiely. Hodnotenie integrácie obyvateľmi Talianska je až z takmer 46 % ovplyvnené kultúrno-politickou dimenziou postojov, avšak v Slovinsku, kde bola nameraná najnižšia hodnota, vysvetľujú iba 8 %. Na Slovensku kultúrno-politické faktory vysvetľujú približne 22 % z celkového hodnotenia európskej integrácie, čo je takmer identické s hodnotou priemeru EÚ. Na základe týchto výsledkov, rovnako ako na základe analýzy jednotlivých regresných modelov krajín, teda môžeme potvrdiť hypotézu H2 o výraznej diverzite medzi členskými štátmi.

Pri zameraní sa na vybranú trojicu krajín je možné pozorovať, že v Taliansku ovplyvňuje verejnú mienku jednoznačne najvýraznejšie – dokonca najviac spomedzi všetkých krajín – hodnotenie imigrácie zatiaľ, čo politické hodnotenie národných inštitúcií a hodnotenie stavu domácej politiky má menší, hoci stále podstatný význam. Na rozdiel od ďalších dvoch skúmaných štátov ovplyvňujú hodnotenie integrácie u Talianov všetky testované premenné a ako menej (štatistiky) významný sa javí len citový vzťah k národnej krajine. Podobne i v prípade Slovenska má pri formovaní názorov verejnej mienky výrazný, nadpriemerný, vplyv hodnotenie imigrácie a v druhom rade i politické hodnotenie, avšak miera religiozity a tradicionalizmus ako dôležitosť dodržiavania tradícií rovnako, ako ani citový vzťah ku krajine postoj Slovákov prakticky neovplyvňujú. V rámci analýzy sme prišli taktiež k zisteniu, že mienka Slovincov je celkovo len veľmi málo ovplyvnená kultúrno-politickou dimenziou postojov, keďže sila i význam jednotlivých faktorov sú podľa analýzy nevýrazné.

Pri hodnotení výsledkov analýzy je nevyhnutné brať do úvahy rôzne vplyvy a okolnosti, ktoré ich mohli ovplyvniť. Náš výskum síce umožnil zodpovedať stanovené výskumné otázky, ale zároveň ďalšie, nové priniesol. Aby sme ich mohli zodpovedať naozaj komplexne je potrebné hlbšie bádanie. Budúci výskum by mohol pokračovať v analýze jednotlivých krajín Únie nakoľko výskum poukázal na veľkú diverzitu a potrebu individuálnejšieho výskumného

prístupu. Rozšírenie výskumu o rámcovú analýzu, prípadne i v kombinácii s obsahovou analýzou, ako bolo spomínané už v diskusií je taktiež jedným z možných východísk. Ďalšou možnosťou by bolo opakovane zhotoviť rovnakú analýzu na základe nových dát z prieskumu ESS 10 dostupných od tohto resp. budúceho roku a porovnať výsledky či došlo k výraznejším zmenám napr. z dôvodu pandémie Covid-19, vojny na Ukrajine, či z iných príčin. Podľa dostupných informácií by mali byť k dispozícii aj údaje o krajinách, ktoré neboli súčasťou prieskumu (ESS 9), o ktorý sa opierala táto práca, a tak by bolo možné analýzu rozšíriť i o ďalšie členské štáty EÚ a získať ešte širší pohľad na vplyv kultúrno-politickej dimenzie postojov voči európskej integrácii naprieč verejnou mienkou EÚ.

Literatúra

AFP (2018): Janez Jansa: Slovenia's political survivor poised for another comeback. France 24, <https://www.france24.com/en/20180603-janez-jansa-slovenias-political-survivor-poised-another-comeback> [cit. 1. 7. 2022].

AKALIYSKI, P. & WELZEL, C. (2020): 'Clashing Values: Supranational Identities, Geopolitical Rivalry and Europe's Growing Cultural Divide', *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 51(9), 740–762, doi: 10.1177/0022022120956716.

AKOGLU, H. (2018): User's Guide to Correlation Coefficients. *Turkish Journal of Emergency Medicine*, 18(3), 91–93. doi:10.1016/j.tjem.2018.08.001.

Aktuálně.cz (2021): Spor v EU se vyhróuje. Polsko si zahrává s ohněm, může dostat sankce, hrozí politici. Aktuálně.cz. <https://zpravy.aktualne.cz/zahranici/spor-v-eu-se-vyhrocuje-polsko-si-zahrava-s-ohnem-muze-dostat/r~95876ecc281411ec9106ac1f6b220ee8/> [cit. 27. 2. 2022].

Aktuálne.sk (2012): Prezident rozviazal sefovi SIS jazyk v kauze Gorila. Aktualne.sk, <https://web.archive.org/web/20120128010959/http://aktualne.centrum.sk/domov/kauzy/clanek.phtml?id=1252458> [cit. 2. 7. 2022].

ALEXANDER, H. (2013): Slovenia: The next crisis for the EU? *The Telegraph*, <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/slovenia/10309237/Slovenia-The-next-crisis-for-the-EU.html> [cit. 1. 7. 2022].

ANDERSON, C. J. & REICHERT, M. S. (1996): Economic benefits and support for membership in the European Union: A cross-national analysis. *Journal of Public Policy* 15: 231–249.

ANSA (2021): Draghi government sworn in - English. ANSA.it, https://www.ansa.it/english/news/politics/2021/02/13/draghi-government-sworn-in_dd95ed4f-db58-4b2b-ab57-381898e9a950.html [cit. 1. 7. 2022].

AP News (2020): Right-wing politician Jansa set to become Slovenia's new *PM*. AP NEWS, <https://apnews.com/article/f128a2a9413d24cd2f550f8ea129face> [cit. 1. 7. 2022].

- AYDIN-DÜZGİT, S. & KALİBER, A. (2016): Encounters with Europe in an Era of Domestic and International Turmoil: Is Turkey a De-Europeanising Candidate Country?, *South European Society and Politics*, 21:1, 1-14, DOI: 10.1080/13608746.2016.1155282
- BAKKER, R., DE VRIES, C. E., EDWARDS, E. a kol. (2015): Measuring party positions in Europe: The Chapel Hill expert survey trend file, 1999–2010. *Party Politics* 21(1): 143–152.
- BANKS, J. A. & MCGEE, C. A. (1989): *Multicultural Education*. Allyn & Bacon, Boston.
- BÁRDY, P. (2017): Najväčšie korupčné kauzy od roku 2006. *Aktuality.sk*, <https://www.aktuality.sk/clanok/420373/najvacsie-korupcne-kauzy-za-10-rokov-na-slovensku-toto-treba-vysetrit/> [cit. 2. 7. 2022].
- BARRY, J. (2016): “Brexit in Northern Ireland: Through the Looking Glass where British Unionists want ‘Brits out’ and Nationalists want ‘Brits in’.” *Open Democracy*, <https://www.opendemocracy.net/uk/john-barry/brexit-in-northern-ireland-through-lookingglass-where-british-unionists-want-brits-ou> [cit. 25. 5. 2022].
- BBC (2016): How is migrant crisis dividing EU countries? *BBC News*, <https://www.bbc.com/news/world-europe-34278886> [cit. 25. 4. 2022].
- BECKER, S. O., FETZER, T., NOVY, D. (2017): Who voted for Brexit? A comprehensive district-level analysis. *Economic Policy*, 32(92), 601-650.
- BECUWE, N. & BANETH, O. (2021): *Special Eurobarometer 508 on Values and Identities of EU citizens*, Scharfbillig, M. editor(s), Publications Office of the European Union, Luxembourg, ISBN 978-92-76-43232-6
- BEDNÁRIKOVÁ, Z. (2012): *Robustná regresná analýza*. [Bakalárska práca] Univerzita Palackého v Olomouci, Přírodovědecká fakulta, Katedra matematické analýzy a aplikací matematiky. Vedúci bakalárskej práce: RNDr. Karel Hron Ph.D. <https://theses.cz/id/ab0jq6/2082943> [cit. 26. 2. 2022].
- BENEDIKOVIČOVÁ, M., MIHALIKOVÁS, M. (2012): Vo Ficovej vláde je šesť komunistov. *SME.sk*, <https://domov.sme.sk/c/6331841/vo-ficovej-vlade-je-sest-komunistov.html> [cit. 1. 7. 2022].

BHANDARI, A. (2020): Difference Between R-Squared and Adjusted R-Squared. Analytics Vidhya, <https://www.analyticsvidhya.com/blog/2020/07/difference-between-r-squared-and-adjusted-r-squared/> [cit. 25. 2. 2022].

BITENC, A.P. (2020): Amid Covid-19 crisis, its politics as usual in Slovenia. ORF, <https://www.orfonline.org/expert-speak/amid-covid-19-crisis-its-politics-as-usual-in-slovenia-64450/> [cit. 1. 7. 2022].

BLACK, J. (2019): From mood to movement: English nationalism, the European Union and taking back control, *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, 32:2, 191-210, DOI: 10.1080/13511610.2018.1520080

BLANK, T., SCHMIDT, P. & WESTLE, B. (2001): Patriotism – A Contradiction, a Possibility or an Empirical Reality, paper presented at the European Consortium for Political Research Joint Sessions of Workshops, Grenoble, France.

BLINDER, S., MARKAKI, Y. (2019): ‘Acceptable in the EU? Why some immigration restrictionists support European Union mobility’, *European Union Politics*, 20(3), 468–491, doi: 10.1177/1465116519839782.

BOHLEN, C. (1995): Italy’s ‘Clean Hands’ Judges Bite Their Nails. *The New York Times*, <https://www.nytimes.com/1995/06/25/world/italy-s-clean-hands-judges-bite-their-nails.html>.

BÖHMELT, T. & BOVE, V. (2020): Regional Integration Support: A Positive Externality toward Migration Attitudes. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 58: 309– 327. <https://doi.org/10.1111/jcms.12916>.

BOOMGAARDEN, H. G. & FREIRE, A. (2009): Religion and euroskepticism. *West European Politics* 32(6): 1240–1265.

BOOMGAARDEN, H. G. a kol. (2011): ‘Mapping EU attitudes: Conceptual and empirical dimensions of Euroscepticism and EU support’, *European Union Politics*, 12(2), 241–266, doi: 10.1177/1465116510395411.

BRITANNICA (n.d.): Political science - Behavioralism, Political culture Britannica.com, <https://www.britannica.com/topic/political-science/Behavioralism#ref848586> [cit. 2. 5. 2022].

BRUBAKER, R. (2004): *Ethnicity without Groups*. Harvard University Press, p.283. ISBN: 9780674015395

BRYANT, F. B., & YARNOLD, P. R. (1995): Principal-components analysis and exploratory and confirmatory factor analysis. In L. G. Grimm & P. R. Yarnold (Eds.), *Reading and understanding multivariate statistics* (99–136). American Psychological Association.

BUGARIC, B., KUHELJ, A. (2015): Slovenia in crisis: A tale of unfinished democratization in East-Central Europe. *Communist and Post-Communist Studies* 48 (4): 273–279. doi: <https://doi.org/10.1016/j.postcomstud.2015.09.003>

BÜRKNER, H. (2020): Europeanisation versus Euroscepticism: Do Borders Matter?, *Geopolitics*, 25:3, 545-566, DOI: 10.1080/14650045.2020.1723964

BUX, U. (2021): Priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti: všeobecné aspekty. Informačné listy o Európskej únii. Európsky parlament. [Europarl.europa.eu](http://europarl.europa.eu), <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/sk/sheet/150/priestor-slobody-bezpecnosti-a-spravodlivosti-vseobecne-aspekty> [cit. 28. 2. 2022].

CAREY, S. & LEBO, M. (2001): ‘In Europe, but Not Europeans: The Impact of National Identity on Public Support for the European Union’, paper presented at the European Consortium for Political Research Joint Sessions of Workshops, Grenoble, France.

CAREY, S. (2002): ‘Undivided Loyalties: Is National Identity an Obstacle to European Integration?’, *European Union Politics*, 3(4), 387–413, doi: 10.1177/1465116502003004001.

COBAN ORAN, F. (2021): The false promise of Europeanisation in Turkey’s national identity discourse, *Journal of Contemporary European Studies*, DOI: 10.1080/14782804.2021.1890553

CONTI, N., COTTA, M., & VERZICHELLI, L. (2016): The Economic Crisis and its Effects on the Attitudes of Italian Political Elites Towards the EU. *Historical Social Research / Historische Sozialforschung*, 41(4 (158)), 129–149, <http://www.jstor.org/stable/44062866>

CREIGHTON, M. J., SCHMIDT, P., ZAVALA-ROJAS, D. (2018): Race, Wealth and the Masking of Opposition to Immigrants in the Netherlands. *International Migration* 57: 245-263. <https://doi.org/10.1111/imig.12519>

CURTIS, K. A. & NIELSEN, J. H. (2020): 'Personality's cross-national impact across EU attitude dimensions', *Research & Politics*, doi: 10.1177/2053168020972812.

CURTIS, K. A. (2014): Inclusive versus exclusive: A cross-national comparison of the effects of subnational, national, and supranational identity. *European Union Politics* 15(4): 521–546.

DE VREESE, C. H. & BOOMGAARDEN, H. G. (2005): Projecting EU referendums: Fear of immigration and support for European integration. *European Union Politics* 6(1): 59–82, doi: 10.1177/1465116505049608.

DE VRIES, C. E. & EDWARDS, E. (2009): Taking Europe to its extremes: extremist parties and public Euroskepticism. *Party Polit.* 15(1):5–28

DE VRIES, C. E. (2018): *Euroscepticism and the Future of European Integration*. Oxford: Oxford University Press, Oxford Scholarship Online, doi:10.1093/oso/9780198793380.001.0001.

Deutsche Welle (2015): Slovenia asks for EU help to tackle refugee crisis. DW.com, <https://www.dw.com/en/slovenia-asks-for-eu-help-to-tackle-refugee-crisis/a-18798930> [cit. 22. 5. 2022].

DÍEZ MEDRANO, J. & GUTIERREZ, P. (2001): Nested Identities: National and European Identities in Spain. *Ethnic and Racial Studies*, 24(5), 753–778, doi:10.1080/01419870120063963.

DÍEZ MEDRANO, J. & GUTIERREZ, P. (2003): *Framing Europe* (Princeton, NJ: Princeton University Press).

DÍEZ MEDRANO, J. (2003): *Framing Europe : Attitudes to European integration in Germany, Spain, and the United Kingdom*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 2003. 322 s. ISBN 978-0-691-14650-8

DIJKSTRA, L., POELMAN, H., RODRÍGUEZ-POSE, A. (2018): The geography of EU discontent. WP 12/2018. 1–34. doi:10.2776/61870.

DÖMEOVÁ, A. (2020): Kuciaka mali zavraždiť, lebo o Kočnerovi vedel priveľa. Na jeho zisteniach robí NAKA dodnes. *Aktuality.sk*, <https://www.aktuality.sk/clanok/809929/kuciaka->

mali-zavrazdit-lebo-o-kocnerovi-vedel-privela-na-jeho-zisteniach-robi-naka-dodnes
[cit. 2. 7. 2022].

DOSTÁL, P. (2010): Multi-Speed European Union: Differentiated Integration and Spatial Development. Geographica – Ediční řada České geografické společnosti, Praha, 128 s., ISBN: 978-80-904521-6-9

DUGOVIČ, M., POKRIEVKOVÁ, Z. (2016): Fico chystá na migrantov plot ako v Iraku, kritizujú ho osobnosti aj eurosocialisti. Denník N, <https://dennikn.sk/381423/fico-chysta-migrantov-plot-kritizuju-ho-osobnosti-aj-eurosocialisti/> [cit. 20. 5. 2022].

DUCH, R. & TAYLOR, M. (1997): Economics and the vulnerability of the pan-European institutions. Political Behavior 19(1): 65–8

DYDUCH, J. & MÜLLER, P. (2021): Populism meets EU Foreign policy: the de-Europeanization of Poland's Foreign policy toward the Israeli-Palestinian conflict, Journal of European Integration, 43:5, 569-586, doi: 10.1080/07036337.2021.1927010

ECKSTEIN, H. (1991): Regarding Politics: Essays on Political Theory Stability, and Chang. California: University of California Press. 1991: 412 p. ISBN 978-0520077225

ELLYATT, H. (2018): Europe remains as divided as ever over 'almost impossible to solve' migration crisis. CNBC, <https://www.cnbc.com/2018/06/25/europe-divided-over-almost-impossible-to-solve-migration-crisis.html> [cit. 25. 4. 2022].

ENTMAN, R. M. (1993): Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm. Journal of Communication, 43: 51-58. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1993.tb01304.x>

EURACTIV (2021): Slovenia's Hojs warns of emerging migration crisis in Cyprus. Euractiv.com, <https://www.euractiv.com/section/eu-council-presidency/news/slovenias-hojs-warns-of-emerging-migration-crisis-in-cyprus/> [cit. 18. 5. 2022].

EUROBAROMETER (2021): Standard Eurobarometer 94 - Winter 2020-2021, http://data.europa.eu/88u/dataset/S2355_94_1_STD94_ENG [cit. 24. 4. 2022].

EUROBAROMETER (2022): Standard Eurobarometer 96 - Winter 2021-2022, http://data.europa.eu/88u/dataset/S2553_96_3_STD96_ENG [cit. 24. 4. 2022].

EUROBAROMETER (n.d.): About Eurobarometer. Europa.eu, <https://europa.eu/eurobarometer/about/eurobarometer> [cit. 20. 5. 2022].

EUROPEAN COMMISSION (1990): EEC - Yugoslavia Cooperation Council. European Commission, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_90_64 [cit. 1. 7. 2022].

EUROPEAN COMMISSION (2017a): White paper on the future of Europe. Reflections and scenarios for the EU27 by 2025, doi: 10.2775/32364

EUROPEAN SOCIAL SURVEY (2022): FAQ – European Social Survey (ESS). Europeansocialsurvey.org, <https://www.europeansocialsurvey.org/about/faq.html> [cit. 19. 3. 2022].

EURÓPSKA KOMISIA (2015): Standard Eurobarometer - Spring 2015: Citizens see immigration as top challenge for EU to tackle. European Commission, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_15_5451 [cit. 20. 5. 2022].

EURÓPSKA KOMISIA (2019): Europeans' attitudes towards vaccination: report. Generálne riaditeľstvo pre zdravie a bezpečnosť potravín, <https://data.europa.eu/doi/10.2875/685461> [cit. 25. 6. 2022].

EURÓPSKA KOMISIA (2021a): Attitudes on vaccination against COVID-19, Úrad pre vydávanie publikácií Európskej únie, <https://data.europa.eu/doi/10.2775/546306> [cit. 25. 6. 2022].

EURÓPSKA KOMISIA (2021b): Public opinion in the European Union: first results. Generálne riaditeľstvo pre komunikáciu, <https://data.europa.eu/doi/10.2775/933107> [cit. 26. 4. 2022].

EURÓPSKA KOMISIA (2022a): European citizenship: report. Generálne riaditeľstvo pre komunikáciu, <https://data.europa.eu/doi/10.2775/43202> [cit. 26. 4. 2022].

EURÓPSKA KOMISIA (2022b): Europeans' opinions about the European Union's priorities : report. Generálne riaditeľstvo pre komunikáciu, <https://data.europa.eu/doi/10.2775/826359> [cit. 26. 4. 2022].

EUROSTAT (2022): First instance decisions on applications by citizenship, age and sex - annual aggregated data (rounded). Europa.eu, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/migr_asydcfsta/default/table?lang=en [cit. 18. 5. 2022].

EVANS, J. (2000): Contrasting attitudinal bases to Euroscepticism amongst the French electorate. *Electoral Studies* 19: 539–561.

FLIGSTEIN, N., POLYAKOVA, A., SANDHOLTZ, W. (2012): European Integration, Nationalism and European Identity. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 50(1), 106–122. doi:10.1111/j.1468-5965.2011.02230.x.

FLOOD, CH. & USHERWOOD, S. (2005): Positions, Dispositions, Transitions: A model of Group Alignment on EU Integration.

FORD, R. & GOODWIN, M. (2017): Britain after Brexit: A nation divided. *Journal of Democracy*, 28(1), 17-30.

FORTUNA, G. (2019): Taliansky predseda vlády: Za politickú krízu môže Salvini. Euractiv.sk, <https://euractiv.sk/section/buducnost-eu/news/taliansky-predseda-vlady-za-politicku-krizu-moze-salvini/> [cit. 1. 7. 2022].

GABEL, M. & PALMER, H. D. (1995): Understanding variation in public support for European integration. *European Journal of Political Research*, 27(1), 3– 19. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.1995.tb00627.x>

GASIC, M. (2011): GDP per capita varied by more than six to one across the EU in 2010. Eurostat, <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-statistics-in-focus/-/ks-sf-11-064> [cit. 25. 1. 2022].

GASTINGER, M. (2021): Introducing the EU exit index measuring each member state's propensity to leave the European Union. *European Union Politics*, doi: 10.1177/14651165211000138.

GORSUCH, R. L. (1983): *Factor analysis* (2nd ed.). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

- GUIISO, L., HERRERA, H., MORELLI, M., SONNO, T. (2017): Demand and supply of populism. London: CEPR Discussion Paper DP11871.
- GÜLMEZ, S. B. (2013): EU-Scepticism vs. Euroscepticism. Re-assessing the Party Positions in the Accession Countries towards EU Membership in Laursen, Finn (ed.) EU Enlargement: Current Challenges and Strategic Choices, Bruxelles: Peter Lang
- HAAS, E. B. (2004): The uniting of Europe: political, social, and economic forces, 1950-1957. Published by University of Notre Dame Press. Originally published: Stanford, Calif.: Stanford University Press, 1958. ISBN 13: 9780268043469
- HAGEVI, M. (2002): Religiosity and Swedish public opinion on the European Union. *Journal for the Scientific Study of Religion* 41(4): 759–769.
- HALLER, M. (1999): ‘Voiceless Submission or Deliberate Choice? European Integration and the Relation between National and European Identity’, in Hanspeter Kriesi, Klaus Armingeon, Hannes Siegrist Andreas Wimmer (eds) *Nation and National Identity: The European Experience in Perspective*, 263–96. Chur: Verlag Rüegger.
- HAMILAKIS, Y. & LABANYI, J. (2008): Introduction: Time, Materiality, and the Work of Memory. *History and Memory*, 20(2), 5–17. doi:10.2979/his.2008.20.2.5.
- HARTEVELD, E., MEER, T. VAN DER & VRIES, C. E. D. (2013): In Europe we trust? Exploring three logics of trust in the European Union, *European Union Politics*, 14(4), 542–565, doi: 10.1177/1465116513491018.
- HATALOVÁ, B. (2013): Frakce Rudé armády a Rudé brigády: komparace strategického jednání. Praha. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav politologie. Vedoucí práce: Slačálek, Ondřej.
- HÁTLOVÁ, N. (2016): Finanční krize, její příčiny a důsledky pro podnikání. Bakalářská práce. Technická univerzita v Liberci. Vedoucí práce doc. Ing. Arnošt Böhm, CSc, https://dspace.tul.cz/bitstream/handle/15240/24210/HATLOVA_NELA_BP_FINANCNI_KRIZE.pdf?sequence=-1 [cit. 25. 4. 2022].
- HELLSTRÖM J. (2008): Who leads, who follows? Re-examining the party-electorate linkages on European integration. *J. Eur. Public Policy* 15(8):1127–44

HENLEY, J. (2020): EU offers ‘heartfelt apology’ to Italy over coronavirus response. The Guardian, <https://www.theguardian.com/world/2020/apr/16/eu-offers-heartfelt-apology-italy-coronavirus-response-herd-immunity> [cit. 1. 7. 2022].

HNonline.sk (2015): Kto odmieta migrantov, mal by prísť podľa Rakúska o dotácie. Fico: Nepodľahneme. Slovensko.hnonline.sk, <https://slovensko.hnonline.sk/521619-kto-odmieta-migrantov-mal-by-prist-podla-rakuska-o-dotacie-fico-nepodlahneme> [cit. 25. 4. 2022].

HOBOLT, S. B. & BROUARD, S. (2011): ‘Contesting the European Union? Why the Dutch and the French Rejected the European Constitution’, *Political Research Quarterly*, 64(2), 309–322, doi: 10.1177/1065912909355713.

HOBOLT, S. B. & DE VRIES, C. E. (2016): Public Support for European Integration. *Annual Review of Political Science* 2016 19:1, 413-432, doi: 10.1146/annurev-polisci-042214-044157

HOBOLT, S. B. (2007): Taking cues on Europe? Voter competence and party endorsements in referendums on European integration. *Eur. J. Polit. Res.* 46(2):151–82

HOBOLT, S. B. (2014): Ever closer or ever wider? Public attitudes towards further enlargement and integration in the European Union, *Journal of European Public Policy*, 21:5, 664-680, doi: 10.1080/13501763.2014.897746.

HOBOLT, S. B. (2016): The Brexit vote: a divided nation, a divided continent, *Journal of European Public Policy*, 23:9, 1259-1277, doi: 10.1080/13501763.2016.1225785

HOBOLT, S. B., a kol. (2011): ‘Religious intolerance and Euroscepticism’, *European Union Politics*, 12(3), 359–379, doi: 10.1177/1465116511404620.

HOOGHE, L. & MARKS, G. (2009): “A Postfunctionalist Theory of European Integration: From Permissive Consensus to Constraining Dissensus,” *British Journal of Political Science*. Cambridge University Press, 39(1), 1–23, doi: 10.1017/S0007123408000409.

HOOGHE, L. & MARKS, M. (2004): ‘Does identity or economic rationality drive public opinion on European integration?’, *PS: Political Science and Politics* 37: 415–20.

HOOGHE, L. & MARKS, M. (2005): ‘Calculation, community, and cues: public opinion on European integration’, *European Union Politics* 6(4): 421–45.

HOOGHE, L. (2007): What drives euroscepticism? Party-public cueing, ideology and strategic opportunity. *European Union Politics* 8(1): 5–12.

HOOGHE, L., MARKS, G. & WILSON, C. J. (2002): Does left/right structure party positions on European integration? *Comparative Political Studies* 35(8): 965–989.

HOROWITZ, J. (2021): As Political Crisis Meets Pandemic, Italians Wonder, Why? *The New York Times*, <https://www.nytimes.com/2021/01/19/world/europe/italy-government-collapse-renzi-conte> [cit. 1. 7. 2022].

HULTÉN, T. (2011): Swedish EU-Scepticism: How is it Compatible with the Support for Enlargement? In: de Jong, J., Megens, I., & van der Waal, M. (Eds.). University of Groningen. Euroculture consortium

CHRISTIN, T. (2005): Economic and Political Basis of Attitudes towards the EU in Central and East European Countries in the 1990s. *European Union Politics*, 6(1), 29–57, doi: 10.1177/1465116505049607.

INGLEHART R. (1970): Cognitive mobilization and European identity. *Comp. Polit.* 3(1):45–70

INGLEHART, R. (1988): The Renaissance of Political Culture. *The American Political Science Review*, 82(4), 1203, doi:10.2307/1961756

INGLEHART, R., & BAKER, W. E. (2000): Modernization, cultural change, and the persistence of traditional values. *American Sociological Review*, 65(1), 19–51, <https://doi.org/10.2307/2657288>

JOHNSON, M., FLEMING, S. & CHAZAN, G. (2020): Coronavirus: Is Europe losing Italy? *Financial Times*, <https://www.ft.com/content/f21cf708-759e-11ea-ad98-044200cb277f> [cit. 5. 6. 2022].

KÖLLIKER A. (2001): Bringing together or driving apart the union? Towards a theory of differentiated integration, *West European Politics*, 24:4, 125-151, doi: 10.1080/01402380108425468

KOPECKÝ, P. & MUDDE, C. (2002): The Two Sides of Euroscepticism Party Positions on European Integration in East Central Europe.

KOŠŤÁLOVÁ, A., PAVLIČKO, M., SOPKOVÁ, Z. (2015): Využitie regresnej a korelačnej analýzy pri hľadaní optimálneho zloženia faktorov ovplyvňujúcich výšku poistného v povinnom zmluvnom poistení. Pošta, Telekomunikácie a Elektronický obchod, 2015/II. ISSN: 1336-8281

KOVÁČ, P. (2020). Kauza Dobytkár: Premyslený korupčný systém a desiatky spolupracujúcich ľudí. SME.sk, <https://domov.sme.sk/c/22443425/o-com-je-kauza-dobytkar-a-co-odhalila.html> [cit. 1. 7. 2022].

KOVÁČ, P. (2021): Gašpar kričal, bál sa o Jankovskú. Čo ukázala obžaloba v kauze Očistec? SME.sk, <https://domov.sme.sk/c/22812109/ocistec-sud-obzaloba-gaspar-bodor-hrasko-krajmer.html> [cit. 2. 7. 2022].

KREJČÍ, O. (2004): Politická psychologie. Praha: Ekopress, s.r.o., 2004. 319 s. ISBN 80-86119-84-X.

KRIESI, H. (2007): The Role of European Integration in National Election Campaigns, European Union Politics, 8(1), 83–108, doi: 10.1177/1465116507073288.

KRIŠTOFOVÁ, B., ONDRIA, P. (2013): The Phenomenon of Political Culture: Theoretical Reflection and Practical Applicability in Slovakia. In Politické vedy. Roč. 16, č. 4, 2013. ISSN 1335 – 2741, s. 29-64.

KUBALOVÁ, A. (2021): Matovič je najmenej dôveryhodný politik na Slovensku, pohoršila si aj Čaputová. Startitup.sk, <https://www.startitup.sk/aktualne-matovic-je-najmenej-doveryhodny-politik-na-slovensku-pohorsila-si-aj-caputova/> [cit. 2. 7. 2022].

KUHN, T. (2015): Experiencing european integration. Transnational lives and european identity. Oxford: Oxford University Press. 2015. 208 s., doi: 10.5817/PC2017-1-77

KUZMA, B. (2014): Transformácia slovenskej spoločnosti po roku 1989. Bankovní institut vysoká škola Praha, zahraničná vysoká škola Banská Bystrica. [Bakalárska práca] s. 56, vedúci práce: Doc. PhDr. Andrej Sičák, PhD, https://is.ambis.cz/th/znwc3/Kuzma_Branislav_-_bakalarska_praca.pdf.

LEŠKA, D. (2013): "Hlavné etapy formovania systému politických strán na Slovensku po roku 1989". Sociológia - Slovak Sociological Review 2013, 45:1, 71-88.

LETAVAJOVÁ, S., CHCEBCOVÁ – HEČKOVÁ, A., KRNO, S. a BOŠELOVÁ, M. (2020): Novodobé migrácie vo verejnej, mediálnej a politickej diskusii. 1 vyd. - Nitra: UKF, 198 s. ISBN 978-80-558-1631-9.

LEUFFEN, D., RITTBERGER, B. & SCHIMMELFENNIG, F. (2013): Differentiated integration: Explaining variation in the European Union. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

LIHTENVALNER, K. (2022): Slovenia's populist PM loses election to environmentalist party-election commission. Reuters, <https://www.reuters.com/world/europe/slovenias-populist-pm-faces-close-election-race-against-environmentalist-party-2022-04-23> [cit. 1. 7. 2022].

LINTON, R. (1945): Kultúrne pozadie osobnosti. New York.

LUBBERS, M. & SCHEEPERS, P. (2010): Divergent trends of euroscepticism in countries and regions of the European Union. *European Journal of Political Research*, 49: 787-817, <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2010.01915.x>

LUBBERS, M. (2008): Regarding the Dutch 'nee' to the European Constitution: A test of the identity, utilitarian and political approach to vote no. *European Union Politics* 9(1): 59–86.

MAIER, M., a kol. (2015): 'Measuring citizens' implicit and explicit attitudes towards the European Union', *European Union Politics*, 16(3), 369–385, doi: 10.1177/1465116515577454.

MAMMONE, A. (2021): Italy's political crisis is an opportunity for the far right. *Aljazeera.com*, <https://www.aljazeera.com/opinions/2021/2/9/italys-political-crisis-is-an-opportunity-for-the-far-right> [cit. 1. 7. 2022].

MATTEUCCI, P. (2018): Elezioni politiche: vincono M5s e Lega. Crollo del Partito democratico. Centrodestra prima coalizione. Il Carroccio sorpassa Forza Italia. *la Repubblica*, https://www.repubblica.it/speciali/politica/elezioni2018/2018/03/04/news/risultati_elezioni_politiche_pd_centrodestra_m5s_fi_lega-190424815/?ref=RHPPTP-BL-I0-C12-P1-S1.12-T1 [cit. 1. 7. 2022].

MCDONNELL, D. (2013): Following the resignation of Silvio Berlusconi's ministers, Italy is once again heading for new elections. *EURO*, <https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2013/09/30/following-the-resignation-of-silvio-berlusconis-ministers-italy-is-once-again-heading-for-new-elections/> [cit. 15. 6. 2022].

MCLAREN, L. & JOHNSON, M. (2007): 'Resources, Group Conflict and Symbols: Explaining Anti-Immigration Hostility in Britain', *Political Studies*, 55(4), 709–732. doi: 10.1111/j.1467-9248.2007.00680.x.

MCLAREN, L. (2005): *Identity, Interests and Attitudes to European Integration*. Berlin: Springer.

MCLAREN, L. M. (2002): 'Public support for the European Union: cost/benefit analysis or perceived cultural threat?', *The Journal of Politics* 64(2): 551–66.

MCLAREN, L. M. (2004): *Opposition to European integration and fear of loss of national identity: Debunking a basic assumption regarding hostility to the integration project*. *European Journal of Political Research*, 43(6), 895– 912.

MCLAREN, L. M. (2006): *Identity, Interests and Attitudes to European Integration*, Basingstoke: Palgrave Macmillan.

MCLAREN, L. M. (2007): 'Explaining opposition to Turkish membership of the EU', *European Union Politics* 8(2): 251–78.

MEREDITH, S. (2018): *What is Italy's political crisis all about and why does it matter?* CNBC, <https://www.cnbc.com/2018/05/30/italy-crisis-heres-what-you-need-to-know.html> [cit. 1. 7. 2022].

MINÁRIK, P. (2021): *Hrátky s vystoupením Polska z EU přituhují*. *Novinky.cz*, <https://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/clanek/hratky-s-vystoupenim-polska-z-eu-prituhuji-40374802> [cit. 27. 2. 2022].

MMC RTV SLO (2015): *Constitutional court overturned the convictions in the Patria case*. *RTVSLO.si*, <https://www.rtv slo.si/news-in-english/constitutional-court-overturned-the-convictions-in-the-patria-case/363556> [cit. 1. 7. 2022].

MORGAN, G. (2005): *The Idea of a European Superstate. Public Justification and European Integration*. Princeton University Press, Princeton.

MÜLLER, J-W. (2013): *The Paradoxes of Post-War Italian Political Thought, History of European Ideas*, 39:1, 79-102, doi: 10.1080/01916599.2012.664330

MÜLLER, P., POMORSKA, K. & TONRA, B. (2021): The Domestic Challenge to EU Foreign Policy-Making: From Europeanisation to de-Europeanisation?, *Journal of European Integration*, 43:5, 519-534, doi: 10.1080/07036337.2021.1927015

NBCNews (2018): Western Europe gets its 1st populist government. NBC News, <https://www.nbcnews.com/news/world/italy-gets-western-europe-s-1st-populist-government-n879111> [cit. 1. 7. 2022].

NELSEN, B. F., GUTH, J. L., FRASER, C. R. (2001): Does religion matter? Christianity and public support for the European Union. *European Union Politics* 2: 191.

NIEDERMAYER, O., WESTLE, B. (1995): A typology of orientations. In: Niedermayer O and Sinnott R (eds) *Public Opinion and Internationalized Governance*. Oxford: Oxford University Press, 33–50.

ONDREJOVIČOVÁ, M. (2005): Kultúrna pamäť. IN: Slušná, Z. – Gažová, V. (2005) *Kultúra a rôznorodosť kultúrneho*. *Acta culturologica* č. 13, Bratislava: PEEM, 2005, ISBN 80-89197-41-8. s. 112–119

ORESKOVIC, L. (2012): Slovenia's membership of the euro is only partly to blame for the country's economic problems, however it could prove a decisive obstacle to carrying out necessary reforms. EURO, <https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2012/12/05/slovenia-eu-economy/> [cit. 15. 6. 2022].

Our World in Data (2022): Coronavirus (COVID-19) Vaccinations - Statistics and Research. Our World in Data, <https://ourworldindata.org/covid-vaccinations> [cit. 25. 6. 2022].

Oxford English Dictionary (2020): Eurosceptic | Euroskeptic, adj. and n. OED Online, <https://www.oed.com/view/Entry/269632> [cit. 28. 7. 2021].

PETROVIČ, J. (2018): #AllForJan: Mesiac po... Aktuality.sk, https://www.aktuality.sk/clanok/575653/allforjan-mesiac-po/?_ga=2.30536251.50194339.1657017860-1241852463.1584304983 [cit. 2. 7. 2022].

PIROSKA, D. & ZEMANDL, E. (2018): Overlapping Words of De-Europeanisation and EU Compliance in Hungary: Processes of Contestation and Adaptation by Local Actors. *European*

Consortium for Political Research. SGEU Conference, Sciences Po Paris. 13. - 15. 6. 2018.
<https://ecpr.eu/Events/Event/PaperDetails/39122>

PLÜMPER, T. & SCHNEIDER, C. (2007): Discriminatory European Union Membership and the Redistribution of Enlargement Gains. *Journal of Conflict Resolution*, 51: 4, 568–87.

PROSNAN, M., BENČAT, B. (2011): Vláda Ivety Radičovej stratila dôveru, poslanci neschválili euroval. *Pravda.sk*. <https://spravy.pravda.sk/volby/clanok/243573-vlada-ivety-radicovej-stratila-doveru-poslanci-neschvalili-euroval/> [cit. 2. 7. 2022].

PYE, L. W. (1991): Political Culture Revisited. *Political Psychology*, 12(3), 487–508,
<https://doi.org/10.2307/3791758>

RAY, M. (2016): Euroskepticism. *Encyclopedia Britannica*,
<https://www.britannica.com/topic/Euroskepticism> [cit. 28. 7. 2021].

RENAN, E. (1992): “What is a Nation?”, text of a conference delivered at the Sorbonne on March 11th, 1882, in Ernest Renan, *Qu’est-ce qu’une nation?*, Paris, Presses-Pocket, 1992, preložil Ethan Rundell, http://ucparis.fr/files/9313/6549/9943/What_is_a_Nation.pdf

REUTERS (2021): No more refugees welcome: Slovenian minister says EU must seal borders. Reuters, <https://www.reuters.com/world/europe/no-more-refugees-welcome-slovenian-minister-says-eu-must-seal-borders-2021-11-18/> [cit. 18. 5. 2022].

RIBAČ, M. (2021): Review of existing survey data on migration and populism in Austria and Slovenia Report Part of the basic project ‘Political and Media Populism: “Refugee crisis” in Slovenia and Austria’, https://www.mirovni-institut.si/wp-content/uploads/2019/01/1-REPORT_surveydata_MR17082021_final.pdf. [cit. 5. 6. 2022].

RIISHØJ, S. (2004): Europeanisation and Euro-scepticism: Experiences from Poland and the Czech Republic. *Středoevropské politické studie*, 6(4),
<https://journals.muni.cz/cepsr/article/view/4051>

RISSE, T. (2005): ‘European Institutions and Identity Change: What have We Learned?’ In Hermann, R., Brewer, T. and Risse, T. (eds) *Transnational Identities: Becoming European in the EU* (Lanham, MD: Rowman & Littlefield).

RISSE, T. (2010): *A Community of Europeans?* (Ithaca, NY: Cornell University Press).

RISSE, T. (ed.) (2015): *European Public Spheres: Politics Is Back*. Cambridge: Cambridge University Press.

RITCHIE, H., MATHIEU, E., RODÉS-GUIRAO, L., APPEL, C., GIATTINO, CH., ORTIZ-OSPINA, E., HASELL, J., MACDONALD, B., BELTEKIAN, D. A ROSER, M, (2020): *Coronavirus Pandemic (COVID-19)*. OurWorldInData.org, <https://ourworldindata.org/coronavirus> [cit. 2. 7. 2022].

RODRIK, D. (2018): Populism and the economics of globalization. *Journal of International Business Policy*, 1(1):12-33.

ROSAMOND, B. (2019): Theorising the EU in crisis: de-Europeanisation as disintegration. *Global Discourse: An interdisciplinary journal of current affairs*. 9:1, 31-44(14). Bristol University Press, <https://doi.org/10.1332/204378918X1545393450591>

SÁNCHEZ-CUENCA, I. (2000): The political basis of support for European integration. *Eur. Union Polit.* 1(2):147–71

SHAW, E. (2013): *Frame analysis*. Encyclopedia Britannica, <https://www.britannica.com/topic/frame-analysis>

SCHARFBILLIG, M. a kol. (2021): *Values and Identities – a policymaker’s guide*. Facts4EUFuture ed. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 126 s.

SCHEUER, A. & VAN DER BRUG, W. (2007): *Locating support for European integration*. In: Van der Brug W and Van der Eijk C (eds) *European Elections and Domestic Politics: Lessons from the Past and Scenarios for the Future*. Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press.

SCHIMMELFENNIG, F. & WINZEN, T. (2014): Instrumental and constitutional differentiation in the EU. *J Common Mark Stud*, 52: 354-370, <https://doi.org/10.1111/jcms.12103>

SCHIMMELFENNIG, F. (2016): Good governance and differentiated integration: Graded membership in the European Union. *European Journal of Political Research*, 55: 789-810.

SCHMITTER, P. (1996): 'Imagining the Future of the Euro-Polity with the Help of New Concepts'. In Marks, G., Scharpf, F., Schmitter, P. and Streeck, W. (eds) *Governance in the European Union* (London: Sage).

SCHNEIDER, C. (2009): *Conflict, Negotiations and EU Enlargement* (Cambridge: Cambridge University Press).

SCHWEIGER, C. (2016): *Exploring the EU's Legitimacy Crisis. The Dark Heart of Europe*. Edward Elgar Publishing, doi:10.4337/9781784717858.

SIERP, A. (2014): *History, Memory, and Trans-European Identity: Unifying Divisions*. New York: Routledge/Taylor & Francis Group. Routledge studies in modern European history. ISBN 978-1-138-78693-6.

SITA (2021). Mečiarove amnestie sú opäť na stole: V trestnom konaní sa môže pokračovať, rozhodol Súdny dvor EÚ. *Noviny.sk*, <https://www.noviny.sk/slovensko/650185-meciarove-amnestie-su-opat-na-stole-v-trestnom-konani-sa-moze-pokracovat-rozhodol-sudny-dvor-eu>

SITTER, N. & ANDERSEN, S. (2006): Differentiated Integration: What Is It and How Much Can the EU Accommodate? *Journal of European Integration*. 28. 313-330, doi:10.1080/07036330600853919.

SLIVKOVÁ, T., HUSÁROVÁ, L. (2011): Euroval? Tu je jednoduché vysvetlenie. *Noviny.sk*, <https://www.noviny.sk/ekonomika/95718-myticky-euroval-toto-je-jeho-uloha> [cit. 2. 7. 2022].

SLOV-LEX (1998): 214/1998 Z.z. - Rozhodnutie predsedu vlády Slovenskej republiky. *Slov-lex*, https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1998/214/vyhlasene_znenie.html.

SME (1997): Mečiarova vláda zmarila šance Slovenska na vstup do NATO a Európskej únie. *SME.sk*, <https://www.sme.sk/c/2075520/meciarova-vlada-zmarila-sance-slovenska-na-vstup-do-nato-a-europskej-unie.html> [cit. 1. 7. 2022].

SOYALTIN-COLELLA, D. & AKDENIZ GÖKER, E. (2019): De-Europeanisation and Equal Citizenship in Turkey: The Case of Circassians, *The International Spectator*, 54:4, 62-77, doi: 10.1080/03932729.2019.1666233

STUBB, A. (1996): 'A Categorization of Differentiated Integration'. *JCMS*, Vol. 34, No. 2, 283-95.

SZCZERBIAK, A., TAGGART, P. (2002): Theorising Party-Based Euroscepticism: Problems of Definition, Measurement and Causality, Sussex European Institute, SEI Working Paper No. 69, www.sussex.ac.uk

ŠNÍDL, V. (2019): Migrantov nepozvala Angela Merkelová, ako tvrdí obľúbený mýtus. Denník N, <https://dennikn.sk/1460322/migrantov-nepozvala-angela-merkelova-ako-tvrdi-oblubeny-mytus> [cit. 2. 7. 2022].

TA3 (2012): Súd potvrdil odpočúvanie z Gorily. TA3, <https://www.ta3.com/clanok/6354/sud-potvrdil-odpocuvanie-z-gorily> [cit. 2. 7. 2022].

TABELLINI, G. & BOERI, T. (2006): Italy's return to political paralysis. VoxEU.org, <https://voxeu.org/article/italy-s-return-political-paralysis> [cit. 5. 5. 2022].

TAGGART, P. & SZCZERBIAK, A. (2001): Parties, Positions and Europe: Euroscepticism in the Candidate States of Central and Eastern Europe, paper presented at the Annual Meeting of the Political Studies Association, 10–12 April, Manchester.

TAGGART, P. (1998): A Touchstone of Dissent: Euroscepticism in Contemporary Western European Party Systems, *European Journal of Political Research* 33: 363–88.

TASR (2015): Zahraničnú politiku premiéra R. Fica kritizuje sedemdesiatka osobností. TERAZ.sk, https://www.teraz.sk/slovensko/zahranicna-politika-fico-kritika-osobnos/138637-clanok.html?combinedGlobalTab_zamestnajsja=1 [cit. 1. 7. 2022].

TASR (2018): VIDEO: R. Fico podal demisiu na post premiéra, nahradil ho Pellegrini. TERAZ.sk, <https://www.teraz.sk/slovensko/fico-podal-demisiu-na-post-predsedu-vla/314016-clanok.html> [cit. 2. 7. 2022].

TASR (2019): Vládna kríza v Taliansku: premiér Conte podal demisiu. Pravda.sk, <https://spravy.pravda.sk/svet/clanok/523156-taliansky-premier-conte-predlozi-svoju-demisiu/> [cit. 1. 7. 2022].

TASR (2021a): Taliansky premiér hľadá spôsob, ako zachrániť vládu. SME.sk, <https://svet.sme.sk/c/22573825/taliansky-premier-hlada-sposob-ako-zachranit-vladu.html> [cit. 1. 7. 2022].

TASR (2021b): V Bielorusku je 7-tisíc migrantov, ktorí chcú ísť do EÚ, <https://spravy.pravda.sk/svet/clanok/609593-v-bielorusku-je-7-tisic-migrantov-ktori-chcu-ist-do-eu/>

TASR (2022): Slovinsko odstráni protimigračný plot na hraniciach s Chorvátskom. TERAZ.sk, <https://www.teraz.sk/zahranicie/slovinsko-odstrani-protimigracny-plot/641093-clanok.html> [cit. 2. 7. 2022].

The Slovenia Times (2012): Double Dip Recession is the ‘Official’ Reality - Slovenia Times. Slovenia Times, <https://sloveniatimes.com/double-dip-recession-is-the-%E2%80%98official%E2%80%99-reality/> [Cit. 19 May 2022].

TIERSKY, R. (2001): Introduction: Euro-skepticism and “Europe, in Ronald Tiersky (ed.) Euro-skepticism. A Reader, 1–6. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.

TÓDOVÁ, M. (2019). 10 postáv z Gorily: Kto v nej hrá kľúčovú úlohu a čo dnes robia. Denník N, <https://dennikn.sk/1620256/10-postav-z-gorily-kto-v-nej-hra-klucovu-ulohu-a-co-dnes-robia> [cit. 2. 7. 2022].

Transparency International (2022): 2021 Corruption Perceptions Index - Explore Slovakia’s results. Transparency.org, <https://www.transparency.org/en/cpi/2021/index/svk>. [cit. 1. 7. 2022].

TREIB, O. (2020): Exploring mainstream Euroscepticism: Similarities and differences between Eurosceptic claims of centre-right and radical right parties, *Research & Politics*, doi: 10.1177/2053168020953301.

VAGOVIČ, M., PETROVIČ, J. (2017): Súd v kauze nástenkový tender: Janušek 12, Štefanov 9 rokov. Aktuality.sk, <https://www.aktuality.sk/clanok/530781/sud-v-kauze-nastenkovy-tender-janusek-12-stefanov-9-rokov/> [cit. 2. 7. 2022].

VAN ELSAS, E.J., HAKHVERDIAN, A. & VAN DER BRUG, W. (2016): United against a common foe? The nature and origins of Euroscepticism among left-wing and right-wing citizens, *West European Politics*, 39:6, 1181-1204, DOI: 10.1080/01402382.2016.1175244

VAN GAAL, W. (2021): Slovenia shamed on corruption by European watchdog. EUobserver, <https://euobserver.com/rule-of-law/153149> [cit. 1. 7. 2022].

WEISS, T. (2021): De-Europeanisation of Czech policy towards Eastern Partnership countries under populist leaders, *Journal of European Integration*, 43:5, 587-602, DOI: 10.1080/07036337.2021.1927008

WELZEL, C. (2013): *Freedom Rising: Human Empowerment and the Quest for Emancipation*. Cambridge: Cambridge University Press, doi: 10.1017/CBO9781139540919.

WIKE, R., a kol. (2019): *The European Union*. Pew Research Center. <https://www.pewresearch.org/global/2019/10/14/the-european-union/>.

WILLIAMS, R. (1976): *Keywords: A vocabulary of culture and society*. London: Fontana

WINKLER, J. R. (2020): Political culture. *Encyclopedia Britannica*. May 13. <https://www.britannica.com/topic/political-culture>

WINTER, J. (2007): The Generation of Memory: Reflections on the “Memory Boom” in Contemporary Historical Studies. *Archives & Social Studies: A Journal of Interdisciplinary Research*, 1(0).

YILMAZ, G. (2016): Europeanisation or De-Europeanisation? Media Freedom in Turkey (1999–2015), *South European Society and Politics*, 21:1, 147-161, DOI: 10.1080/13608746.2016.1148102

ZACHOVÁ, A., ZGUT, E., ZBYTNIIEWSKA, K., STRZAŁKOWSKI, M., GABRIŽOVÁ, Z. (2018): V4 sa spojila proti povinným kvótam. Únia ich uložila k ľadu. [euractiv.sk](https://euractiv.sk/section/buducnost-eu/news/v4-sa-spojila-proti-povinnym-kvotam-unia-ich-ulozila-k-ladu/). <https://euractiv.sk/section/buducnost-eu/news/v4-sa-spojila-proti-povinnym-kvotam-unia-ich-ulozila-k-ladu/> [cit. 25. 4. 2022].

ZIELONKA, J. (2006): *Europe as Empire : The Nature of the Enlarged European Union* (Oxford: Oxford University Press).

ZUPANČIČ, J. (2016): The european refugee and migrant crisis and Slovenian response. *European Journal of Geopolitics*, 2016(4), 95–121. <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=512132> [cit. 19. 5. 2022].

Zdroje dát

EUROPÄISCHE KOMMISSION (2012a): Eurobarometer 65.2 (Mar-May 2006). GESIS Data Archive, Cologne. ZA4506 Data file Version 1.0.1, <https://doi.org/10.4232/1.10974>.

EUROPÄISCHE KOMMISSION (2012b): Eurobarometer 67.2 (Apr-May 2007). GESIS Data Archive, Cologne. ZA4530 Data file Version 2.1.0, <https://doi.org/10.4232/1.10984>.

EUROPÄISCHE KOMMISSION (2012c): Eurobarometer 71.3 (Jun-Jul 2009). GESIS Data Archive, Cologne. ZA4973 Data file Version 3.0.0, <https://doi.org/10.4232/1.11135>.

EUROPÄISCHE KOMMISSION (2012d): Eurobarometer 73.4 (May 2010). GESIS Data Archive, Cologne. ZA5234 Data file Version 2.0.1, <https://doi.org/10.4232/1.11479>.

EUROPÄISCHE KOMMISSION (2012e): Eurobarometer 63.4 (May-Jun 2005). GESIS Data Archive, Cologne. ZA4411 Data file Version 1.1.0, <https://doi.org/10.4232/1.10968>.

EUROPÄISCHE KOMMISSION (2013): Eurobarometer 69.2 (Mar-May 2008). GESIS Data Archive, Cologne. ZA4744 Data file Version 5.0.0, <https://doi.org/10.4232/1.11755>.

EUROPÄISCHE KOMMISSION (2014): Eurobarometer 75.3 (2011). GESIS Data Archive, Cologne. ZA5481 Data file Version 2.0.1, <https://doi.org/10.4232/1.11852>.

EUROPEAN COMMISSION & EUROPEAN PARLIAMENT (2019): Eurobarometer 91.5 (2019). GESIS Data Archive, Cologne. ZA7576 Data file Version 1.0.0, <https://doi.org/10.4232/1.13393>.

EUROPEAN COMMISSION (2015): Eurobarometer 77.3 (2012). GESIS Data Archive, Cologne. ZA5612 Data file Version 2.0.0, <https://doi.org/10.4232/1.12050>.

EUROPEAN COMMISSION (2017b): Eurobarometer 79.3 (2013). GESIS Data Archive, Cologne. ZA5689 Data file Version 2.0.0, <https://doi.org/10.4232/1.12718>.

EUROPEAN COMMISSION (2018a): Eurobarometer 81.4 (2014). GESIS Data Archive, Cologne. ZA5928 Data file Version 3.0.0, <https://doi.org/10.4232/1.12956>.

EUROPEAN COMMISSION (2018b): Eurobarometer 83.3 (2015). GESIS Data Archive, Cologne. ZA5998 Data file Version 2.0.0, <https://doi.org/10.4232/1.13133>.

EUROPEAN COMMISSION (2018c): Eurobarometer 89.1 (2018). GESIS Data Archive, Cologne. ZA6963 Data file Version 1.0.0, <https://doi.org/10.4232/1.13154>.

EUROPEAN COMMISSION (2020): Eurobarometer 85.2 (2016). GESIS Data Archive, Cologne. ZA6694 Data file Version 2.0.0, <https://doi.org/10.4232/1.13438>.

EUROPEAN COMMISSION (2021): Eurobarometer 87.3 (2017). GESIS Data Archive, Cologne. ZA6863 Data file Version 2.0.0, <https://doi.org/10.4232/1.13839>.

EUROPEAN COMMISSION (2022a): Eurobarometer 93.1 (2020). GESIS, Cologne. ZA7649 Data file Version 2.0.0, <https://doi.org/10.4232/1.13866>.

EUROPEAN COMMISSION (2022b): Eurobarometer 95.3 (2021). GESIS, Cologne. ZA7783 Data file Version 1.0.0, <https://doi.org/10.4232/1.13826>.

EUROPEAN SOCIAL SURVEY (2018): ESS Round 9 Source Questionnaire. London: ESS ERIC Headquarters c/o City, University of London.

EUROPEAN SOCIAL SURVEY (2021a): ESS9 2018 Documentation Report. Edition 3.1. Bergen, European Social Survey Data Archive, NSD - Norwegian Centre for Research Data for ESS ERIC

EUROPEAN SOCIAL SURVEY (2021b): Round 10 fieldwork update. European Social Survey (ESS). [online] www.europeansocialsurvey.org. Zostupné z: <https://www.europeansocialsurvey.org/about/news/essnews0115.html> [cit. 19. 3. 2022].

EUROPEAN SOCIAL SURVEY (2021c): Round 10 fieldwork update. European Social Survey (ESS). [online] www.europeansocialsurvey.org. Zostupné z: <https://www.europeansocialsurvey.org/about/news/essnews0115.html> [cit. 2. 4. 2022].

Prílohy

Príloha 1: Regresný model a koeficienty pre krajiny EÚ 23 (4 prediktory)

Zhrnutie modelu							
Model	R	Koeficient determinácie	Upravený koeficient determinácie	Štandardná chyba odhadu			
1	,471 ^a	0,222	0,222	2,368			
a. Prediktory: (Konštanta), Emocionálna viazanosť, Náboženstvo a tradicionalizmus, Politické hodnotenie, Hodnotenie imigrácie							
Regresné koeficienty							
	Neštandardizované koeficienty		Štandardizované koeficienty	t	p-hodnota	95 % interval spoľahlivosti pre B	
	B	Štandardná chyba odhadu	Beta			Spodná hranica	Horná hranica
(Konštanta)	5,273	0,013		396,364	0,000	5,247	5,299
Politické hodnotenie	0,468	0,013	0,172	34,748	0,000	0,442	0,495
Hodnotenie imigrácie	1,119	0,013	0,411	83,199	0,000	1,093	1,145
Náboženstvo a tradicionalizmus	- 0,116	0,013	- 0,043	- 8,685	0,000	- 0,143	- 0,090
Emocionálna viazanosť	0,399	0,014	0,145	29,354	0,000	0,372	0,426
<i>Závislá premenná: Postoj voči európskej integrácii - európska integrácia zašla príďaleko/má ďalej pokračovať</i>							

Zdroj: ESS 2018, vlastné výpočty a spracovanie

Príloha 2: Regresný model a koeficienty pre krajiny EÚ 23 (5 prediktorov)

Regresné koeficienty					
	Neštandardizované koeficienty		Štandardizované koeficienty	t	p-hodnota
	B	Štandardná chyba odhadu	Beta		
(Konštanta)	4,240	0,055		77,387	0,000
Politické hodnotenie	0,352	0,014	0,129	25,634	0,000
Hodnotenie imigrácie	1,010	0,014	0,371	73,252	0,000
Náboženstvo a tradicionalizmus	- 0,072	0,014	- 0,027	- 5,225	0,000
Citový vzťah ku krajine	- 0,041	0,007	- 0,032	- 5,767	0,000
Citový vzťah k Európe	0,223	0,006	0,202	35,673	0,000
<i>Závislá premenná: Postoj voči európskej integrácii - európska integrácia zašla príďaleko/má ďalej pokračovať</i>					

Zdroj: ESS 2018, vlastné výpočty a spracovanie

Príloha 3: Porovnanie koeficientov determinácie medzi krajinami EÚ 23

Krajina	R	Koeficient determinácie	Upravený koeficient determinácie	Štandardná chyba odhadu
<i>Taliansko</i>	0,677	0,459	0,458	2,149
<i>Rakúsko</i>	0,585	0,342	0,341	2,441
<i>Dánsko</i>	0,567	0,321	0,319	2,176
<i>Nemecko</i>	0,553	0,306	0,305	2,253
<i>Česko</i>	0,544	0,296	0,294	2,174
<i>Fínsko</i>	0,536	0,288	0,286	1,804
<i>Holandsko</i>	0,529	0,280	0,278	1,831
<i>Francúzsko</i>	0,525	0,276	0,274	2,213
<i>Estónsko</i>	0,506	0,256	0,254	2,350
<i>Slovensko</i>	0,477	0,228	0,224	2,510
<i>Belgicko</i>	0,468	0,219	0,217	2,110
<i>Švédsko</i>	0,461	0,212	0,210	1,927
<i>Španielsko</i>	0,453	0,206	0,203	2,221
<i>Írsko</i>	0,443	0,197	0,195	2,140
<i>Maďarsko</i>	0,435	0,189	0,186	2,346
<i>Bulharsko</i>	0,429	0,184	0,181	2,442
<i>Litva</i>	0,422	0,178	0,175	2,637
<i>Chorvátsko</i>	0,417	0,174	0,172	2,551
<i>Lotyšsko</i>	0,409	0,167	0,161	2,644
<i>Poľsko</i>	0,398	0,158	0,155	2,313
<i>Cyprus</i>	0,355	0,126	0,120	2,544
<i>Portugalsko</i>	0,350	0,123	0,118	2,301
<i>Slovinsko</i>	0,282	0,079	0,076	2,349
Priemer EÚ (23)	0,471	0,222	0,222	2,368

Zdroj: ESS 2018, vlastné výpočty a spracovanie

Príloha 4: Regresné modely jednotlivých krajín EÚ(23) – 4 faktory

Krajina	Regresné koeficienty					
		Neštandardizované koeficienty		Štandardizované koeficienty		p-hodnota
		B	Štandardná chyba odhadu	Beta	t	
AT	(Konštanta)	4,398	0,062		70,883	0,000
	Politické hodnotenie	0,858	0,062	0,257	13,924	0,000
	Hodnotenie imigrácie	1,491	0,054	0,514	27,858	0,000
	Náboženstvo a tradicionalizmus	- 0,425	0,054	- 0,145	- 7,869	0,000
	Emocionálna viazanosť	0,370	0,063	0,107	5,879	0,000
BE	(Konštanta)	5,415	0,061		88,513	0,000
	Politické hodnotenie	0,796	0,061	0,288	13,031	0,000
	Hodnotenie imigrácie	0,816	0,066	0,271	12,279	0,000
	Náboženstvo a tradicionalizmus	- 0,333	0,057	- 0,128	- 5,823	0,000
	Emocionálna viazanosť	0,433	0,055	0,174	7,893	0,000
BG	(Konštanta)	6,113	0,100		60,969	0,000
	Politické hodnotenie	0,553	0,081	0,188	6,812	0,000
	Hodnotenie imigrácie	0,883	0,078	0,316	11,331	0,000
	Náboženstvo a tradicionalizmus	- 0,132	0,091	- 0,040	- 1,443	0,149
	Emocionálna viazanosť	0,523	0,078	0,185	6,700	0,000
CY	(Konštanta)	5,640	0,145		38,860	0,000
	Politické hodnotenie	0,740	0,118	0,241	6,254	0,000
	Hodnotenie imigrácie	0,585	0,146	0,159	4,002	0,000
	Náboženstvo a tradicionalizmus	0,175	0,133	0,052	1,316	0,189
	Emocionálna viazanosť	0,665	0,118	0,216	5,641	0,000
CZ	(Konštanta)	5,149	0,078		66,060	0,000
	Politické hodnotenie	0,850	0,056	0,304	15,070	0,000
	Hodnotenie imigrácie	1,277	0,060	0,427	21,350	0,000
	Náboženstvo a tradicionalizmus	- 0,466	0,064	- 0,146	- 7,302	0,000
	Emocionálna viazanosť	0,340	0,058	0,119	5,888	0,000
DE	(Konštanta)	5,654	0,057		99,724	0,000
	Politické hodnotenie	0,991	0,058	0,318	17,005	0,000
	Hodnotenie imigrácie	1,024	0,061	0,313	16,847	0,000
	Náboženstvo a tradicionalizmus	- 0,255	0,050	- 0,094	- 5,144	0,000
	Emocionálna viazanosť	0,557	0,050	0,203	11,064	0,000
DK	(Konštanta)	4,734	0,093		51,124	0,000
	Politické hodnotenie	0,985	0,078	0,291	12,588	0,000
	Hodnotenie imigrácie	1,579	0,075	0,481	20,961	0,000
	Náboženstvo a tradicionalizmus	- 0,259	0,064	- 0,093	- 4,047	0,000
	Emocionálna viazanosť	0,566	0,077	0,168	7,317	0,000
EE	(Konštanta)	4,803	0,066		73,151	0,000
	Politické hodnotenie	0,905	0,068	0,289	13,373	0,000
	Hodnotenie imigrácie	0,946	0,071	0,286	13,320	0,000
	Náboženstvo a tradicionalizmus	- 0,343	0,061	- 0,120	- 5,622	0,000
	Emocionálna viazanosť	0,481	0,059	0,176	8,159	0,000
ES	(Konštanta)	5,901	0,083		71,406	0,000
	Politické hodnotenie	0,415	0,073	0,150	5,690	0,000
	Hodnotenie imigrácie	1,085	0,068	0,427	16,019	0,000
	Náboženstvo a tradicionalizmus	- 0,145	0,067	- 0,058	- 2,172	0,030
	Emocionálna viazanosť	0,164	0,060	0,073	2,725	0,007

FI	(Konštanta)	4,402	0,059		74,448	0,000
	Politické hodnotenie	0,795	0,055	0,315	14,540	0,000
	Hodnotenie imigrácie	0,966	0,059	0,355	16,448	0,000
	Náboženstvo a tradicionalizmus	- 0,111	0,047	- 0,051	- 2,381	0,017
	Emocionálna viazanosť	0,387	0,062	0,133	6,208	0,000
FR	(Konštanta)	5,356	0,059		91,196	0,000
	Politické hodnotenie	0,912	0,065	0,300	14,074	0,000
	Hodnotenie imigrácie	0,764	0,058	0,281	13,171	0,000
	Náboženstvo a tradicionalizmus	- 0,123	0,047	- 0,056	- 2,644	0,008
	Emocionálna viazanosť	0,584	0,060	0,209	9,779	0,000
HR	(Konštanta)	5,799	0,101		57,299	0,000
	Politické hodnotenie	0,700	0,079	0,213	8,830	0,000
	Hodnotenie imigrácie	0,805	0,063	0,307	12,736	0,000
	Náboženstvo a tradicionalizmus	- 0,230	0,065	- 0,085	- 3,564	0,000
	Emocionálna viazanosť	0,549	0,059	0,225	9,377	0,000
HU	(Konštanta)	5,580	0,100		56,040	0,000
	Politické hodnotenie	0,210	0,064	0,086	3,262	0,001
	Hodnotenie imigrácie	1,267	0,077	0,420	16,363	0,000
	Náboženstvo a tradicionalizmus	0,016	0,080	0,005	0,195	0,845
	Emocionálna viazanosť	0,366	0,057	0,164	6,407	0,000
IE	(Konštanta)	4,697	0,059		79,404	0,000
	Politické hodnotenie	0,601	0,055	0,237	10,832	0,000
	Hodnotenie imigrácie	0,800	0,056	0,314	14,172	0,000
	Náboženstvo a tradicionalizmus	- 0,044	0,053	- 0,018	- 0,826	0,409
	Emocionálna viazanosť	0,353	0,058	0,133	6,057	0,000
IT	(Konštanta)	5,216	0,052		100,751	0,000
	Politické hodnotenie	0,483	0,055	0,142	8,813	0,000
	Hodnotenie imigrácie	1,712	0,045	0,628	38,365	0,000
	Náboženstvo a tradicionalizmus	- 0,223	0,055	- 0,065	- 4,046	0,000
	Emocionálna viazanosť	0,355	0,055	0,106	6,443	0,000
LT	(Konštanta)	6,495	0,083		77,932	0,000
	Politické hodnotenie	0,727	0,089	0,219	8,140	0,000
	Hodnotenie imigrácie	1,109	0,080	0,376	13,865	0,000
	Náboženstvo a tradicionalizmus	- 0,024	0,084	- 0,008	- 0,290	0,772
	Emocionálna viazanosť	0,337	0,076	0,118	4,414	0,000
LV	(Konštanta)	5,112	0,128		39,808	0,000
	Politické hodnotenie	0,762	0,123	0,255	6,202	0,000
	Hodnotenie imigrácie	0,857	0,124	0,279	6,911	0,000
	Náboženstvo a tradicionalizmus	- 0,366	0,135	- 0,109	- 2,699	0,007
	Emocionálna viazanosť	0,369	0,103	0,146	3,595	0,000
NL	(Konštanta)	4,716	0,078		60,442	0,000
	Politické hodnotenie	1,056	0,071	0,344	14,931	0,000
	Hodnotenie imigrácie	0,866	0,068	0,293	12,661	0,000
	Náboženstvo a tradicionalizmus	- 0,186	0,053	- 0,081	- 3,528	0,000
	Emocionálna viazanosť	0,495	0,056	0,201	8,795	0,000
PL	(Konštanta)	6,245	0,083		75,456	0,000
	Politické hodnotenie	0,278	0,085	0,105	3,261	0,001
	Hodnotenie imigrácie	0,657	0,087	0,238	7,579	0,000
	Náboženstvo a tradicionalizmus	- 0,642	0,083	- 0,225	- 7,709	0,000
	Emocionálna viazanosť	0,498	0,077	0,192	6,479	0,000
PT	(Konštanta)	6,159	0,105		58,669	0,000
	Politické hodnotenie	0,616	0,091	0,226	6,771	0,000
	Hodnotenie imigrácie	0,671	0,110	0,207	6,079	0,000
	Náboženstvo a tradicionalizmus	- 0,053	0,085	- 0,021	- 0,626	0,531
	Emocionálna viazanosť	0,256	0,090	0,097	2,834	0,005

SE	(Konštanta)	4,179	0,079		52,783	0,000
	Politické hodnotenie	0,848	0,067	0,322	12,702	0,000
	Hodnotenie imigrácie	0,696	0,070	0,255	9,987	0,000
	Náboženstvo a tradicionalizmus	- 0,168	0,058	- 0,073	- 2,917	0,004
	Emocionálna viazanosť	0,324	0,060	0,137	5,409	0,000
SI	(Konštanta)	6,048	0,082		73,558	0,000
	Politické hodnotenie	0,409	0,081	0,153	5,021	0,000
	Hodnotenie imigrácie	0,460	0,085	0,166	5,430	0,000
	Náboženstvo a tradicionalizmus	- 0,086	0,081	- 0,032	- 1,058	0,291
	Emocionálna viazanosť	0,356	0,067	0,162	5,320	0,000
SK	(Konštanta)	5,422	0,112		48,389	0,000
	Politické hodnotenie	0,438	0,082	0,165	5,356	0,000
	Hodnotenie imigrácie	1,361	0,092	0,457	14,830	0,000
	Náboženstvo a tradicionalizmus	- 0,052	0,087	- 0,018	- 0,598	0,550
	Emocionálna viazanosť	0,315	0,078	0,120	4,014	0,000
<i>Závislá premenná: Postoj voči európskej integrácii - európska integrácia zašla príďaleko/má ďalej pokračovať</i>						

Zdroj: ESS 2018, vlastné výpočty a spracovanie

Príloha 5: Regresné modely jednotlivých krajín EÚ(23) – 5 faktorov

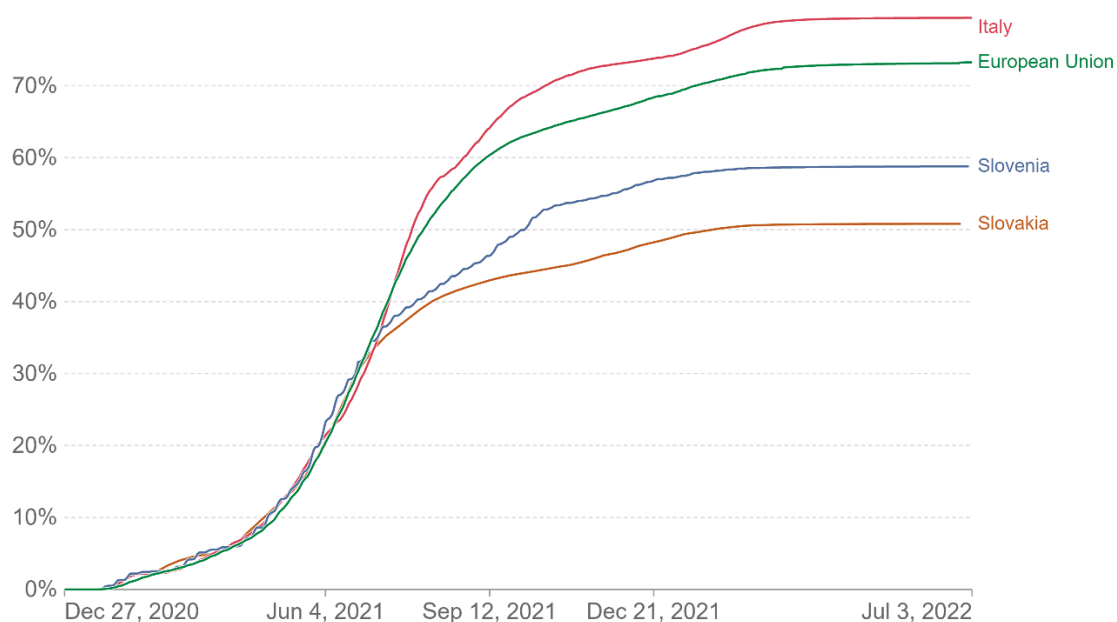
Krajina	Regresné koeficienty						
		Neštandardizované koeficienty		Štandardizované koeficienty		t	p-hodnota
		B	Štandardná chyba odhadu	Beta			
AT	(Konštanta)	3,828	0,264			14,500	0,000
	Politické hodnotenie	0,731	0,061	0,218		11,903	0,000
	Hodnotenie imigrácie	1,389	0,059	0,478		23,716	0,000
	Náboženstvo a tradicionalizmus	- 0,352	0,055	- 0,118	-	6,406	0,000
	Citový vzťah ku krajine	- 0,069	0,033	- 0,042	-	2,093	0,036
	Citový vzťah k Európe	0,193	0,027	0,148		7,114	0,000
BE	(Konštanta)	4,088	0,188			21,713	0,000
	Politické hodnotenie	0,594	0,062	0,214		9,560	0,000
	Hodnotenie imigrácie	0,750	0,069	0,241		10,857	0,000
	Náboženstvo a tradicionalizmus	- 0,276	0,057	- 0,107	-	4,855	0,000
	Citový vzťah ku krajine	- 0,089	0,028	- 0,079	-	3,145	0,002
	Citový vzťah k Európe	0,307	0,028	0,289		10,999	0,000
BG	(Konštanta)	4,463	0,298			14,960	0,000
	Politické hodnotenie	0,440	0,084	0,149		5,254	0,000
	Hodnotenie imigrácie	0,930	0,076	0,341		12,237	0,000
	Náboženstvo a tradicionalizmus	- 0,058	0,094	- 0,017	-	0,619	0,536
	Citový vzťah ku krajine	0,094	0,036	0,076		2,602	0,009
	Citový vzťah k Európe	0,144	0,032	0,136		4,501	0,000
CY	(Konštanta)	3,584	0,480			7,472	0,000
	Politické hodnotenie	0,479	0,123	0,155		3,887	0,000
	Hodnotenie imigrácie	0,397	0,136	0,117		2,907	0,004
	Náboženstvo a tradicionalizmus	0,295	0,140	0,088		2,105	0,036
	Citový vzťah ku krajine	0,024	0,057	0,018		0,423	0,672
	Citový vzťah k Európe	0,305	0,048	0,266		6,304	0,000
CZ	(Konštanta)	4,574	0,233			19,597	0,000
	Politické hodnotenie	0,724	0,054	0,258		13,371	0,000
	Hodnotenie imigrácie	1,226	0,061	0,408		20,039	0,000
	Náboženstvo a tradicionalizmus	- 0,378	0,063	- 0,119	-	6,017	0,000
	Citový vzťah ku krajine	- 0,101	0,031	- 0,073	-	3,227	0,001
	Citový vzťah k Európe	0,208	0,026	0,175		7,886	0,000
DE	(Konštanta)	3,991	0,192			20,817	0,000
	Politické hodnotenie	0,769	0,060	0,246		12,748	0,000
	Hodnotenie imigrácie	0,836	0,062	0,265		13,545	0,000
	Náboženstvo a tradicionalizmus	- 0,190	0,051	- 0,070	-	3,744	0,000
	Citový vzťah ku krajine	- 0,045	0,027	- 0,036	-	1,639	0,101
	Citový vzťah k Európe	0,328	0,027	0,282		12,045	0,000
DK	(Konštanta)	4,337	0,362			11,996	0,000
	Politické hodnotenie	0,799	0,078	0,235		10,309	0,000
	Hodnotenie imigrácie	1,384	0,072	0,443		19,178	0,000
	Náboženstvo a tradicionalizmus	- 0,182	0,064	- 0,066	-	2,829	0,005
	Citový vzťah ku krajine	- 0,139	0,043	- 0,082	-	3,260	0,001
	Citový vzťah k Európe	0,283	0,030	0,229		9,309	0,000

EE	(Konštanta)	3,431	0,233		14,701	0,000
	Politické hodnotenie	0,799	0,070	0,255	11,427	0,000
	Hodnotenie imigrácie	0,847	0,073	0,259	11,559	0,000
	Náboženstvo a tradicionalizmus	- 0,344	0,062	- 0,120	- 5,499	0,000
	Citový vzťah ku krajine	0,034	0,031	0,027	1,107	0,269
	Citový vzťah k Európe	0,191	0,027	0,181	7,136	0,000
ES	(Konštanta)	5,377	0,253		21,235	0,000
	Politické hodnotenie	0,316	0,074	0,114	4,254	0,000
	Hodnotenie imigrácie	1,096	0,072	0,410	15,165	0,000
	Náboženstvo a tradicionalizmus	- 0,122	0,068	- 0,048	- 1,799	0,072
	Citový vzťah ku krajine	- 0,022	0,033	- 0,022	- 0,674	0,501
	Citový vzťah k Európe	0,098	0,035	0,091	2,833	0,005
FI	(Konštanta)	4,371	0,280		15,594	0,000
	Politické hodnotenie	0,594	0,056	0,234	10,615	0,000
	Hodnotenie imigrácie	0,908	0,059	0,334	15,318	0,000
	Náboženstvo a tradicionalizmus	- 0,029	0,047	- 0,014	- 0,616	0,538
	Citový vzťah ku krajine	- 0,159	0,033	- 0,111	- 4,739	0,000
	Citový vzťah k Európe	0,237	0,025	0,229	9,609	0,000
FR	(Konštanta)	4,215	0,234		18,044	0,000
	Politické hodnotenie	0,594	0,066	0,195	9,062	0,000
	Hodnotenie imigrácie	0,610	0,058	0,225	10,533	0,000
	Náboženstvo a tradicionalizmus	- 0,059	0,046	- 0,026	- 1,283	0,200
	Citový vzťah ku krajine	- 0,152	0,030	- 0,115	- 5,109	0,000
	Citový vzťah k Európe	0,386	0,025	0,378	15,252	0,000
HR	(Konštanta)	3,951	0,253		15,629	0,000
	Politické hodnotenie	0,558	0,081	0,171	6,850	0,000
	Hodnotenie imigrácie	0,728	0,064	0,283	11,425	0,000
	Náboženstvo a tradicionalizmus	- 0,217	0,073	- 0,079	- 2,967	0,003
	Citový vzťah ku krajine	0,090	0,032	0,083	2,819	0,005
	Citový vzťah k Európe	0,181	0,028	0,178	6,391	0,000
HU	(Konštanta)	4,368	0,249		17,538	0,000
	Politické hodnotenie	0,129	0,064	0,053	2,017	0,044
	Hodnotenie imigrácie	1,208	0,079	0,400	15,354	0,000
	Náboženstvo a tradicionalizmus	0,015	0,082	0,005	0,180	0,857
	Citový vzťah ku krajine	0,014	0,037	0,013	0,387	0,699
	Citový vzťah k Európe	0,166	0,035	0,158	4,768	0,000
IE	(Konštanta)	3,919	0,229		17,103	0,000
	Politické hodnotenie	0,449	0,058	0,176	7,806	0,000
	Hodnotenie imigrácie	0,761	0,060	0,294	12,790	0,000
	Náboženstvo a tradicionalizmus	- 0,007	0,054	- 0,003	- 0,128	0,898
	Citový vzťah ku krajine	- 0,034	0,029	- 0,028	- 1,180	0,238
	Citový vzťah k Európe	0,177	0,026	0,174	6,908	0,000
IT	(Konštanta)	4,331	0,224		19,312	0,000
	Politické hodnotenie	0,382	0,055	0,113	7,000	0,000
	Hodnotenie imigrácie	1,731	0,048	0,632	36,020	0,000
	Náboženstvo a tradicionalizmus	- 0,196	0,055	- 0,057	- 3,542	0,000
	Citový vzťah ku krajine	0,052	0,027	0,032	1,912	0,056
	Citový vzťah k Európe	0,091	0,022	0,077	4,155	0,000
LT	(Konštanta)	5,529	0,315		17,535	0,000
	Politické hodnotenie	0,616	0,088	0,187	6,969	0,000
	Hodnotenie imigrácie	1,086	0,081	0,360	13,413	0,000
	Náboženstvo a tradicionalizmus	0,076	0,090	0,024	0,847	0,397
	Citový vzťah ku krajine	0,008	0,037	0,006	0,212	0,832
	Citový vzťah k Európe	0,151	0,031	0,137	4,848	0,000

LV	(Konštanta)	4,347	0,425			10,238	0,000
	Politické hodnotenie	0,637	0,122		0,213	5,237	0,000
	Hodnotenie imigrácie	0,831	0,121		0,269	6,886	0,000
	Náboženstvo a tradicionalizmus	- 0,202	0,134	-	0,061	- 1,506	0,133
	Citový vzťah ku krajine	- 0,054	0,052	-	0,046	- 1,046	0,296
	Citový vzťah k Európe	0,212	0,042		0,218	5,005	0,000
NL	(Konštanta)	3,342	0,197			16,947	0,000
	Politické hodnotenie	0,866	0,070		0,283	12,411	0,000
	Hodnotenie imigrácie	0,876	0,076		0,269	11,562	0,000
	Náboženstvo a tradicionalizmus	- 0,149	0,052	-	0,065	- 2,870	0,004
	Citový vzťah ku krajine	- 0,060	0,030	-	0,053	- 1,988	0,047
	Citový vzťah k Európe	0,292	0,029		0,272	9,953	0,000
PL	(Konštanta)	4,940	0,318			15,513	0,000
	Politické hodnotenie	0,131	0,080		0,050	1,633	0,103
	Hodnotenie imigrácie	0,595	0,084		0,217	7,095	0,000
	Náboženstvo a tradicionalizmus	- 0,493	0,086	-	0,175	- 5,758	0,000
	Citový vzťah ku krajine	- 0,092	0,042	-	0,072	- 2,204	0,028
	Citový vzťah k Európe	0,306	0,037		0,269	8,237	0,000
PT	(Konštanta)	5,551	0,380			14,607	0,000
	Politické hodnotenie	0,525	0,093		0,193	5,670	0,000
	Hodnotenie imigrácie	0,690	0,110		0,217	6,256	0,000
	Náboženstvo a tradicionalizmus	- 0,002	0,086	-	0,001	- 0,028	0,978
	Citový vzťah ku krajine	- 0,019	0,046	-	0,015	- 0,406	0,685
	Citový vzťah k Európe	0,120	0,039		0,119	3,076	0,002
SE	(Konštanta)	3,668	0,250			14,673	0,000
	Politické hodnotenie	0,732	0,068		0,275	10,804	0,000
	Hodnotenie imigrácie	0,631	0,067		0,241	9,489	0,000
	Náboženstvo a tradicionalizmus	- 0,097	0,059	-	0,042	- 1,645	0,100
	Citový vzťah ku krajine	- 0,105	0,031	-	0,097	- 3,326	0,001
	Citový vzťah k Európe	0,234	0,028		0,235	8,303	0,000
SI	(Konštanta)	4,763	0,263			18,144	0,000
	Politické hodnotenie	0,365	0,083		0,137	4,413	0,000
	Hodnotenie imigrácie	0,454	0,082		0,170	5,501	0,000
	Náboženstvo a tradicionalizmus	- 0,127	0,084	-	0,048	- 1,513	0,131
	Citový vzťah ku krajine	0,115	0,039		0,111	2,985	0,003
	Citový vzťah k Európe	0,066	0,034		0,071	1,954	0,051
SK	(Konštanta)	4,586	0,311			14,740	0,000
	Politické hodnotenie	0,382	0,080		0,145	4,775	0,000
	Hodnotenie imigrácie	1,365	0,097		0,453	14,124	0,000
	Náboženstvo a tradicionalizmus	0,067	0,090		0,023	0,747	0,455
	Citový vzťah ku krajine	- 0,026	0,045	-	0,021	- 0,584	0,559
	Citový vzťah k Európe	0,147	0,041		0,128	3,635	0,000
<i>Závislá premenná: Postoj voči európskej integrácii - európska integrácia zašla príďaleko/má ďalej pokračovať</i>							

Zdroj: ESS 2018, vlastné výpočty a spracovanie

Príloha 6: Podiel kompletne zaočkovaných ľudí s vakcinačným protokolom

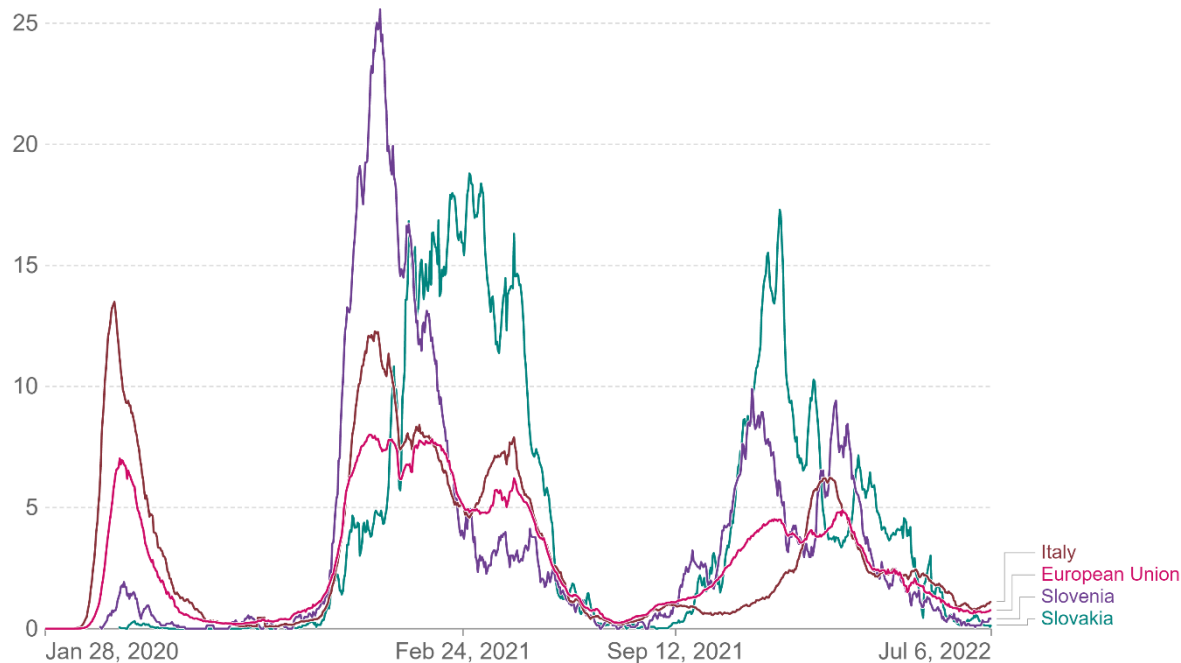

Source: Official data collated by Our World in Data

CC BY

Zdroj: Our World in Data 2022

Príloha 7: Denné potvrdené úmrtia na milión obyvateľov (január 2020 – júl 2022)

Source: Johns Hopkins University CSSE COVID-19 Data

CC BY

Zdroj: Our World in Data 2022